

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

GÖÇ VE YEMEK KÜLTÜRÜ: SURİYELİ RESTORANLAR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Özge TURAN

EYLÜL - 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

GÖÇ VE YEMEK KÜLTÜRÜ: SURİYELİ RESTORANLAR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Özge TURAN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Serdal FİDAN

EYLÜL - 2024

TRABZON

ONAY

Fatma Özge TURAN tarafından hazırlanan “Göç ve Yemek Kültürü: Suriyeli Restoranlar Örneği” adlı bu Çalışma 21.10.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Doç. Dr. Erkan DİKİCİ	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Hüseyin YADİGAROĞLU	Üye	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Serdal FİDAN	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Fatma Özge TURAN

19.09.2024

ÖNSÖZ

Göç, tüm dünyayı etkileyen bir kavram olmanın ötesinde ülkeleri ve toplumları etkileyen bir süreçtir. İnsanoğlunun yaşamöyküsü Hz. Adem'in cennetten kovulmasıyla beraber başlayan bir serüvenin başlangıcı olan göç, her birimizin varoluş öyküsünün de başlangıcı olduğunu unutmamız gerekir. “Bir yere varma arzusu” ruhun varoluş yerini, özünü aramaktan kaynaklanmaktadır. Bu bir yere varma, günümüzde toplumlar için güvenli, yaşanabilir, şartların daha iyi olduğu yerlere doğrudur. Yemek ise insanoğlunun bu serüveninde bütün savaşların ve kavgaların asıl sebebidir. Daha yaşanabilir olan yere giden insanın yani göç eden insanın temel gayesi ise yemektir. Bu süreçte yemek ve göç birbirini etkileyen, değiştiren ve dönüştüren sarmal bir ilişki halindedir. Günümüzde bu sarmal ilişkinin elle tutulur, gözle görülür etkilerini görmek toplumsal olarak mümkün hale gelmiştir. Bu tezde Suriyeli restoran sahipleri özelinde yemek ve göçün sarmal ilişkisi üzerine bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle çalışmam boyunca bana akademik bilgisi ve tecrübesiyle yol gösteren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Serdal FİDAN'a teşekkür ederim.

Ardından bu yolda beni asla yalnız bırakmayan, içimdeki ışığı daima diri tutmam konusunda beni destekleyen ve saha deneyimimin birçok aşamasında yanımda olan Aleyna Nihan AGUN'a teşekkür ederim. Her aşamada yanımda olan, daha iyisine ulaşabilmem için desteğini esirgemeyen canım arkadaşlarım Arş. Gör. Meryem SARIKÖSE'ye ve farklı bir bakış açısı kazanmamı sağlayan Pelin ÇALIŞIR'a minnettarım. Bu yolda zorlandığım her aşamada yapmam gerektiği konusunda bana destek olan Elif TURAN'a ve bu dönemde yanımda olanlara teşekkür ederim.

Benim “ben” olmamı sağlayan canım annem, canım babama ise şimdi ve daima teşekkürden öteye iyi ki varsınız.

Eylül, 2024

Fatma Özge TURAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3-23
1.1. Göç Kuramları	4
1.2. Mülteci, Göçmen, Sığınmacı	10
1.3. Yemek ve Yemeğin Sosyolojisi	11
1.3.1. Yemeğe Kuramsal Açıdan Bakış.....	13
1.3.1.1. İşlevselci Yaklaşım.....	13
1.3.1.2. Yapısalcı Yaklaşım.....	14
1.3.1.3. Gelişimsel Yaklaşım	16
1.4. İbn-i Haldun'un Yemek Teorisi	17
1.5. Suriye Göçü ve Göçmenlerin Durumu	19
1.5.1. Teoriler Çerçevesinde Suriye Göçü Üzerine.....	20
1.6. Yemek ve Göç.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ	24-31
2.1. Tezin Konusu	24
2.2. Tezin Amacı.....	25
2.3. Tezin Önemi	25
2.4. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	26

2.5. Yöntem	27
2.5.1. Veri Toplama Tekniği.....	28
2.5.2. Evren ve Örneklem.....	30
2.5.3. Verilerin Analizi.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	32-53
3.1. Suriye’den Türkiye’ye Göç ve Yemek İlişkisi.....	32
3.1.1. Ortak Kültürel Benzerlik ve Göç Tercihi.....	33
3.1.2. Göç Etme Eğiliminde Sosyo-Kültürel Ağlar	36
3.1.3. Savaş ve Göç	40
3.1.4. Göç ve Sosyal Mekan	40
3.2. Göç, Farklı Sosyo-Kültürel Yapı ve Yemek Kültürü İlişkisi.....	43
3.2.1. Benzer Mutfaklar Farklı Tatlar	45
3.2.2. Entegrasyon ve Yemek Kültürü	46
3.2.3. Değişim ve Dönüşüm Üzerine	49
3.2.4. Sosyo-Kültürel Çevre, İletişim ve Etkileşim.....	52
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	54
KAYNAKÇA.....	59
EKLER.....	63
ÖZGEÇMİŞ.....	71

ÖZET

Yemek, günümüzde biyolojik olarak tüketim malzemesi olmanın ötesinde bizlere toplumsal sosyolojik çözümlemenin olanağını sunan bir kavramdır. Yemeğe konulan malzemeler, pişirilme biçimleri, yemeğe hangi ürün ile başlandığı ve sofraya düzenine kadar tüm etkenler kültürel olan bu sürecin bir parçasıdır. Kültürel olan bu sürecin değişim ve dönüşüme tabi olması ise kaçınılmazdır. Bu araştırma ise 2011 yılında Suriye’de çıkan iç karışıklıklar sonucunda Türkiye’ye gelen ve İstanbul ili içerisinde restoran açan Suriyelilerin yemek kültürleri üzerine gerçekleştirilmiştir. İnsan göç ettiği yere kendi alışkanlıklarını ve kültürel kodlarını da beraberinde götürür. Gidilen bu yeni yerde etkileşim ve iletişimden kaynaklı değişimin olması tabii bir süreçtir. Yemek ve göçün sarmal ilişkisi üzerinden gerçekleştirilen bu çalışma, İstanbul’da yaşayan restoran sahibi Suriyeli sığınmacıların yemek kültürlerinin toplumsal uyuma olan etkileri, yemek sayesinde edindikleri sosyal ağlar, Türk yemek kültürüyle etkileşimi neticesinde kendi yemek kültürlerinde meydana gelen değişim ve dönüşümü üzerine odaklanmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniği ile gerçekleştirilen görüşmelerle veri doyumu sağlanana kadar veri toplanmıştır. Elde edilen veriler neticesinde, Suriye’den Türkiye’ye göç ile başlayan sürecin zorlayıcı etkileri, yemeğin birleştirici kültürel bir öğeye dönüşmesi, yemeğin Suriyeli sığınmacılar için ifade ettiği anlamlar, kültürel etkileşim sonucunda değişimi ve dönüşümü üzerinden toplumsal uyum sürecindeki rollerine odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değişim ve Dönüşüm, Göç, Kültür, Sosyal Ağlar, Suriye Mutfağı, Toplumsal Uyum

ABSTRACT

The food is a concept that offers an opportunity for sociological analysis, beyond being a biological consumable. Factors such as the ingredients, the way it is cooked, the initial food of a meal, even the table setting are all parts of this cultural process. It is inevitable that this cultural process is subject to change and transformation. This research was carried out on the food culture of Syrians who came to Turkey as a result of the civil unrest in Syria in 2011 and opened restaurants in Istanbul. The human beings take their own habits and cultural codes with them wherever they migrate. Due to communication and interaction of people in this new place, experiencing a transformation is a natural process. This study, which was conducted on the spiral relationship between food and migration, focused on the effects of the food culture of Syrian refugees who are restaurant owners living in Istanbul on social harmony, the social networks they gained through food, and the changes and transformations in their food culture as a result of their interaction with Turkish food culture. Designed as a qualitative research, this study was conducted using a semi-structured in-depth interview technique and data was collected until data saturation was achieved in the interviews. Based on the data obtained, the focus was on the challenging effects of the process that started with the migration from Syria to Turkey, the transformation of food into a unifying cultural element, the meanings of food for Syrian refugees, and their roles in the social adaptation process through change and transformation as a result of cultural interaction.

Keywords: Change and Transformation, Migration, Social Networks, Syrian Food, Social Adaptation

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Görüşme Yapılan Kişilerin Yaş, Şehir ve Mesleklerin Kategorik Dağılımı.....	32

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Suriye Mutfağında Değişimin Cevap Dağılımı.....	49

KISALTMALAR LİSTESİ

TÜİK :Türkiye İstaistik Kurumu

GİRİŞ

Göç insanlık tarihi kadar eski olgudur. Kutsal kitaplarda belirtildiğine göre ilk insan olan Adem'in cennetten kovulması süreciyle başlar. Bu cümleden hareketle göç insanın kaderinde olan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, bir bölgede yaşayan nüfusun belirli bir kısmının ya da tamamının ikametgâh ettiği yerden başka bir bölgeye yerleşmek arzusu veya farklı sebeplerden dolayı gitmesi şeklinde tanımlanabilir (Akgür, 1997: 41). Göçün bireysel veya toplumsal birçok sebebi bulunmaktadır. Göç bireysel gerçekleşebileceği gibi kitlesel de gerçekleşebilir. Her iki durumda da göçün değiştirici ve dönüştürücü bir özelliği bulunmaktadır. Bu değişim ve dönüşüm hem göç eden kişi ya da gruplar için hem de göç ettiği yerde yaşayan kişiler ve orada bulunan mevcut halk için geçerlidir. Karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Çünkü insan belli bir kültür içerisinde doğar büyür ve yaşamını sürdürür. Göç ile o zamana kadar içerisinde bulunduğu kültürü de beraberinde götürmüş olur. Yeni göç edilen mekândaki toplumun da bir kültürü inşa ettiği ve sürdürdüğü şüphesizdir. Bu nedenle göç eden ve göç alan mekândaki kültürel etkileşimler kaçınılmazdır. Bu etkileşimlerin değiştirici ve dönüştürücü olması ise muhtemel sonuçlardır.

Türkiye coğrafyası ise tarih boyunca birçok kültürden insanın göç ettiği bir konumda bulunmaktadır. Bu göçlerin tarihsel süreçte kıtlık, doğal afetler, nüfus mübadeleleri, savaşlar gibi birbirinden farklı doğal ve beşerî sebepleri bulunmaktadır. Günümüz Türkiye'sinin demografik yapısı ise bu göçlerin toplamının bir sonucudur. Son yirmi yılda Türkiye'nin yaşadığı en büyük göç dalgalarından bir tanesi Suriye göçüdür. 2011 yılında Suriye'de çıkan iç karışıklığın savaşa dönüşmesi ile birlikte; ilk yıllarda daha yoğun olmak üzere farklı zaman dilimlerinde, savaştan kaçan insanlar Türkiye'ye gelmiştir. "Mülteci mi? Sığınmacı mı? Şartlı mülteci mi?" Gibi kavramsal tartışmaların ötesinde günümüzde sayısı üç milyonu aşkın Suriyeli, Türkiye sınırları içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir. Mevcut durum Türkiye'nin toplumsal bir gerçeğidir. Bu gerçeklik hem Türkiye'yi hem Türklerin yaşam biçimlerini hem de sayıları neredeyse üç milyonu bulan Suriyelilerin yaşamlarını değiştirmekte ve dönüştürmektedir.

Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşamakta olan Suriyeliler sayıca en çok İstanbul'da yaşamlarını sürdürmektedir. Bu sayı Aralık 2023 tarihi itibarıyla 529 bin 403 ile diğer şehirlerden çok daha fazladır (mülteciler.org, 2024). Çeşitli iş kollarında çalışarak yaşamlarını sürdüren Suriyeli sığınmacıların bir kısmı kendi mesleklerini devam ettirmekte, kimisi hiç bilmediği yeni bir sektörde çalışmakta kimisi ise işsizlikle mücadele etmeye çalışmaktadır. Tercih ettikleri iş kollarından bir tanesi de kendi yemek kültürlerini Türkiye'de yaşatan restorancılık faaliyetleridir. Yemek kültürünün bir parçası olarak bu alanda faaliyet gösterme amaçlarına bakıldığında, bildikleri bir

sektör olarak hem kendi kültürlerini yabancı bir ülkede yaşatma arzusu hem de geçimlerini sağlamaya çalışmaları düşünülebilir.

Göç ile yemek kavramları arasındaki ilişki karşılıklı etkileşim içerisinde ele alınmalıdır. Bu noktada bu iki kavram birbirinden etkilenen iki alan haline gelmektedir. Göç ve yemek kavramları birbirleriyle sarmal ilişki kuran iki olgudur. Yemek, sivil toplum örgütlerinin uygulamaları ve devlet politikaları açısından göçmenlerin sosyal uyumunda ve ekonomik olarak güçlenmesinde anahtar rol üstlenebilir. Göçmen bir tüccar sınıfının yerleştikleri bölgede açtıkları bakkal, restoran gibi alanlar o mahallede bir göçmen yerleşim bölgesinin kurulmasını da kolaylaştırabilir (Vuddamalay, 2018: 100). Yemek, göç edenlerle beraber hareket eder ve göçmenlerin yemek kültürlerinin şehir hayatına entegre olmasında oluşturdukları diaspora mekanlarına bakarak incelenebilir. Bu durum göçmenlerin sadece günlük yaşamına hizmet etmez, aynı zamanda şehir yemek kültürüne katkıda bulunur ve belki de yeni melez mutfakların yaratılmasında önemli bir rol oynar (Karaosmanoğlu, 2017: 20).

Suriyelilerin, yeni bir sektör olarak Suriye mutfağına ait restoranların açması yoğun olarak göç dalgası sonucunda yaşanan bir durumdur. Açılan restoranların sayısının da artması ile birlikte hem kendi komşularına hizmet vermektedirler hem de Suriye mutfağının tatları zaman içinde Türklerin de ilgi odağı haline gelmesiyle Türklere de hizmet vermektedirler. Bu açıdan bakıldığında göç ve yemek kavramlarının birleştirici ve bütünleştirici bir yönü ortaya çıkmaktadır. Birbirinden farklı iki kültürün ortak bir zeminde etkileşimi söz konusudur. Bu restoranların ve restoranlarda hizmet verenler açısından ise yaşanan belki de en önemli durum ise yeni toplumsal uyum sürecindeki rolüdür. Toplumsal uyum süreci ise hem Türkiye açısından hem de kültürel kimliklerini de koruyarak yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürme açısından Suriyeliler açısından önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Göç, coğrafi mekân değiştirme süreci içerisinde; sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Özer, 2004: 11). Bu nüfus hareketleri kitlesel şekilde yaşanabileceği gibi bireysel olarak da gerçekleşebilir. Buna göçün gerçekleşeceği zaman, mekân ve göç sonucu varılacak yer de etkili olmaktadır. Göç kapsadığı kavramsal çerçeve itibari ile bireyden topluma, ulus devletten uluslararası örgütlere kadar geniş bir zemini etkilemektedir. Göçün kaçınılmaz çıktısı hem göç eden kişileri hem de göç almış mekândakileri yeni veya etkileşimli bir toplumsal ilişki biçimine yöneltmesidir. (Adıgüzel, 2016: 2). Çünkü göç eden kişi belirli bir kültürel çevrede yaşamını sürmüştür ve göç sürecinde farklı deneyimler yaşayarak şimdiye kadar yaşamış olduğu çevreden farklı bir kültürel çevre içerisine girmiştir. Göç eden kişi, göç ettiği yerde yeniden toplumsal ilişkiler kurma eğilimi içerisinde olur. Bu da göç eden ve göç alan toplumlar arasında ilişki sürecinin başlangıcı anlamına gelir. Bu toplumsal ilişkiler çerçevesinde her iki toplum da birbirinden etkilenir, değişir ve dönüşür. Bu noktada karşılıklı bir iletişim söz konusudur.

Göç ile beraber gerçekleşen toplumsal hareketlilik ve değişimler; Comte, Marx ve Durkheim gibi ilk zaman sosyologlarından itibaren sosyoloji açısından önemli bir konu olmuştur. Her ne kadar literatürde göç sosyolojisi başlığında yer almıyor olmasına karşın göç sosyolojisinin alanına giren konularda eserler yazıp fikirler üretmişlerdir. Comte'un sosyolojisi bakıldığında endüstrileşme sonucunda köyden kente göç eden köylülerin sorunları ve bunlardan kaynaklanan toplumsal kargaşaya bir çözüm bulma amacındaydı; Durkheim'ın dayanışma türlerinden olan organik dayanışma türü ise yine kentleşme sonucunda ortaya çıkan bir dayanışma türüdür. Marx'ın göç ile ilgili görüşü ise emek işgücü piyasasına dayanan köylülerin sisteme zorla dahil edilerek proleterleşmesine dayanıyordu (Adıgüzel, 2016: 10) Her ne kadar göç sosyolojisini modern zaman sosyolojisinin bir getirisi olarak incelense de esasen göç; ilk dönemlerden itibaren sosyologların neden ya da sonuç bağlantısıyla konu ile ilgili fikir ürettiği bir alan olmuştur.

Göç süreci idari sınırların ötesinde ikamet değişikliği ile birlikte başlar. Bu sınırlar ister kentler, iller, bölgeler, ister federal veya ulusal devletler olsun, göçün özelliği insanların bu sınırları aşarak başka idari birimde yaşamasıdır (Castles ve Miller, 2016: 25). Farklı bir perspektiften bakıldığında ise göç biyolojik bir varlık olarak insanoğlunun yeni biyolojik ortamlara yerleşmesi değil; sosyal

varlık olarak yeni sosyolojiler ve kültürlere a ılmasıdır (Doğan, 2018: 13). Bu etkileşim sonucunda kültürler birbirleriyle etkileşim içerisinde olup yeni kültürel sonuçlar da doğurmaktadır.

G   n başlangıcına neden olan birçok itici sebep olmakla birlikte g   edilen yerin de g   almasını sağlayan birçok sebep bulunabilir. Bu sebepler gün biçimini etkilemektedir. Sebeplere bağlı olarak gönüllü, zorunlu, geçici, sürekli gibi tanımlamalarda bulunulabilir. Gün biçimi her ne tanımlamada olursa olsun insanın doğup büyüdüğü ve a ına olduğu yerleri terk etme cesaretinde bulunması ve yabancı bir yerde yaşamını sürdürmek üzere gitmesi içinde birçok riski barındıran bir süreçtir. Bu riskin göze alınabilmesi için de bireyleri ve kitleleri harekete geçirecek motivasyonun, itme ve çekme faktörlerinin bulunması gerekmektedir (Adıgüzel, 2016: 3). Bir yerden göç etmeye karar verdiren bulunan konumun insanlar için olumsuz özellikleri sayılabilecek sebepler gün itici faktörlerindendir. Bu itici faktörler; işsizlik, yaşam koşullarının yetersizliği, sağlık sorunları, eğitime ulaşmadaki yetersizlik, savaş gibi sebeplerdir. G   edilecek yerin olumlu özellikleri ise çekici faktör olarak adlandırılır. Bunlar; vasıflı i  olanağının çeşitliliği, sağlık olanakları, eğitim olanakları ve savaştan kaçan insanlar için barış içerisinde bir yönetim çekici faktörler arasında sayılmaktadır.

1.1. G   Kuramları

Geçmişten günümüze g   ve güç olgusuna ait unsurları anlayabilmek için g   kuramları geliştirilmiştir. Zamanla yaşanan g  lerin amacı, şekli, süresi ve daha birçok faktörü değişen şartlarla beraber gün kendisi de değişime uğramıştır. Bununla beraber gün açıklaması olan g   kuramları da değişime uğramıştır. Başlıca g   kuramlarından olan bahsetmek gerekirse ise karşımıza ilk olarak George Ravenstein'in G   Kanunları  ıkar. Ravenstein, Dr. William Farr'ın düşüncesini yanlışlamak üzere g   kanunlarını oluşturmuştur. Farr'a göre g   hiçbir kesin kanuna bağlı değildi. Ravenstein ise Farr'ın bu düşüncesini yanlı laması için 1882 İngiliz nüfus sayım verilerinden yola çıkmıştır ve g   kanunlarını yazmıştır. 1885 yılında G   Kanunları (The Law of Migration) başlığı altında 7 güç kanunu belirleyen Ravenstein'in çalışması, g  le ilgili ilk çalışma olması açısından oldu ca önemlidir (Ravenstein, 1885). Belirlediği g   kanunları ise şunlardır:

1. Göçmenlerin çoğunluğu sadece kısa mesafeli yerlere göç ederler. Bu güç ise yeni g   dalgaları ile sonuçlanır. Yeni g   dalgalarının yönü ise sanayi ve ticaret merkezlerine doğrudur. Merkeze doğru olan bu g  lerin yoğunluğunu ise sanayi ve ticaret merkezlerinde yaşayan yerli nüfusun yoğunluğu belirler. Kısaca özetlemek gerekirse, göç edilen yerdeki i  olanaklarının çokluğunun orada yaşayan nüfusa oranının yaşanacak gün büyüklüğünü etkilediğini söylemektedir.
2. Kentte yaşanan hızlı ticari gelişme ve ekonomik büyüme ile birlikte kentin çevreleyen yerleşim yerinden göçmenler hızlıca bu kente doğru gelirler. Bunun sonucunda kentin çevresindeki kırsal alanda nüfus yoğunluğu seyrelir ve buradaki boşluğu da daha uzak bölgelerdeki nüfus doldurur. Bu durum kentte yaşanan büyüme ile birlikte tüm ülkede

hissedilir. Her basamakta kentin olanakları diğer göçmenler tarafından algılandıkça göç hissedilir konuma geçer. Bu kanun Ravenstein tarafından ilk kanunun açıklayıcısı olarak görülmektedir.

3. Ravenstein'e göre göçün kendisi göçmenler için bir amaç değildir. Göçmenlerin temel amacı kentteki ekonomik paydan faydalanmaktır. Hızlı bir şekilde büyüyen kentte oluşan iş gücü açığı da bu göç sonucu karşılanmış olacaktır. Yani, göçle birlikte ortaya çıkan yayılma süreci ve bu yayılmayı yutan süreç amaç bakımından birbirleriyle uyum göstermektedir.
4. Yaşanılan her bir göç zaman içerisinde yeni bir göç dalgasına sebep olur ve ortaya zincirleme olarak bir göç dalgası ortaya çıkar. Ravenstein'e göre bir kere başlayan göç devamlı olarak bir sonraki göçü tetikler ve ardı arkası kesilmeyen bir süreç olarak yaşanılmaya devam eder.
5. Ravenstein'e göre uzun mesafeli göçler büyük ticaret merkezlerine ve ekonomik olarak büyüyen kentlere doğru olarak yaşanır. Ancak kısa mesafeli göçler ise daha basamaklı bir şekilde bu merkezlere doğru yaşanır.
6. Kentte yaşayan insanlar kırdaki insanlara göre daha az göç etme eğilimindedirler. Zaten kentin ekonomik ve ticari gelişmişliğinden faydalanan kentte yaşayan insanların buradan göç etmesi hiçbir zaman için beklenemez.
7. Ravenstein'e göre kadınlar erkeklere göre daha fazla göç etme eğilimindedirler. 1889 yılında yayımlanmış olduğu farklı bir makalesinde ise kadınların kısa mesafeli göçlerde erkeklere nazaran daha yüksek bir eğilim içerisinde olduğunu belirtmiştir (Ravenstein, 1885).

Ravenstein'in ortaya koymuş olduğu göç kanunları sonradan oluşturulacak olan göç çalışmalarına bir zemin olması açısından önemli bir çalışmadır. Ancak daha sonra yaşanacak olan daha kompleks göçleri açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu kompleks göçleri açıklamak için ortaya atılan kuramlardan bir tanesi ise Stouffer'in kesişen fırsatlar (interviening opportunies) teorisidir.

Bu teoriden 1940 yılında Stouffer bahsetmiştir ve bu teoriye göre belirli bir mesafeye göç eden insanların sayısı oradaki iş imkanların fazlalığı ile doğru orantılıdır. Bir yerde ne kadar fazla iş imkânı mevcutsa oraya göç edecek insan sayısı da fazla olacaktır. Stouffer'in ortaya atmış olduğu bu teori ile kabaca matematiksel olarak göçü açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca göç edilecek yer ile mevcut yaşanılan yer arasındaki mesafe de kısa ise insanlar göç etme cesaretini daha kolay bir şekilde gerçekleştirmektedir (Stouffer, 1940). Ancak yalnızca matematiksel olarak göçe farklı bir bakış açısı getirmekten öteye gidemeyen kesişen fırsatlar görüşü de beraberinde yeni açıklamalar ihtiyacını doğurmuştur.

Günümüzde de geçerliliğini koruyan ve göç gibi evrensel bir konuya halen güncel bakışlar getirebilen itme çekme teorisi göçe farklı bir kuramsal açıdan bakıldığında karşımıza çıkar. Everett

Lee'nin 1966 yılında Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration) adlı makalesinden bu kuramın formülü ve içeriği yazılmıştır. Yıllar içerisinde birçok yazar tarafından bu kuramın içeriği zenginleştirilmiş ve geliştirilmiştir. Lee yazmış olduğu bu kuramda göçe dair itici ve çekici unsurları incelemiş, göçmenden daha çok göçün kendisine odaklanmıştır.

Lee'ye göre göçte odaklanılması gereken 4 unsur vardır ve bunlar:

1. Yaşanan yer ile ilgili faktörler,
2. Gidilmesi düşünülen yer ile ilgili faktörler,
3. İşe karışan engeller,
4. Bireysel faktörler (Lee, 1966).

Lee'nin ortaya koymuş olduğu bu faktörler kuramın zeminini oluşturmaktadır. Bu kurama göre hem mevcut yaşanan yerde hem de gidilmesi düşünülen yerde itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Herkes için aynı olan ve göç sürecine herhangi olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olmayanlara ise nötr değerler denir. Olumlu faktörler göçe dair çekici durumları temsil ederken olumsuz faktörler itici durumları temsil etmektedir. Göç edilecek yerin ve mevcut yaşanan yerin kendine has itici ve çekici faktörleri bulunmaktadır (Lee, 1966).

Mevcut yaşanan yerde ekonomik faktörler, sosyal olanaklar, eğitim ve sağlık olanaklarının yokluğu ya da gidilmek istenilen yerdeki varlığı şartlara göre itici ya da çekici konumda olabilmektedir. Örneğin çocuklu bir aile için eğitim olanakları çekici bir faktör olurken çocuksuz bir aile için çekici faktör olmayabilir.

Lee, her ne kadar göç sürecinde itici ve çekici faktörlerin bir toplamı sonucu göçün gerçekleşeceğini söylese bile bu düşüncesinde katı olmamıştır. Çünkü göç bu toplamların haricinde çok daha karmaşık bir süreçtir ve sürece farklı unsurların da katılabileceği ihtimalini göz önünde bulundurulması gerektiğini söylemiştir. Bu kuramdaki itici ve çekici faktörler göçe dair gereken sadece ilk koşuldur. Süreç karmaşılaşabilir ve bu toplamın haricinde bir sonuç da doğurabilir (Lee, 1969: 287).

İtme- çekme teorisini yeniden gözden geçiren Petersen, göçe sebep olan faktörlerin yalnızca itici ve çekici faktörlerden kaynaklanmadığını bunun yanı sıra bireysel ve sosyal faktörlerin de göçte etkili olduğunu söylemiştir. Petersen çalışmasına göç etme isteğini de dâhil ederek bu çerçevede bireysel farklılıkları da göz önünde bulundurmuş ve 5 göç tipini ortaya çıkarmıştır. Bunlar:

1. İlkel Göçler: Çevrenin itmesi ile yaşanan göçlerdir. Bu göç tipinde önemli etken doğal çevredir.

2. Zorunlu göçler: Mevcut yönetimi elinde tutan otorite tarafından bir topluluğun zorunlu olarak göç ettirilmesidir.
3. Yöneltilmiş Göç: Var olan baskıya rağmen göç etme kararının sosyal baskıya uğrayan topluluğun inisiyatifinde olduğu göçlerdir. Eğer bu karar topluluğun kararında değilse zorunlu göç olmuş olur.
4. Serbest Göç: Bu göç tipinde önemli olan bireyin kendisidir. Göç kararını kendisi verir, herhangi bir zorlayıcı etken yoktur. Göçmen kesim ve kararlı bir şekilde göçe karar verir ve göç eder.
5. Kitlel Göç: Teknolojik ilerlemeler sonucunda bir ülkeden başka bir ülkeye kitlel olarak yaşanan göçlerdir. Burada önemli olan göçün kolektif bir şekilde gerçekleşmesidir. Burada göç bireysel bir davranıştan ziyade kolektif bir kalıp halindedir (Petersen, 1970).

Petersen'in göç sınıflandırması dönemin şartları ve çalışmalarına bakıldığında oldukça kapsamlıdır. Yapmış olduğu bu çalışma yalnızca itici ve çekici faktörleri değil, bununla birlikte bireysel ve toplumsal güçlerin de göçte etkili olduğunu yazmıştır. Bu bağlamda Petersen'in çalışması göç sosyolojisi içerisinde önemli bir yerde bulunmaktadır. Günümüzde yaşanan birçok göçün açıklamasında da Petersen'in çalışmasından faydalanmak mümkündür. Bu açıdan kullanılabilir ve işlevsel bir çalışma olma özelliğini halen korumaktadır.

Ancak süreç içerisinde göç konusuna modern bir bakış açısıyla kuramsal bir yaklaşımla bakmak gereklilik haline gelmiştir. Bu gereklilik neticesinde merkez çevre teorisi geliştirilmiştir. Bağımlılık Okulu tarafından geliştirilen bu kurama Paul Baran, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank gibi birçok önemli düşünür katkıda bulunmuştur. Bu kurama göre dünya merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve bu ikili ekonomik olarak birbirine bağımlıdır. Bu kuramda modern dünyadaki işleyici kapitalizm ve ulus- devlet zeminindedir.

Çevre ülkeler, gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerdir. Ucuz iş gücü ve hammadde açısından zengin olmakla beraber merkez ülkelerin ihtiyaç duydukları faktörleri barındırmaktadır. Bu durumda merkez ülkeler, daha çok geliştikçe ve sermaye ve pazarını geliştirdikçe gelişmemiş çevre ülkelerdeki iş gücü ve hammaddelere bağımlılığı söz konusu olmaktadır. Merkezdeki gelişmiş ülkenin varlığını devam ettirebilmesi için çevre ülkelerin gelişmemiş ya da az geliş olarak kalmaya devam etmesi gerekir. Bu yüzden çevredeki ülkelere olabildiğince az yatırım yapar ve iş gücü kalitesinin iyileşmesini istemez. Bu noktada kapitalizmin varlığının devam ettirilmesi gerekir.

Gelişmemiş ya da az gelişmiş çevre ülkelerin ise merkeze bağımlılığı neredeyse zorunludur. Ülkede zaten mevcut bir ekonomik yetersizlik ve istihdam sorunu mevcuttur ve bu sorunların çözümü merkez ülkelere gitmek olarak görülür. Her ne kadar hammadde olarak zengin olsalar da bu hammaddeyi değerlendirebilecek güç çevre ülkelerde mevcut değildir.

Bağımlılık Okulu'nun bu teorisine göre dünya merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ancak Wallerstein bu iki gruba da uymayan diğer ülkelerin nasıl sınıflandırılacağına dair soruna yönelik “dünya sistemleri” adını verdiğini yeni bir teori ile bu teoriyi bir adım daha ileri taşımıştır. Ona göre merkez, çevre ve yarı-çevre olmak üzere üçlü bir sistem mevcuttur. Yarı-çevre ülkelerinde görülen temel özellik ise merkez haline gelme isteğinin bulunmamasıdır. Bakıldığında çevre ülkelerden farklı bir tanımlama olarak görülse de merkez ülkeler için kendi çıkarı söz konusu olduğunda sömürülecek olandır. Yani yine esas olan merkezin çıkarlarıdır (Wallerstein, 2006: 28).

Göç olgusu, merkez-çevre kuramı çerçevesinde ele alındığında kapitalist sistemin doğal bir sonucu olarak kabul edilir. Merkez ülkeler, kalifiye ve eğitilmiş iş gücü ihtiyacını karşılamak için göçmen kabul etmek durumundadır. Bu doğrultuda resmi prosedürler ile birlikte merkez ülkeye kalifiye eleman olarak seçilen vasıflı işçiler, merkez ülkedeki standartlara göre düşük ücretlerle çalıştırılarak üretim maliyetlerinin düşürülmesine katkı sağlamaktadırlar. Merkez ülkelere doğru yaşanan bir başka göç ise vasıfsız işçi göçüdür. Merkezdeki ülke yoğun emek gerektiren sektörlerde düşük ücretlerde çalışan işçiye ihtiyaç duyar. Bu vasıfsız işçileri göçmen olarak kabul eder ya da kaçak göçmen olarak ülkeye giriş yapan göçmenleri ucuz iş gücü olarak kullanır. Her ki durumda da üretim maliyetini düşürmek esastır (Wallerstein, 2006).

Birbirine bağımlılık içerisinde olan bu merkez ve çevre ülkesindeki durum, zaman içerisinde çevre ülkelerin toplumsal yapısında birtakım değişimlere sebep olur. Merkez ülkelerin çevre ülkelere kurdukları fabrikalardaki iş gücü zamanla çevre ülkenin piyasasındaki durumu değiştirip dönüştürür. Çevre ülkenin insanları artık bu fabrikalarda çalıştığından dolayı artık kendi ülkesindeki geleneksel üretime yabancılaşır. Bu iş gücü piyasasına evdeki kadın ve çocukların da dâhil olması ile beraber ise aile ve toplum yapılarında değişimlere neden olur. Kendi ülkelerindeki geleneksel üretimden kopan bu insanlar zamanla sanayi merkezlerine göç ederek ülke içinde bir hareketliliğe sebep olur (Çağlayan, 2006). Bu teori çerçevesinde göç; hem çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru yaşanır hem de çevre ülkelerin kendi içerisinde yaşanarak bir döngü halini alır.

Göçü açıklayan teoriler arasında karşımıza çıkan bir başka kuram ise *ilişkiler ağı (network)* teorisidir. Bu teoriye göre göç olgusu sadece çevresel etkenlerden kaynaklanmamaktadır. Bu açıdan ağ teorisi diğer teorilerden farklılık göstermektedir. Ağ teorisi hem göçe hem de göçmene odaklanırken bir yerdeki göçün devam etmesinde göçmenlerin oluşturdukları ağlar üzerine yoğunlaşır (Yalçın, 2004: 49).

İlişkiler ağı teorisinin temelini, bir ülkeye göç eden göçmenlerin oluşturdukları sosyal ağlar oluşturmaktadır. Göçmenler arasındaki bu ilişkiler ağı, eski göçmenler, yeni göçmenler ve henüz göçmen olmayanlar arasındaki ortak kök, soy ve dostluk sayesinde kurulur (Abadan-Unat, 2002: 18). Bu tür ağlar sayesinde göçmen, hayatının göç ettiği yeni yerde kolaylaşacağını umut eder ve kurulan

bu sosyal ağlar motive edici konumdadır. Kurulan ağlar sayesinde ise yeni göçler desteklenir ve potansiyel göçlerin önü açılır.

İlişiler ağı teorisine göre, kurulmuş olan bu ağların hem olumlu hem de olumsuz özellikleri bulunur. Bu ağların varlığı yeni göçmenler için sosyal uyumu kolaylaştırır. Yeni gelen kişi eğer oranın bürokratik, resmi işlerini bilmiyorsa bu ağlar sayesinde çok daha kolay bir şekilde öğrenir ve ülkeye çok daha kolay bir şekilde uyum sağlar. Kendisinden önce gelen grup bunları öğrenmiş ve kendisinden sonra gelmiş olan göçmen gruplarına bilgileri sayesinde yardımcı olur ve yeni göçmen için zorlu bir süreç yaşanmamış olur. Ancak bir başka perspektiften bakıldığında ise, yeni göçmen grubu burada bulunan eski göçmen grubu ile çok fazla bütünleşip ve bütün sosyal ihtiyaçlarını bu grup içerisinde halledebilir, kendi grubu içerisine kapabilir. Böylesi bir durumda ise yeni gelmiş olduğu ülkenin dilini öğrenmede zorluk yaşayabilir, hatta çocukları da bu anlamda olumsuz etkilenebilir. Tüm bunlara rağmen bütünsel bir taraftan bakıldığında da var olan bu sosyal ağlar sayesinde, göçmenler için yeni göç edilen yere uyum açısından yumuşak bir geçişin sağlandığı açıktır (Çağlayan, 2006).

Bu kuram çerçevesinde ağ ilişkilerinin altı önemli işlevi vardır. Bunlar işlevler şu şekildedir:

1. Göçmenleri, rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde rahatlatır.
2. Göçmenleri, içine girdikleri toplumdan yalıtırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamını sağlarlar.
3. Göçün başlangıcını ve hedef yerlerde uyumları için kolaylık sağlarlar.
4. Göçmenlerin gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlarlar.
5. Kendi anayurtlarındaki potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için yabancı toplumdaki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kanalları gibi hizmetler verirler.
6. Göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirler (Gurak ve Cases, 1992).

Göç teorileri incelendiğinde her biri farklı bir bakış açısı ile konuya odaklanmış ve ele almıştır. Kuramların herhangi birisinin diğer kurama bir üstünlüğü söz konusu olmadığı gibi bir kuram da diğerinden daha doğru ya da daha yanlış olarak da sınıflandırılması doğru değildir. Sadece gelişen, değişen ve dönüşen dünyada yaşanan göçleri açıklamak için teorisyenler şartlar gereği konuya farklı açılardan odaklanmış ve farklı kuramlar geliştirmişlerdir. Dünyada yaşanan göçlerin hepsinin elbette ki tek bir kuram tarafından açıklanmasını beklemek doğru olmaz. Kimi kuram göçü etkileyen çevresel faktörlere odaklanırken kimi kuram bireysel faktörlere de odaklanır. Bu iki ayrım ise bizi farklı sonuçlara götürür. Bazı durumlarda ise gerçekleşen bir göçü açıklamak için birden çok kurama ihtiyaç duyulabilir. Bunu belirleyen ise göçe etki eden bireysel ve çevresel faktörlerdir. Bu açıdan kuramsal olarak açıklanacak olan göçün yapısı, dinamikleri ve değişkenleri iyi bir şekilde analiz edilerek çalışmanın bu faktörler göz önünde bulundurularak yapılması gerekmektedir.

1.2. Mülteci, Göçmen, Sığınmacı

Göç konusu ile beraber mülteci, göçmen ve sığınmacı kavramları sıklıkla kullanılmaktadır. Göçü anlayabilmek açısından her bir kavramın ayırdına varabilmek konunun mahiyeti açısından önem arz etmektedir. *Göçmen*, *mülteci* ve *sığınmacı* kavramları taşıdıkları ortak özellikler nedeni ile birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

Göç Terimleri Sözlüğü'nde yazan tanıma göre evrensel bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Göçmen terimi genellikle göç eden insanlar için zorlayıcı dışsal faktörlere bağlı olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve “kişisel uygunluk” sebepleriyle tüm durumları kapsamaktadır. Yapılan bu tanımda kişinin ve aile bireylerinin maddi yaşam koşullarını ve beklentilerini iyileştirmek amacıyla başka bir ülke veya bölgeye göç eden kişiler ve aile bireylerini de kapsamaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2019). Dolayısıyla daha iyi yaşam şartları faktörü burada önemlidir. Herhangi bir savaş ya da zulümden kaçıp başka bir ülkeye göç eden insan ya da insanlara değil, kendi istek ve arzusu doğrultusunda daha iyi yaşam standartlarına sahip olmak için göç eden kişilere göçmen denir.

Dünyada yaşanan savaşların artmasıyla birlikte literatürde ve günlük hayatta sıklıkla karşılaştığımız diğer bir kavram ise mülteci kavramıdır. Mültecilerin hukuksal statüsüne ilişkin konumu ise 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlanmıştır. Metinde mülteci kavramı ise şöyle tanımlanır:

Mülteci; ırkı, dini tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu nedeniyle dönmek istemeyen şahıstır (Dışişleri Komisyon Raporu, 11.08.1961).

Bu tanımlama doğrultusunda mülteci, zaruri sebepler doğrultusunda ülkesinden ayrılmak zorunda kalan herkeştir. Ancak Türkiye bu sözleşme ile yalnızca Avrupa ülkelerinden gelenleri mülteci olarak kabul etmiştir. Avrupa ülkeleri dışından gelenler için *sığınmacı* terimini kullanmıştır.

Sığınmacı ise ilgili ulusal ve uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik başvurusunda bulunmuş ve süreci bekleyen kimseler olarak tanımlanmıştır. Eğer sonuç olumsuz çıkarsa sınır dışı edilebilirler.

Araştırma boyunca ise gerek ülkede yaşanan muğlaklıklar gerekse Suriyeliler tarafından belirsiz bir süreç yaşanırken araştırmanın kapsayıcılığı açısından tez boyunca Suriyeli restoran sahipleri şeklinde bir kullanım tercih edilmiştir.

1.3. Yemek ve Yemeğin Sosyolojisi

Yemek, tarih boyunca toplumların hayatta kalabilmesi için tüm mücadelelerin en temel nedeni olmuştur. İnsanın beslenmesi konusu biyolojik bir eylemdir. Bu süreç besin alımı, hayatta kalabilmek için ihtiyaç duyulan enerjinin karşılanması, gerekli besinlerin temini, bu besinlerin beslenmeye uygun hale getirilmesi, tüketim davranışları gibi süreçler beslenmeyi sadece bir eylem olmaktan çıkartıp onu kültürel bir olgu haline getirmiştir.

Yemek konusu, doğrudan veya dolaylı bir şekilde birçok disipline çalışma konusu olmuştur. Bu disiplinler arasında antropoloji, tarih, coğrafya, sosyoloji gibi disiplinler söz konusudur (Karaosmanoğlu, 2017: 7). İnsanın içerisinde bulunduğu her alanda yemek ve hayatta kalma mücadelesi söz konusu olduğundan bu konu çeşitli birçok alanı da doğrudan yahut dolaylı bir şekilde etkilemiştir.

Uzun bir süre yemek konusu sosyokültürel bilimciler tarafından nadiren ele alınmıştır. Yapılan çalışmaların çoğu da gıda tüketimi ve insan sağlığı üzerine olmuştur. Diğer bir taraftan ise ekonomik ve psikolojik çalışmalar ise tüketici davranışları üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmalar bu alana evrilmişken sosyokültürel çalışmalar içerisinde yemek yeme üzerine çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Var olan çalışmalar da bilimsel olmaktan ziyade daha çok halk söylemi üzerine olan yazılardır (Kılıç, 2020: 10).

Yemek, her süreciyle bireysel ve toplumsal yönleri olan ve birçok etkileyeni olan kültürel bir unsurdur. Yemek konusunun akademik çerçevede tarihsel süreç içerisinde nasıl incelendiğine bakıldığında 1950lerden önce daha çok betimleyici çalışmalar yapılmıştır, sonraları yemek toplumsal süreçleri açıklamak için bir araç olarak kullanılmıştır. Yani yemek, politik, ekonomik ve sembolik değerler konusunu açıklamak için bir araç olarak kullanılmıştır. 1980lerde ise sosyal bilimlerin de güç kazanması ile birlikte kültürel olarak yemek çalışmaları da ön plana çıkmaya başlar (Karaosmanoğlu, 2007: 8).

Yemek konusunun sosyolojinin alanına girmesi ise daha sonraki süreçlerde olmuştur. İnsanın biyolojik bir ihtiyacı olan yemek yemenin kültürel olarak nasıl şekillendirdiğini ele alan “yemek kültürü” sosyal bilimcilerin ilgilendiği bir saha haline gelmiştir. Beslenmeyi etkileyen davranışlar ve yeme alışkanlıkları incelenirken sosyal, politik, ekonomik yapıların dikkate alınması konuyu sosyal bilimcilerin sahasında incelenmesine olanak sağlamıştır. Çünkü yemek bir kimlik taşıyıcısı olarak, içerdği sembolik anlamlarla kimlik inşa sürecinde önemli bir roledir. İnsanın sahip olduğu kimlik, yedikleriyle de ilişkilidir ve yediklerimiz “bizi biz yapan” faktörlerdendir. Yani kimliğimizi biçimlendiren öğeler arasındadır (Akarçay, 2016: 120-121). Bu açıdan bakıldığında insan “*Ne yerse odur.*” yorumunu yapmak yanlış olmaz. Çünkü sofrada oturduğumuz düzenden, yemeğe hangi besinle başladığımız, kullandığımız malzemelere kadar yemekle ilgili birçok faktör bizim kim ve

neye ait olduğumuzla ilgili birçok ipucu sunar. Bu ipuçlarının toplamı bizim kimliğimizi oluşturur. Dolayısıyla yemek ile kimliğimiz hakkında ve daha geniş bir açıdan bakıldığında ise mensup olduğumuz sınıfın kültürü hakkında da çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Örneğin İngiliz Orta Çağ İngiliz toplumunda fakirler daha çok bitkisel gıdalar ve süt ürünleri tüketirken zenginlerin sofralarında çoğunlukla et ürünleri bulunurdu. Özellikle kızarmış et o dönem içerisinde önemli bir statü göstergesiydi. Ekmek tüm sınıfların tüketebileceği bir ürünken beyaz ekmeği yalnızca üst tabakadaki insanlar tükettirdi. Alt tabakadaki insanlar ise arpa ve benzeri tahıllardan yapılan kara ekmeği tükettirdi. Aynı şekilde çeşitli baharat tüketimi de statünün bir göstergesiydi. Yalnızca üst tabakadaki insanlar çeşitli baharatları satın alıp kullanabiliyordu. Yemekte kullanılan malzemelerin çeşidi dahi bize sosyolojik çözümlemelerde bulunabileceğimiz birçok ipucu sunar.

Sosyolojinin ağırlık merkezindeki kaymalar, yemek kavramının bu çerçevede sosyoloji alanında incelenebilir olmasını sağlamıştır. Önceleri büyük oranda *üretim* sürecinin incelenmesi ile ilgilenen sosyoloji disiplini, artık merceğini *tüketim* konusunun toplumsal örgütlenmesine ve tüketiciliğin ideolojik zeminine çevirmiştir. Bu durum da besinle ilgili meselelerin sosyoloji gündeminde daha yoğun sorgulanmalara kapı aralamıştır. Yemek kavramının sosyoloji alanında yaşadığı diğer bir değişim ise büyük oranda feminist görüşteki teorisyenler ve düşünürlerin inisiyatifi sonucu kadınların deneyimlerinin daha çok belirginleşmesi konusudur. Besinlerin satın alınıp yenilmesine kadar geçen süreç, kadına ait bir alan olarak görülmesi bu konuların sosyolojik araştırmaların konusu haline gelmesini sağlamıştır. Yemek konusunun sosyolojinin alanına girmesini etkileyen bir diğer durum ise çeşitli siyaset arenalarının beslenme ile ilgili alanlara verdiği önemin artmasıdır. Sosyologların ihmal edilen bu alana doğru artan ilgisi de konu başlığı olarak besin ve yemek yeme ile ilgili meselelere ilginin artmasına katkı sağlamıştır (Beardsworth ve Keil, 2011: 18-20). Yani sosyolojinin artık sınırların ötesindeki alanlarla da ilgilenmeye başlaması, besin ve yemek alanının akademik alanda çalışılmasının önünü açmıştır. Dolayısıyla yemek sosyolojisi alanı oldukça yeni bir alandır. Yemeğin birçok alanla kesişmesinden kaynaklı da yemek sosyolojisi disiplinler arası çalışılabilir bir alan haline gelmiştir. Yemek sosyolojisi, üretim, pazarlar, ithalat, ihracat gibi birçok konunun dâhil olduğu bir alanken dikkatler yoğun olarak tüketime odaklanmaktadır.

Yemek yemeye sosyolojik perspektiften bakıldığında; insan yemek yerken sadece bir besin alımında bulunmaz, bununla beraber tat almaya yönelik deneyim yaşarken birtakım *anlam* ve *semboller* de tüketmektedir. İnsanın beslenme düzenindeki her gıdanın, besinsel değerinin dışında sembolik değerleri de bulunmaktadır. Besinlerin bu sembolik değerleri, tüketildiği zamana ve ortama göre değişiklik gösterebilir. Örneğin insanların düğün, bayram, dini ritüeller içerisinde tükettikleri yiyecekler bize farklı anlamlar sunmaktadır (Beardsworth ve Keil, 2011: 90). İnsanların tüketmiş olduğu yiyecekler, statü inşa etme sürecinde de oldukça önemlidir. Yiyecekler ve yeme pratikleri üzerinden inşa edilen statüleri, kültürün simgeselliği esasında düşünmek gerekmektedir (Beşirli, 2021: 291).

1.3.1. Yemeğe Kuramsal Açıdan Bakış

Erken dönem sosyologları yemek konusu içerisinde yoksulluk ve açlığı inceleme eğilimindedirler. Yemeği sosyalleşme ve normların aktarımı için gerekli bir alan olarak gördüler (Kılıç, 2020: 19).

Yemeğin kuramsal açıdan incelenmesinde Jack Goody'nin sınıflandırması karşımıza çıkar. Goody (1982) yemeği üç ana yaklaşım çerçevesinde incelemiştir: işlevsel, yapısal ve kültürel yaklaşımlar. Ardından Mennel, Murcott ve Van Oterloo (1992) besin ve yemek konusunda çalışmaları genişleterek ele alır ve işlevselcilik, yapısalcılık ve gelişimsel yaklaşım olmak üzere üç başlıkta incelemiştir (Beardsworth ve Keil, 2011: 100).

1.3.1.1. İşlevselci Yaklaşım

İşlevselcilik yaklaşımı hem sosyoloji hem de sosyal antropoloji için önemli bir yaklaşımdır. Bir toplum ile organik sistem arasında analojiye dayanmaktadır. Bu yaklaşım, toplumun yapısını ve parçalarını canlı bir organizmaya benzetir. Nasıl ki bir insanın yaşamını sürdürebilmesi için vücudundaki tüm organların belli bir sistem içerisinde uyumlu ve senkronize çalışması gerekiyorsa, toplumsal yapının da sürekliliğini koruması için toplumu oluşturan kurum ve yapıların bir sistem içerisinde uyum halinde çalışması gerekmektedir. Bu uyum sosyal sistemin devamlılığı için önemlidir. İşlevselci analiz, belirli kurumları işlevsel önemlerini ortaya koyan bir bakış açısı sunar (Beardsworth ve Keil, 2011: 101).

İşlevselci yaklaşım, toplumsal yapı ve bütüne odaklandığı için makro bir bakış açısına sahiptir. Aynı zamanda dengeyi arama ve bütünleşmeyi sağlama çabası bu yaklaşım için önemli bir faktördür (Beşirli, 2021: 49).

İşlevselci görüş çerçevesinde besin ve yemeğe birtakım sorular yöneltmek mümkündür. Örneğin;

- Gıda üretimi ve dağıtımı gibi alt sistemler nasıl bir örgütlenme içerisinde bir bütün olarak sosyal sistemin devamını sağlamada ne gibi katkıda bulunmaktadır? Bu soru işlevselci yaklaşımın temel sorusu çerçevesinde parça bütün açısından soruya odaklanır.
- Besinlerin temin edilme ve tüketim biçimlerinin toplumsal biçimleri nelerdir?
- Gizil işlevlerin yanında besin sistemi içerisindeki işlevsel olmayan olguları açıklayabilir miyiz? İşlevsel olmayan olgular nasıl ortaya çıkar ve bir bütün olarak toplumsal sistemin içerisindeki sonuçları nelerdir? (Beardsworth ve Keil, 2011: 102-103).

Bu sorular çerçevesinde yemek konusuna yöneltilen her soru ve aranılan cevaplar işlevselci yaklaşım çerçevesinde ele almak mümkündür. İşlevselci yaklaşım toplumsal yapının özellikleri korunarak, toplumun tüm kurum ve parçalarının sistemli bir şekilde çalışmasına odaklanır ve yemek ve besin konusuna da bu perspektiften bakar.

İşlevselci yaklaşımı yemek ve yeme içme pratiklerine uyarlamayı amaçlayan çalışmaların çoğu, en çok sosyal antropoloji içinde yer almalıdır. Daha net bir şekilde, bu çalışmalar oluşmaya başladığı yıllarda, geleneksel toplumsal sistemlerin bütünsel bir analizi olan Britanya Sosyal Antropoloji okulu içerisinde bulunması gerekmektedir. Bu çerçevede bu okulun en önemli temsilcilerinden biri olan Bronislaw Malinowski, Trobriand Adaları'ndaki gıda üretimi, dağıtım ve bu sistemleri ifade eden inanç ve müteakiliyetlerin karmaşık biçimleri konusunda ayrıntılı bir etnografik çalışma ortaya koymuştur (Beardsworth ve Keil, 2011: 103).

1.3.1.2. Yapısalci Yaklaşım

Yemeğin kuramsal açıklamasında karşımıza çıkan bir başka yaklaşım *yapısalci yaklaşımdır*. Yapısalci yaklaşımda, ilişki taraflardan daha önemlidir. Yapısalcılık Comte, Durkheim, Marks'ın düşünceleri etrafında şekillenmiş, etkisini A.R. Radcliffe ve Claude Levi- Strauss'dan oluşan sosyal antropologların çalışmalarında görmek mümkündür (Bottomore ve Nispet, 1997). Fransız antropolog olan Claude Levi-Staruss'un çalışmaları bu yaklaşımın merkezini oluşturur.

Yapısalci yaklaşım işlevselci yaklaşımdan önemli derecede farklılıklar göstermektedir. İşlevselcilik bütünü meydana getiren sistemin parçaları kuramsallaştırma amacındayken yapısalcılığın amacı bu yüzeysel bağların altında, onlara zemin teşkil eden derin ve köklü yapılardır. Bu yüzden yapısalcılık insan düşüncesini ve hatta düşünce yapısının kendisini analiz ettiği iddiasındadır. Bu yaklaşımda önümüze çıkan en önemli isimlerden bir tanesi Levi- Strauss'tur. Levi- Strauss toplumlar hakkında kapsayıcı tanımlar ve genellemeler yapmakla ilgilenmez. Bunun yerine, yüzey niteliklerinin incelenmesi gerektiğini söyler ve bu doğrultuda altta yatan örüntüleri anlamaya yönelik etnografik çalışmalar yürütür. İnsan düşünce dünyasının derin yapıları ile insan toplumunun derin yapıları arasında benzerlik olduğu varsayımında bulunur. Bu noktada tıpkı işlevselciler gibi yapısalcılar da bir analogiye dayanır. (Beardsworth ve Keil, 2011: 105). Staruss'a göre yemeğin sembol ettiği değerler bize kendisinden daha fazla ipucu verip fazla şey söyler. Ona göre yemek gösterge olarak kimlik inşa etme sürecinde de önemlidir. Yemeğin düşünme sürecinde de önemli bir işlevinin olduğunu söyler (Karaosmanoğlu, 2017: 115). Strauss, dili olmayan bir toplumun bir toplumun olmadığı gibi, yemek yapmayan bir toplumun da olmadığını söyler. Bu durum da yemek yapmayı evrensel bir etkinlik haline getirmektedir (Kılıç, 2020: 20).

Yapısalci yaklaşımın yemek ve gıda konusunda sorduğu sorularda, işlevselci yaklaşımdan önemli bir farkı vardır. Yapısalci yaklaşım besinlerin üretimi, dağıtım ve tüketimini içeren toplumsal

süreçlere odaklanmaktan ziyade doğrudan besinlerin sınıflandırılmasına, hazırlanmasını ve birbirine katılmasını yönlendiren gelenek ve kurallar üzerinde durur. Temel varsayımı ise, mutfaktaki temel kurallar, derinde yatan yapıların birer göstergesidir. Bu kuralların anlamını çözdüğümüzde ise insan düşünce sisteminin ve toplumun örgütlenmesi hakkında söylenecek dilin çözümünü gerçekleştirmiş oluruz (Beardsworth ve Keil, 2011: 106).

Levi-Stauss'un yapısalci yaklaşımın en bilindik örneği insan insan toplumları ve besinle ilgili yapmış olduğu analizdir (Beşirli, 2021: 43). Bu analizde bir *Mutfak Üçgeni* oluşturan Strauss, yemeğin üç farklı sunulma biçimi üzerinden teorisini ortaya koymuştur. Yemeğin çiğ veya pişmiş olarak sunulmasında kültürün öneminden bahsetmiştir. Strauss'a göre, yemek pişirme teknikleri kültürel süreçler karmaşıktıkça değişiklik göstermektedir (Akarçay, 2016: 56). Aslında Strauss bir toplumdaki pişirme tekniklerine bakarak kültürel olana ne kadar yaklaşıldığını tahmin etmeye çalışır (Karaosmanoğlu, 2017: 116).

Beardsworth ve Keil'e (2011) göre, Strauss'un mutfak üçgeni üçgeni teorisinde üçgenin en tepesinde *çiğ* besin yer almaktadır. Bu *çiğ* besin kültürel bir dönüşümün içinde zamanla *pişmiş* besin halini alır. Pişmiş besin ve *çiğ* besin doğal dönüşüm geçirerek *çürüme* sürecine girebilme ihtimali bulunmaktadır. Bu noktada pişmiş besin kültürün dönüştürmesi ile çürümüş besin de doğanın dönüştürmesi ile değişime tabi olmaktadır. Çiğ besin ise bu iki dönüşüm geçiren besinlerin tam ortasında yer almak zorunda değildir. Bu pişirme yöntemlerinden toplumların politik karakterleriyle ilişkilendirme yapan Strauss, etin haşlanarak tüketilmesinin demokratik toplumlarda gözüken bir özellik olduğunu ifade eder. Kızartmada ise tüketilenden fazlasının atılması gerekir. İkisi arasındaki farklılıkta birisi tutumluluğu simgelerken öteki savurganlığı simgelemektedir. Birisi halkın ötekisi ise aristokrasinin göstergesidir (Kızılcelik, 1994: 246). Bu yorumlama Strauss'un yapısalci görüşünden mutfaka dair yapmış olduğu toplumsal bir çıkarımdır.

Bir başka sosyal antropolog olan Mary Douglas'ın da besin ve yemek yeme konusundaki analizleri yapısalcılıkla ilişkilidir. Douglas meseleyi daha günlük bir açıdan ele almıştır. Ona göre yemek ve besinler, toplumsal kodlar içerir ve bu kodlar toplumsal olaylar ve bağıntıların özündedir. Yemek bir kod olarak ele alındığında, bu kod sayesinde “sosyal ilişkiler” açıklanabilir. Douglas bu görüşüne yönelik şu tespitleri yapar:

- Yemekler, toplumsal bir hiyerarşinin göstergesi olan masanın etrafında yenilir. Masa hareketlerin kısıtlandığı bir alandır ve böylece yemekler bir toplantı ciddiyetiyle tüketilir,
- Yemekler, sıcak/soğuk, acı/tatlı, katı/sıvı gibi ayrımlar içerir
- Yemekler; tahıl, sebze, hayvansal protein ve yağlar gibi önemli besin kaynaklarını içermektedir.

Douglas, yemeğe sadece bir kod açılımı olarak bakmaz bunun yanında hayati bir öneme sahip olduğunu ve toplumsal olduğu kadar fiziksel de bir süreç olduğunu belirtmektedir (Beardsworth ve Keil, 2011: 109).

Yeme ve içme her ne kadar insanoğlunun evrensel bir yönü olsa da mutfak kültürleri ve ne yiyip ne içmediği kültürel bir boyuttur. Bir toplumun neyi yiyip neyi yemediği konusu ise o toplumun kültürel kodlarını barındırır. Bu kodların çözümlenmesi ise yapısalcı bakış açısına göre önem arz etmektedir.

1.3.1.3. Gelişimsel Yaklaşım

Kuramsal açıklamalardan bir diğeri gelişimsel yaklaşımdır. Gelişimsel yaklaşımın *toplumsal değişim* konusu asıl odak noktasıdır. Gelişimsel yaklaşım içerisinde değerlendirilen Jack Goody besin ve yemek yeme üzerine çalışmasını gerçekleştirmiştir. Jack Goody, düşüncesini Levi Strauss'u eleştiri üzerine oturtur. Ona göre Strauss, toplum ilişkilerini, bireysel değişimleri, sosyo kültürel etkileri ve tarihsel faktörleri dikkate alıp önemsememiştir. Strauss'un çalışmalarında sınıfsal ve tarihsel farklılıkların üzerinde durulmadığını, onun çalışmalarının tüm sınıfları ve zamanları kapsadığı izlenimi verdiğini söyler (Karaosmanoğlu, 2017: 116). Strauss'un çalışmalarında gördüğü eksikliklerle de Goody toplumsal değişim kavramına önem verir.

Goody, giderek küreselleşen besin sisteminin gelişimi açısından incelediği grupların toplumsal değişim sürecini analiz etmek gayesi ile bir çalışma ortaya koyar. Çalışmasında Gana'nın kuzeyindeki iki etnik grubu inceler ve tercih ettikleri besinler ve mutfak kültürünü ele alır. Afrikalı insanların geleneksel mutfaklarından vazgeçemedikleri sonucuna ulaşır. Ancak sömürgeciliğin de etkisiyle İngilizce konuşmaları ve yemek pişirirken İngilizce taktik ve yöntemler kullandıklarını görür. Bu ise küreselleşmenin değişim sürecine bir katkısı olarak gösterilir (Beardsworth ve Keil, 2011: 113). Küreselleşme sürecinde sadece etnik grupların değil, toplumların da birbirinden etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu etkilenmeyi yemek konusunda asimilasyon ögesi olmadan birbirinden etkilenmesi ve değişmesi olarak ele alabiliriz. Bu sürecin hızlanmasında teknolojik aletlerin büyük ölçüde herkesin elinde bulunması etkilidir. İnsanlar bu teknolojik aletlerin ve internetin varlığı sayesinde dünyanın bir ucundaki yemek pişirme tekniğine vakıf olup kendi mutfağında uygulayabiliyor. Örneğin Türkiye'de yaşan birisi Uzak Doğu'daki bir yemek pişirme yöntemini internetten öğrenip kendi mutfağında da uygulayabilmektedir. Yahut Amerika'da yaşan birisi Türk yemeklerinde kullanılan bir ürün ya da pişirme yöntemini kendi mutfağına entegre edip mutfakta kullanabiliyor. Bu durum, dünyanın küreselleşmesi ve teknolojinin insanlardan çok daha hızlı bir şekilde gelişmesinden kaynaklı bir durumdur.

Yemek sosyolojisine kuramsal açıdan baktığımızda yaygın olarak kullanılan teoriler olarak karşımıza işlevselci ve yapısalcı teoriler çıkmaktadır. Bu iki kuram yemek sosyolojisini açıklamada

çok önemli olsa da gelişimsel teori alanında da önemli çalışmalar ortaya konulmuştur. Yemeği açıklamada ortaya atılan her bir kavramsal çerçeve sosyoloji açısından önemli ufuklar açmıştır.

Bu kavramsal çerçevenin oluşmasının yüzyıllar öncesinde de yemek konusunda çalışmalar mevcuttur. Bu alanda önemli fikirlerini kaleme alan isimlerden bir tanesi de İbn-i Haldun'dur.

1.4. İbn-i Haldun'un Yemek Teorisi

İbn-i Haldun (1332-1406), 16.yüzyılda yaşamış ve yaşadığı coğrafyanın en dikkat çeken isimlerinden biridir. İbn-i Haldun filozof olmasının yanı sıra yaşadığı dönemden tam beş asır sonra kurulmuş olan sosyoloji biliminin de temellerini atmıştır. Kimi akademik çevrelerce ise sosyolojinin başlangıcı İbn-i Haldun ile kabul edilir.

İbn-i Haldun, El-Ciber isimli kitaba yazmış olduğu Mukaddime adlı eseri ile bilinmektedir. Mukaddime akli ve nakli ilimleri içeren çok büyük bir eser olarak kabul edilir. Doğu'dan Batıya kadar birçok coğrafyada ders kitabı olarak okutulan Mukaddime'nin en önemli özelliği ise çağımızın ilim yöntemleri ile yazılmıştır. Bu yüzden günümüzde halen önemini korumaktadır. Mukaddime'de birçok konuyu kaleme alan İbn-i Haldun'un üzerinde durduğu en önemli konulardan biri ise insan ve toplum için hayati öneme sahip olan beslenme üzerinedir. Beslenmeyi iklim, ahlak ve din olan ilişkisini incelemiştir (Közleme, 2012: 144).

Haldun'un beslenme sağlık ve ahlak konularına bakışı, insanın yediği ve içtiklerinin karakteri arasında önemli bir bağ olduğu yönündedir. Ona göre her türlü olumsuz ve mahrumiyete rağmen, besin kaynakları açısından fakir olan çöldeki insanların vücut ve ahlakları; bolluk ve zenginlik içindeki verimli yerlerin insanların vücut ve ahlakları daha güzel ve estetikdir. Tenlerinin renkleri canlı, bedenleri diri, şekilleri daha güzel ve ahlakları da aşırılıktan uzaktır. Onların ilim ve hakikatleri anlama noktasında da diğerlerine göre daha başarılı olacağını söylemiştir. İbn-i Haldun, tüm bunların sebebini ise şu şekilde dile getirir; alınan fazla gıda vücutta işe yaramaz fazlalıklar ve artıkların oluşmasına sebep olur. Bu artıklardan dolayı vücut orantısız şekilde genişleyip çirkinleşir. Bu gıdalardan meydana çıkan kötü sıvıların da beyne gitmesiyle zihin ve fikirler körleşir. İdraksizlik, gafillik ve iyi hallerden sapma bu noktada meydana gelir. Hububat bakımından zengin ülkelerin halkını da zihin ve fikir bakımından zayıf olarak vasıflandırır (Haldun, 2018: 205).

İbn-i Haldun bu görüşlerini, gözlemlediği milletlere dair görüşleri ile desteklemek için karşılaştırmalar yapmıştır. Ona göre, Araplar kıtlık ve zorluk içinde yaşamlarını sürdürür ve karakteri ve meziyetleri, bolluk ve refah içinde yaşayan Berberilerden daha güzeldir. Çöllerde zorlu ve çetin coğrafyada yaşayan Müslüman toplulukların ahlakları, verimli topraklarda yaşayan halkların ahlaklarından daha güzel ve daha güçlüdür. (Közleme, 2012: 145)

İbn-i Haldun'a göre beslenmenin tesir ettiği bir başka durum ibadetle ilişkisidir. Ona göre ister şehirlerde ister çöllerde olsun kendisini lüks ve bolluklardan uzak tutan insanlar, refah içinde yaşayanlara göre daha fazla ibadete düşkün ve dindardır. Çok fazla et, birbirinden farklı gıdalar ve has buğday ekmeği tüketmeyle bağlantılı olarak kalpleri de gafil kalır ve hadariler yani şehirliler arasında dindar olanlar sayıca azdır. Oysa abidlerin daha çok darlık içindeki bedevilerden çıktığını söyler (Haldun, 2018: 206). Haldun'a göre şehirlerde yaşayan dindar insanlar ise nefsin ve bedenini açlığa alıştıran insanlardır. İbn-i Haldun, din ve beslenme konusunda kısacası beslenme yönünde her türlü aşırılığa kaçan insanların maneviyatının zedeleneceğini söyler. Ramazan ayında oruç tutan insanların huşu içinde ibadet ettiklerini söylemeleri de İbn-i Haldun'un din ile beslenme noktasındaki düşüncelerini doğrular niteliktedir (Közleme, 2012: 147). Bu durum tasavvuf ehli insanlarda da gözükmemektedir. Fazla yemek yemek tasavvuf geleneğinde ibadetler noktasında olumsuz bir durumdur. Bu gelenek çerçevesinde ise nefis terbiyesi içi gerekli olanlardan bir tanesi de az yemek yemektir. Nefsin ve bedenini açlıkla terbiye eden bir insan, yaptığı ibadetlere de daha fazla önem vererek dünyevi zevklerden arınır. Bir başka noktadan bakıldığında ise ibadet etmek, açık zihin ve enerji ister. Oysa fazla yemek insanın üzerinde bir ağırlık bırakır ve bu durum insanı ibadet konusunda gevşetir ve doğru olan aşırıya kaçmamaktır.

İbn-i Haldun beslenmenin hayatta kalma becerilerine de tesir ettiğini söyler. Ona göre refah içinde yaşayanlar kıtlık ve açlıkla karşı karşıya geldiğinde, zaten kıtlık içinde yaşayanlara göre daha çabuk ölürlür. Oysa çöllerde yaşayan besin kaynakları başlıca hurma ve hurmalık olan insanlar açlıkla başa çıkma konusunda daha başarılıdırlar, bollukta yaşayanlar gibi hemen ölmezler. Haldun, bu durumun sebebini ise şu şekilde ifade eder; refah içinde yaşayanlar, yağlı ve çeşitli yemek yemeye alışkın oldukları için bağırsakları da bu beslenme düzeninden kaynaklı kendi ifadesiyle sınırın üzerinde rutubetlik kazanmıştır. Kıtlıkla karşı karşıya kaldıklarında ise alışkın oldukları yiyeceklerin yerine kuru ve sert yiyecekler tüketmek zorunda kalırlar. Bu durum da direkt olarak oldukça hassas bir organ olan bağırsaklarını etkiler, bağırsaklar kuruyup büzülür ve sahibini öldürür. Aslında açlıktan ölenleri açlık değil, daha önceden alışkın oldukları tokluk öldürür. Kıtlık içerisinde yaşayan insanlar için böyle bir durum söz konusu olmaz. Onların bağırsakları rutubet sınırındadır ve her türlü yiyecek için uygundur. Onlar için alınan gıdanın değişmesi, ölümlerine yol açmaz (Haldun, 2018: 207). Bu nokta da İbn-i Haldun, az beslenmenin yine insanın faydasına olacağını belirtmektedir.

İbn-i Haldun, açlığın ve az yemenin her açıdan çok yemeğe göre daha sağlıklı ve vücudu düzeltme yönünde faydalı olduğunu söyler. Besinin miktarı kadar besin türünün de tesirli olduğunu söyleyen Haldun, iri ve cüsseli hayvan yiyenlerin kendilerinin ve hatta çocuklarının da iri cüsseli olduğunu söyler. Deve eti yiyen ve sütünü içenlerin kişiliklerine de bu durumun sirayet ettiğini belirtir ve bu kişilerin de ahlakına, dayanıklı olma konusuna ve tahammülüne de tesiri olduğunu söyler. Onlarda ağır yük kaldırmak ve dayanıklılık konusunda deveye bulunan özellikler görülür. Aynı zamanda bu kişilerin bağırsaklarının da develerinki gibi sağlam ve dayanıklı olduğunu belirtir (Haldun, 2018: 208-209). Haldun'un söylediği bu durum geçmişten günümüze Türk toplumlarının

savaşçı özellikleri için de söylenebilir. Türk devletleri yüzyıllardır savaşçı özelliği ile *barbar* olarak nitelendirilir. Bu savaşçı özelliği Türk devletlerini et ve et ürünlerini tüketmesinin bir tesiri olarak kabul edilir. Oysa bir dönem Mani dinini benimseyen Uygur Türkleri, bu dinde et ve et ürünlerini yemek yasak olduğu için savaşçı özelliklerini kaybettiği de görülmüştür. Yani yenilenin cinsi de kişilikler üzerinde tesirlidir.

Haldun, çok yemek yemenin vücuda bir etkisi olduğu gibi az yemenin de kendine uygun etkisinin olduğunu söyler. Onun söylemine göre, nasıl ki açlık tokluğun zıttıdır, çok yemek de az yemenin zıttı konumundadır. Bu iki şeyden biri, bir şeye tesir ediyorsa zıddının tesiri de bunun aksine olması beklenir. Çok yemek, vücutta kötü artıklar ve bozuk bir haslet meydana getirip vücudun kendisine ve akla zararlıysa; az yemek de vücudu fazlalıklardan arındırır ve insanın iyi bir haslette bulunmasına tesir eder (Haldun, 2018: 209).

Günümüz toplumlarına bakıldığında da beslenme alışkanlıklarındaki değişiklik davranışlara yansıdığını görmekteyiz. Bu noktada İbn-i Haldun'un beslenme ile ilgili ana teması "*Ne yersen osun*" teorisi doğrulanmış olur. George Ritzer'in tabiriyle "McDonalddlaşan" günümüz toplum yapısında meydana gelen olumsuz durumlara etki eden bir nokta da beslenme ile ilgili alışkanlıklardır. Asırlar öncesinde bu teoriyi ortaya koyan İbn-i Haldun'un görüşlerinin gerek birçok açıdan günümüzde de geçerliliğini koruduğunu görürüz.

1.5. Suriye Göçü ve Göçmenlerin Durumu

2011 yılında Ortadoğu'da yaşanan krizin, Suriye iç savaşına dönüşmesi ile birlikte Suriyeli birçok insan göç etmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte ise en çok göçmenin geldiği ülkelerden bir tanesi Türkiye olmuştur (Umhdg.org, 2024). Türkiye savaşın başından beri savaştan kaçan insanlara kapılarını kapatmayacağını ve açık kapı ilkesi ve geçici koruma ilkesi çerçevesinde kabul edeceğini açıklamıştır. Suriye'den Türkiye'ye ilk toplu göç hareketi Nisan 2011 tarihinde gerçekleşmiştir. İlk etapta Hatay ili sınırı içerisinde geçici konaklamaları sağlanmıştır. (Erdoğan, 2018: 4). İlk etapta geçici misafir olarak görülen, bu çerçevede de sığınmacı olarak kabul edilen göçmenlerin zaman içerisinde birçoğunun kalıcı oldukları kabul edilmiştir. Bu çerçevede de resmi prosedürle 2013 yılında Türkiye 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkartmıştır ve bu kanun çerçevesinde geçici koruma altındakilerin sağlık, çalışma, barınma, eğitim, ikametgâh haklarında düzenlemeler yapılmıştır.

Savaştan kaçan insanlar yoğun olarak Türkiye'yi tercih etmektedirler. Bunun sebebi olarak Türkiye'nin en baştan beri açık kapı politikası uygulaması, Suriye'nin sınırından geçişin kolay olması, Türkiye'nin Avrupa'ya geçişin bir aşaması olarak görülmesi gibi sebepler olabilir. Bu faktörlerin yanı sıra kültürel ve dini yaşamdaki benzerliklerin olması, Türkiye'nin İslam coğrafyası olarak görülmesi, her iki ülkede de yaşayanların çoğunluğunun Müslüman olması, Türk insanının

misafirperver tavrı ve kucak açması gibi nedenler Suriyeliler için Türkiye'yi tercih etmelerinde geçerli bir sebep olmuştur.

Aralık 2023 tarihi itibarı ile kayıt altına alınmış geçici koruma statüsündeki güncel Suriyeli sayısı 3 milyon 151 bin 915 kişidir. Bu oran güncel TÜİK verilerine göre Türkiye'nin yaklaşık %3,56'sına tekabül etmektedir. Halen kamplarda yaşayanların sayısı ise Şubat 2024 tarihi ile 60bin 84 kişidir. Şehirlerde yaşayan Suriyeli sayısı ise 3 milyon 91 bin 831 kişidir. Yani Suriyelilerin çoğunluğu şehirlerde ikamet etmektedir. Şehirler arasında ise 530 bin 532 kişi ile İstanbul en fazla Suriyeliye ev sahipliği yaparken İstanbul'u Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana illeri izlemektedir (Mülteciler.org, 2024).

Göç eden Suriyelilerin İstanbul'u tercih etmesinde belirli motivasyonlar bulunmaktadır. İstanbul'un mega bir şehir olarak birçok olanağa ve farklı iş kollarına sahip olması bu motivasyonların en büyüğü olduğu söylenebilir. İstanbul'da artık Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı belli başlı ilçeler bulunmaktadır ve birçok Suriyeli insan yaşamlarını sürdürmek için buraları tercih etmektedir.

1.5.1. Teoriler Çerçevesinde Suriye Göçü Üzerine

Türkiye'ye olan Suriye göçü, göç teorileri çerçevesinde ele alındığında ise itme-çekme teorisi ve ilişkiler ağı teorisini bu göç dalgasını açıklamak için kullanabiliriz. Suriye'de yaşanan savaş durumu; insanların birçok haklarından en önemlisi yaşama hakkından mahrum edilmeye çalışılması, bunun yanı sıra barınma, sağlık, eğitim gibi temel haklarından mahrum edilmesi gibi insani durumlar itici faktörlerdendir. Türkiye'nin Suriye'ye karşı açık kapı politikası izlemiş olması ve bu tutumunun ne olursa olsun devam edeceğini söylemesi, aksi durumun insanlık dışı olacağını tüm kamuoyuna duyurması ilk etapta savaştan kaçan Suriyeli göçmenler çekici bir etki oluşturmuştur. Daha sonraki süreçte Türkiye'de tarafından kanunsal düzenlemelerin olması ile birlikte geçici barınma merkezlerinin kurulması, barınma ve besleme sorunlarına yönelik çözümlerin üretilmeye çalışılması, Avrupa'ya geçişte Türkiye'nin transit bir ülke olarak görülmesi gibi faktörler ise diğer çekici faktörler arasında sayılabilir. Her ne kadar bu etkenler teorik olarak pozitif negatif olarak kategorize edilerek sunulmaya çalışılsa da öte yandan işin pratiğinde gerçekleşen, toplum tarafından kabulü ve entegrasyonu söz konusu olmaktadır. Bu durum ise ilk etapta savaştan kaçarak gelen Suriyelilerin yanında olacağını dile getiren Türk halkının çoğunluğunun tutumunun ve düşüncelerinin süreç içerisinde değişimine sebep olmuştur.

Sosyal ilişkiler ağı içerisinde ele alındığında ise yaşanan göç dalgasının incelenmesi süreç içerisinde mümkün olmaktadır. İlk etapta Suriye'deki savaştan kaçıp Türkiye'ye gelenler zaman içerisinde Türkiye'nin birçok şehrinde yaşamaya başlamıştır. Elbette ki nicel yoğunluk, tarihte birçok millete ev sahipliği yapan İstanbul'da yaşanmaktadır. Bu teori çerçevesinde göç edenler arasında ilk

İstanbul’da gelen Suriyeliler burada yaşam sürdürebilmek için zorluklar yaşadığı söylenebilir. Bu zorluklar arasında gerek yaşayacak bir ev bulma, iş bulma, çocuklu ailelerin çocuklarını okula yazdırma sürecindeki hukuksal ve bürokratik süreçteki zorluklar, gerekse şehrin dinamiğinde var olan toplumsal kurallara uyum sürecindeki zorluklar gibi etkenler gösterilebilir. Zamanla kendileri için daha yaşanılabilir bir şehir haline gelmiştir ve kendi tanıdıkları, akrabalarının buraya göç etmesinde büyük rol oynamaya başlamışlardır. Bu noktada göç eden Suriyelilerin akraba ve tanıdıkları vesilesi ile kurdukları ağlar sayesinde İstanbul’a yerleşmeleri söz konusudur. Bu sosyal ağlar sayesinde iş bulma, ev bulma, sağlık hizmetlerinden yararlanma kent hayatına uyumdaki kısa sürede gerçekleşmesi İstanbul’da yaşamlarını kolaylaştıran etkenler olmuştur. Sosyal ilişkiler ağı teorisi bu süreci açıklamada kullanılabilecek en önemli teorilerden bir tanesidir. Bir göçü tüm yönleri ile açıklamada teorilerden birden fazlasının kullanılması süreci açıklamak için daha tamamlayıcı bir nitelik sergilemektedir.

1.6. Yemek ve Göç

Yemek üzerine çalışan sosyologlar, yemeğin üretim, tüketim dağıtım süreçlerine odaklanmanın yanı sıra göç hareketlerine, göçmen kültürlerine, göçmen mutfaklarına, mutfak ve kimlik sorunsalına beslenme ve toplumsal açıdan odaklanırlar. Disiplinler arası geniş bir zeminde çalışma konusu sağlayan yemek sosyolojisi alanı her aşaması ile sosyolojik açıdan bir alan sağlamaktadır (Akarçay, 2020: 10).

Göç sosyolojisi açısından bakıldığında *yemek* sürecin önemli bir unsuru olmanın dışında sürecin yönünde önemli bir etkidir. Çünkü yemek hem değişkenin kendisi hem de kimlik taşıyıcısı konumundadır. Göç ile başlayan yeni bir serüvenle beraber, bireyin sosyal ve kültürel tüm varlığı yeniden inşa edilme sürecine girmiş olur. Bu süreçte ise yemek, göçmenin gündelik yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Yeni bir yere göç eden insanlar yeni geldikleri ülkede kendileri için güven veren ve “tanıdık” olan yiyeceklerle ulaşmaya, onları üretmeye, ulaşılabilir kılmaya çalışırlar. Böylelikle göçmenler kendi kültürlerine ait olanla, en ulaşılabilir unsur olan yemek ile bağ kurarak kendilerine güvenli bir ilişki oluştururlar. Oluşturulan bu ilişki duygusal bir ilişki olmanın da ötesinde bir durumdur. Göçmenlere ait olan yiyecekler; kimlik, hafıza ve geleneğin taşıyıcısı olmanın yanı sıra göç edilen yeni yerdeki işgücü piyasasında da var olmaları sağlar. Yemeğin iletişimsel yönü ile de yeni kültürde sosyal bir statü sağlamanın da aracı konumuna geçer (Aral Uluk, 2023).

Yemek ve göç alanı bize çok katmanlı bilgiler edinmemize olanak sağlar. Yemek kişilerin kimliği ile ilgili bir durumdur. “*Ne yersen o’sun*” mottosu yemek ile kimlik ilişkisi hakkında bizlere önemli ipuçları verir. Karaduman’a göre (2023) yemek kavramına bakıldığında sadece bireysel kimliğin inşası sürecinde değil aynı zamanda kolektif kimlik hakkında da bize önemli bilgiler sunar. İnsanlar farklı yerlere göç etmiş olsalar bile insanların kendi yemek kültürlerini koruma ve yeniden

inşa etme eğilimi içerisinde oldukları gözlenir. Burada üzerinde durulması gereken durum ise yemeğin aslında ne kadar önemli ve kalıcı bir kimlik örüntüsü barındırdığıdır.

Farklı bir açıdan bakıldığında göç ile beraber göçmen için yemek, var olduğu konumu ve olmak istediği konumu simgeler. Yemek ve göç kavramlarının çok katmanlı olan ilişkisine bakıldığında yemeğin birçok yönü ile karşılaşılır. Yemeğin göç edilen ülkede sosyal uyum/entegrasyon sürecine katkısına, ekonomik ve sosyal sermaye edinmedeki rolüne, simgesel kültür haline gelmesindeki sürecine, geleneğin aktarımında kendi avantajları ile bağın sürdürülmesindeki rolüne, kültürlerarası iletişimde alan açmasına ve göçmen restoranların çok kültürlülüğün kabul edilen yüzü ve sömürgeleştirildiğine, mutfak emperyalizmi tartışmalarına değin çok boyutlu bir çerçeve ile ele alınmaktadır (Sönmez, 2023).

Yemeğin göç sürecindeki sosyal uyum ve entegrasyondaki anahtar rolü ve yeni kültürde sosyal sermaye edinirken kültürlerarası iletişimdeki rolü bu çalışmalar içerisinde ve bizim araştırmamız içerisinde önemli faktörlerdendir. Göç etmiş bir insan hem yeni geldiği yerdeki kültüre uyum sağlamak ister hem de kendi kültürünü de devam ettirmek ister. Bu durum yemek için de geçerlidir. Yabancı bir ülkeye yeni göç etmiş bir insan hem yeni yerdeki yeni yemeklere uyum sağlamak sterken hem de kendi yemek kültürünü de sürdürmeyi ister. Bu durum içerisinde göç eden kişinin tutumu önemlidir. Çünkü göç eden kişi yeni kültürde asimile olacağını düşünebilir ya da uyum sağlayamayarak dışlanacağını düşünebilir. Bu durumda göç eden kişi açısından toplumsal ve sosyal uyum noktasında birçok olumsuzluklar mevcut olabilir. Ancak burada alternatif bir durum daha söz konusudur; göç eden kişinin kendi yemek kültürünün uyum sürecine olumlu yöndeki katkısı ve insanlarla iletişimde yemek kültürünün önemli bir rol üstlenmesi durumu.

Göç edilen yeni yerde ismi ister *göçmen mutfacı* ister *etnik mutfak* isterse *yabancı mutfak* olarak isimlendirilsin göçmenlerin yemek kültürlerinin yansıtıldığı; onların kültürlerine ait yemeklerin sunulduğu restoranlar zaman içerisinde göçün bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Bu restoranlar yalnızca bu yemeklerin satıldığı değil tokuşun da ötesinde, göçmenler açısından kültürel kimliklerini korumanın ve gündelik yaşamla başa çıkmanın yollarındandır (Aral Uluk, 2023).

Türkiye açısından göç ve yemek olgularına bakıldığında; geçmişten günümüze coğrafi olarak da geçiş güzergâhında bulunan Türkiye coğrafyası, birçok kültürün bir arada yaşama şansını bulduğu bir konumdadır. Bunun bir yansıması olarak da göç eden birçok toplumun kültürünü hem barındırmış hem onların kültürlerinden etkilenmiş hem de etkilemiştir. Bu etkileşim, karşılıklı iletişim noktasında önemli bir rol üstlenmiştir.

2011 yılında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar sonucu Suriye’den Türkiye’ye göç eden birçok insan farklı iş kollarında çalışmaya başlamış ve bir kısmı da kendi yemek kültürlerini yaşatan Suriye yemekleri üzerine restoran açmışlardır. İstanbul’un birçok farklı semtlerinde yaşamlarını sürdüren

Suriyelilerin Aksaray, Yenikapı, Bağcılar, Fatih gibi ilçelerde yoğunlaştığı yorumunu yapmak yanlış olmaz. Özellikle Fatih çevresinde konumlanan Suriye restoranları, göç eden Suriyeliler için sadece beslenme noktasında değil aynı zamanda sosyal ağların da kurulmasında olanak sağlar (Vuddamalay, 2018). Zaman içerisinde edindikleri sosyal sermaye ile bu konumlarda restoran açmaları ve yaşamalarını kolaylaştıran etkenlerden olmuştur. Belirli konumlarda yoğun olarak bulunmalarının sebepleri arasında ekonomik sebepler olabileceği gibi göç eden insanlar özelinde düşündüğümüzde, özellikle Suriye göçü gibi zorunlu sebeplerden kaynaklanan göçler sonucunda insanlar her zamankinden daha yoğun bir şekilde kendi soydaşı, kendi yöresinden insanlar ile bir arada bulunma ihtiyacı hissedebilir. Çünkü zorunlu olarak geldikleri Türkiye’de azınlık konumundadırlar ve bireysel bir ihtiyaç olarak özneler arası iletişim kurma gereksinimi duymaktadırlar. Bu iletişimi de en kolay kendisi ile aynı sorunlarla mücadele eden insanlarla kurarlar. Suriyelilerin mekânsal olarak aynı ilçelerde yoğunlaşması ise bu gibi sebeplerden kaynaklı olduğu muhtemeldir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ

Coğrafi olarak mekân değiştirmenin ötesinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal boyutlarıyla birçok alanı etkileyen göç hareketleri, dünya üzerinde yahut toplum içerisinde gözle görülür veya uzun vadede görülecek her alanı etkilemektedir. Uluslararası literatürde göç ve yemek kavramları birçok bileşenle birlikte değerlendirildiği gözlenmektedir. Bu kavramlar arasında kültür, entegrasyon, etnik sınıflar gibi kavramlar bulunmaktadır. Sosyoloji özelindeki yemek ve göç çalışmalara bakıldığında ise çalışmaların daha çok kültürel perspektifte şekillendiğini gözlemledik. Ancak yemek ve göç çalışmalarını sadece kültürel çalışmalar başlığına indirgemek problemin tanımlanması açısından yeterli değildir. Çünkü göçün kavramının kendisi sosyolojinin içerisinde çok katmanlı ve değişken bir yapıya sahipken göç ve yemek konusu da toplumsal ve çevresel birden çok faktöre bağlı olarak şekillenir.

2.1. Tezin Konusu

Bu tez, yemek ve göç ana başlığı altında İstanbul ili içerisinde 2011 yılı itibari ile açılan Suriye restoranları ile Suriye yemek kültürünün toplumsal uyum sürecine etkilerini konu edinmektedir. Yemek kültürü, göç edenle birlikte yeni bir mekânsal düzlemde göç ettiği topluma bağlı olarak değişip dönüşebilir. Bu değişim ve dönüşüm, yeni düzende toplumsal hayata entegre olmalarını kolaylaştırırken bazı yeme içme alışkanlıklarında da farklılıklara sebep olabilir. Bir başka açıdan bakıldığında ise bazı özel durumlarda göç eden grup kendi içerisinde daha kapalı kalmaya, iletişimsel açıdan kendi grubu içinde kalmayı tercih edebilir. Bazı durumlarda ise sadece belirli konularda iletişime açık olup o konular haricinde yine kendi grubu içerisinde kalarak değişim ve dönüşümü reddedebilir. Bu açıdan çalışmanın odak noktası göç, yemek, kültür, aidiyet, sosyal ağlar ve iletişim kavramları üzerindedir. Bu kavramlar çerçevesinde yemek ve göç çerçevesinde Suriyeli restoran sahiplerinin toplumsal uyum süreçleri değerlendirilmektedir.

2011 yılında Ortadoğu’da yaşanan kriz neticesinde peyder pey Türkiye’ye gelen Suriyelilerin yaşamak için yoğun olarak İstanbul’u seçmiş oldukları önceki verilerden de elde edilmiştir. Bu araştırma kapsamında ise çalışma kolu olarak yemek, restorancılık alanını tercih eden Suriyeliler ile yeni yaşamlarına dair yaşadıkları değişim ve zorluklar, Türk-Suriye mutfağı arasındaki ilişki, yemek kültürlerinin Türkiye’deki süreç içerisindeki değişimi ve bu değişimin toplumsal uyum açısından etkileri, Türkiye’de kendi cemaatinden olan ilişkiler yemek kavramı üzerinden incelenmiştir.

Yemek sosyolojisi, sosyolojinin alt dallarından son yüzyılda çalışılmaya başlandığından ötürü bu alanda kümülatif bilgi birikimi oldukça kısıtlıdır. Bu alanda yapılacak olan her çalışma ise oldukça önem arz etmektedir. Bu kapsamda da yapılmış olan bu çalışma konusu itibariyle alana katkı sağlayarak uçsuz bucaksız olan bir sahada, nasıl ve nereden başlaması konusunda tereddütte olan araştırmacılara bir zemin oluşturması açısından bir ışık zerresi olması temenni edilir.

2.2. Tezin Amacı

Bu tezin temel amacı; 2011 yılı itibariyle Türkiye'ye, özelinde ise İstanbul'a göç etmiş Suriyelilerin yemek ve göç bağlamında incelenmesidir. Bu kapsamda İstanbul'da bulunan Suriye restoran sahipleri ile yüz yüze derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde de Suriye ve Türk yemeklerinin birbirleriyle olan etkileşimine ve bu etkileşimin yemek kültürü üzerinden etkilerine, bu ortak zemindeki etkileşiminin toplumsal uyum sürecindeki rolünü incelemek hedeflenmiştir. Bu amaçla sorular akabinde yeni sorular doğurduğundan araştırmanın soruları sınırlandırılıp katılımcılara sorulmuştur. Araştırma kapsamında sorulan soruların genel içeriği ve sorulan sorularla araştırma kapsamında öğrenilmek istenilen konuların içeriği ise şu şekildedir:

1. Göç sürecinde Türkiye'yi tercih etme sebepleri
2. Türkiye'deki sosyal ağları ve bu sosyal ağların göç sürecindeki etkileri
3. Savaş dışında göçe etki eden sebepler
4. Suriye'deki meslekleri
5. Türk mutfağı ile Suriye mutfağı arasındaki benzerlikler
6. Türkiye'ye uyum sağlama sürecinde yemeklerin rolü
7. Türkiye'ye geliş sürecinde ve sonraki süreçte yaşanan zorluklar
8. Suriye mutfağının Türkler ile ilişkilerindeki rolü

Demografik bilgiler ve bu konular hakkında cevap almak amacıyla sorulan sorular kapsamında, alınan cevaplarla ulaşılan sonuçlar birleştirildiğinde belli başlı kategoriler elde edilmiştir. Bu kategoriler; *göç, kimlik ve değişim, sosyal ağlar-arkadaşlık ve yemek, yemek ve uyum* olarak sınıflandırılmıştır.

2.3. Tezin Önemi

Ortadoğu'daki karışıklıklar sonucunda Suriye'de yaşanan iç savaş sonucunda kitlesel göç hareketleri yaşanmış ve günümüzde de kitlesel olarak yaşanmıyor olsa dahi bu göçler ve etkileri halen devam etmektedir. Yaşanan bu göçler neticesinde hem göç alan yerlerin toplumsal yapısı ve etnik deseni hem de göç veren yerin de yapısı değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Ancak bizim bu araştırma kapsamında odağımız, 2011 yılı itibari ile açık kapı politikası uygulayarak göç alan

konumunda olan Türkiye üzerinedir. Daha da özele indirmek gerekirse en fazla göç alan şehir konumunda olan İstanbul'daki Suriyelilerin; iş sahası olarak benimsemiş oldukları restorancılığın yemek ve göç sosyolojisi kapsamında değerlendirilmesi üzerinedir. Bu açıdan bu araştırma boyunca interdisipliner bir metodla her iki alandan da bilgiler ışığında veriler kullanılmaya çalışılarak Suriyelilerin toplumsal uyum sürecinde Suriye yemek kültürünün rolü üzerine odaklanılmıştır. Bu ışık çerçevesinde de Türk-Suriye yemek kültürünün etkileşimi, bu etkileşimin de uyum sürecine olan katkısı üzerinde durulmuştur.

Göç sosyolojisi alanında kaynaklar daha geniş ve ulaşması daha kolay olmakla birlikte bu tez kapsamında bizim araştırmamıza katkı sağlayacak kaynaklarda çok konudan uzaklaşmayarak bize ışık tutacak bilgilere erişilmiştir. Yemek sosyolojisi daha genç bir alan olduğundan sosyolojik olarak detaylı olarak çalışılmaya bu yüzyılda başlanılmış ve kaynaklar daha kısıtlı kalmıştır.

Yemek ve göç alanında ise çalışmalar daha da kısıtlı kalmıştır. *Göç Bağlamında Yemeğin Rolü Nasıl Değerlendirilir?* (Aral Uluk, 2023) adlı makalesinde yemek ve göç kavramlarının üzerine yoğunlaşmıştır.

Kısıtlı çalışmalar arasında Suriyeli sığınmacıların yemek kültürleri üzerine olan çalışmalar ise genel olarak makale düzeyinde kalmıştır. *Mülteci Restoranları Gastronomik Sahanın Neresinde?* (Eser, 2018) isimli makale ve *Yemek ve Göç: Türkiye'ye Göç Etmiş Suriyelilerin Yemek ile İlgili Kültürel ve İktisadi Deneyimleri* (Karyelioğlu, 2021) isimli makaleler Suriyelilerin yemek kültürü üzerine yazılmış olan makalelerdir.

Doğrudan yemek sosyolojisi ve Suriyeliler üzerine odaklanmış olan *Akışkan Mutfaklar: İstanbul- Fatih'teki Suriye Mutfağında Göç, Yemek ve Kültür İlişkisi* (Yılmaz Hava, 2023) isimli doktora tezi, alanda farklı başlıklara da yönelmiş ve akışkan mutfak kavramını yemek sosyolojisi alanında kullanıma açtığı söylenebilir. Ancak bu tez kapsamında çok daha farklı alanlara da odaklanmış olduğundan; yemek ve göç bağlamında Suriye yemek kültürünün toplumsal uyum sürecindeki rolü konusundaki eksiklikler giderilmeye çalışılacaktır.

2.4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu tez kapsamında kültürel bir izin mekânsal bir yolculuğu araştırılacağından, araştırma nitel araştırma olarak tasarlanmıştır. Tez; yemek ve göç ana teması altında Suriyeli restoran sahipleri örnekleme çalışılacaktır. 2011 yılı itibari ile yaşanan göç hareketi neticesinde Türkiye'ye gelen Suriyelilerin uyum sürecine yemek sosyolojisi çerçevesinden bakılacağından 2011 yılı itibari ile açılmış olan restoranların sahipleri, restoranda çalışanlar esas alınmıştır. Tez kapsamında İstanbul ilindeki restoran sahibi Suriyeliler hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında İstanbul ili ile sınırlandırılmasının sebebi mega bir şehir olan İstanbul'un Suriyeliler tarafından çeşitli iş sahası

olarak görülmesi ve dolayısıyla restorancılık alanında da yeterli örnekleme sahip olmasıdır. Bununla birlikte nüfussal olarak da en fazla Suriyeli nüfusunun İstanbul'da bulunması önemli diğer bir faktördür. Göç İdaresi Başkanlığı'nın yayımlamış olduğu rapora göre de en fazla Suriyeli nüfusu 530.165 kişi ile İstanbul ilindedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında çalışılacak veri bakımından en zengin il olarak görülmüş bu neticede sınırlandırma yapılmıştır (goc.gov.tr, 2024)

Tez kapsamında İstanbul'un herhangi ilçesi ile sınırlandırılma yapılmamasının sebebi Suriye restoranlarının son yıllarda popülerliğinin artması ile birlikte birçok lokasyonda açılması ve tanınırlığının artmasıdır. Araştırma kapsamında ilçe bazında sınırlama yapılmamasının bir başka sebebi ise sınıfsal farkları ortaya çıkartmaktır. Göç eden Suriyelilere İstanbul'un hangi ilçesi hitap ediyor ve nerelerde niceliksel olarak yoğunlaştıklarını araştırmak bir diğer sebeptir. Araştırma kapsamında katılımcılara sahibi oldukları yahut çalışmakta oldukları restoranın 2011 yılı yaşanan hareketlilik neticesinde açılıp açılmadığı sorusu yöneltilmiş cevaba göre araştırmaya dâhil edilip edilmeyeceğine de karar verilmiştir.

2.5. Yöntem

Bu tez kapsamında daha önce de belirtildiği gibi kültürel bir izin mekansal yolculuğu araştırılacağından nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması ön görülmüştür. Nitel araştırma yöntemi; katılımcıların içinde bulundukları durumları, olay ve olguları nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya çalışan araştırma yöntemidir (Neuman, 2006: 233). Bu araştırma yönteminde kişilerin olay ve olgulara nasıl anlamlar yüklediğini, bu olay ve olguları nasıl algıladıklarını ortaya çıkarmak amacıyla görüşmeler gerçekleştirilir. Buradaki temel gaye bir konu hakkında derinlemesine bilgi edinmektir (Şimşek, 2018: 85). Bu bağlamda 2011 yılından sonra Suriye'den Türkiye'ye göç etmiş restorancılık alanında çalışan, yeni bir ortak bir mekansal düzlemde buluşan Suriyeliler ile görüşmelerin gerçekleştirilmesi tasarlanmıştır. Görüşmeler kapsamında yemek kültürlerinin Türkiye'deki yeni yaşamlarına uyum sürecine olan etkileri, yemeğin iki kültür arasındaki rolü ve birbirlerinden etkilenmeleri derecesine bağlı olarak gerçekleşen değişim ve dönüşüm süreçlerine yüklemiş oldukları anlamlar derinlemesine sorgulanarak anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Araştırma modeli olarak ise nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenolojik yöntem benimsenmiştir. Fenomenolojik modelde, araştırmada özü görmek, özü anlamak ve anlamlandırmak temel gayedir. (Şimşek, 2018: 97). Tezin amacı kapsamındaki öze inme gayesi Suriyeli restoran sahiplerinin uyum noktasında yemek kültürlerine atfettikleri anlamlar, Suriye restoranları sayesinde kurmuş oldukları iletişim ve etkileşimin hem bireysel uyum süreçlerine hem de yemek kültürlerine olan etkilerini incelemek esas olarak alınmıştır. Fenomenolojik desende şeylere atfedilen anlamların kavranması önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 70). Böylelikle kırılğan bir grup olan Suriyelilerin deneyimlerinin ne anlam ifade ettiği anlamlandırılmaya çalışılarak toplumsal hayattaki eksiklikler anlamlandırılıp farklı bir bakış açısıyla incelenmiştir.

Çalışmada olasılıklı olmayan örneklem ile ilgili amaca yönelik örneklem yöntemi kullanılmıştır. Olasılıklı olmayan örnekleme yönteminde araştırmanın konusu dahilinde araştırma sorusunun amacına uygun bulunan bireylerden veri toplama yoluna gidilir. Örneklem seçilirken de araştırma sorusuna en uygun öğelerin seçimine özen gösterilirken verilerin yorumlanması da yalnızca örnekleme göre olması; katılımcıların evrenin tamamını temsil etmemesi açısından daha doğru olacaktır (Şimşek, 2018: 121). Bu bilgiler ışığında araştırmanın çalışma grubunun seçiminde; araştırmanın amacı dahilinde Ortadoğu'daki karışıklıklar sonucunda Suriye'de yaşanan iç savaşla sonrası Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli restoran sahiplerinin toplumsal uyum sürecindeki yemek kültürlerinin rolü araştırılacaktır.

2.5.1. Veri Toplama Tekniği

Akademik bir çalışmanın konu belirlendikten sonra hatta konu belirlenmeden önce izlenen ilk adım literatür taramasıdır. Araştırmacı literatür taramasına her ne kadar ilk basamakta yoğun olarak baş vursa da araştırmacı için literatür taraması çalışma boyunca elzem ve gereklidir (Büyüköztürk vd. 2017:16). İyi bir literatür taramasının hedefleri çok yönlü ve ufuk açıcudur. Bu hedefler arasında; konu hakkında belli bir topluluğa o konu hakkındaki bilgi birikimini gösterip topluluğun güvenini kazanmak, araştırma konusu hakkında daha önceki çalışmaların nasıl yol izlediğini ve şu anki kendi çalışmasının bu çalışmalar ile nasıl bağlamsal olarak bütünleştiğini göstermek, konu hakkında daha önce yapılmış olan çalışmaları bütünleştirerek bir araya getirip özetleyerek önceki çalışmaların da ışık tuttuğu yolda özgün fikirler sunarak yeni bir bakış açısı sunmak gibi hedefler bulunmaktadır (Neuman, 2006: 165).

Bu tez kapsamında da gerek araştırma konusuna karar verilirken gerek araştırma boyunca gerekse saha çalışmasından sonra da alandaki literatür kaynaklarından faydalanılarak kümülatif bir bilgi yığınının yararlanılmaya çalışılmıştır.

Literatür taraması yaparken araştırma konusu hakkında görüşme soruları oluşmaya başlamıştır. Görüşme sorularının niteliği hakkında sonuca ulaşıldıktan sonra sahaya inip veri toplamaya karar verilmiştir. Bu aşamalardan sonra ise kriterleri belirlenen görüşmeciler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme, belirli bir konu hakkında görüşmecilere aynı türden soruların yöneltildiği, görüşmecilerin sorulara vermiş olduğu cevaplar neticesinde gerekli olduğu takdirde ise daha önceden hazırlanmış olan soruların haricinde sorularında sorulabildiği görüşme türü olarak tanımlanabilir (Doğanay vd. 2012: 144). Bu bilgiler dâhilinde, araştırma konusu hakkında görüşmecilere hazırlanan sorular yöneltilmiş, bazı görüşmecilere ise araştırmaya katkı sağlayacak nitelikte farklı sorular sorulabilme olanağı yakalanmıştır.

Katılımcılara yöneltilmiş olan sorular ve veri toplama teknikleri haricinde sahaya ve katılımcılara dair deneyimlerin paylaşılması tezin bütününe yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Yemek sosyolojisi alanında çalışılmaya karar verildiğinde konunun günlük hayattan kopuk olmaması araştırmanın bütünü için önemli bir kriter değerindeydi. Aynı zamanda günümüzde insanların bakış açılarına yeni bir ufuk kazandırabilmek ise bilimsel bir çalışmanın temel gayesi olarak görülmüştür. Bu gaye ile son 12- 13 yıldır Türkiye'nin artık parçası haline gelmiş olan Suriye mutfağı üzerine çalışılmaya karar verilmiştir. Araştırmacı olarak bu alanda okumalar yaptıkça sahaya çıkmanın araştırma için ne kadar önemli olduğunun kanıtını gözler önüne seriyordu. Sahaya inmeden 4-5 ay önce kadar İstanbul'a kaynak taraması için gidildiğinde ise saha için ön gözlem yapma şansı yakalanmıştır. Hatta birkaç restoranda Suriyeli restoran sahipleri ile ayaküstü dahi olsa birkaç soru sorulma imkânı olmuştur. O gün o restoran sahiplerinin sıcak ve içten tavırları asıl saha çalışması için teşvik edici pozisyondaydı. Ancak sahaya çıkınca her restoran sahibinin tavrının bu şekilde olmadığını belirtmekte fayda var. Öncelikle sahaya çıkılacak restoranları belirledikten sonra tek tek adresleri ve birbirlerine yakın olanları kategorize edilmesi gerekmiştir.

Saha deneyimlerinde en yakın arkadaşlarım bana destek oldu. Bana olan destekleri için onlara minnettarım, çoğu zaman benimle birlikte bilmedikleri, deneyimlemedikleri Suriye yemekleri yemek zorunda kaldılar. Ama sonuç her defasında her birimizi tatmin etmiş ve memnuniyetle Suriye lezzetleri deneyimlemiştik.

Saha çalışması boyunca gidilen her restoranda alınmasına gözlem notları almakta özen gösterildi, bu notlar tez boyunca çalışma içerisinde yardımcı kaynak olarak kullanıldı. İlk günler sahaya ilk defa çıkmanın verdiği heyecan ile restoran sahipleri ile çalışmamın tüm detaylarını paylaşma gereği duysam da bu davranış çoğu zaman görüşmecilerde tedirginliğe sebep olmuştu. Bunu saha deneyimi kazandıkça farkına varmıştım. Zaman geçtikçe çok fazla detay vermeden, çalışmanın genel hatlarını anlatmak kendileri için çok daha güven verici bir ortam sağladığını farkına varmıştım. Bazı günler bir tane bile görüşme yapamadan eve döndüğüm zamanlar oldu ancak danışmanımın bana "Çok fazla duygusal yaklaşma, seninle elbette görüşmek istemeyen olacaktır, bir sonraki gününü etkilemesin" tavsiyesini düstur edinerek yoluma devam ettim. Bir sonraki gün art arda yaptığım görüşmeler beni sahaya dair umutsuz olmamam gerektiği konusunda teşvik etti.

Saha çalışmasından önce kadın olarak Suriyelilerle görüşmenin tedirginliğini taşımaktaydım, oysa araştırmam boyunca kadın olmanın avantajını çoğu görüşme yaptığım restoran sahipleriyle yaşadım. Kimisi "Benim de senin gibi bir kızım var" cümlesiyle beni karşıladı, kimisi beni kardeşi yerine koydu ve beni geri çevirmedi. Ancak bu demek değildi ki her gittiğim yerde bu durum benim için bir avantaj oldu. Bazı restoran sahipleri çalışmanın içeriği hakkında tedirginliğe kapılarak görüşme yapmayı reddetti.

Dikkat çekici bir husus süreç içerisinde şayet gidilen restoranlarda eğer oranın sahibi restoranda değilse çalışanlar asla görüşmeyi kabul etmiyor, patronlarıyla görüşmem gerektiğini söylüyorlardı. Bazen patronlarıyla görüşebilmek için aynı restorana 4-5 kere gittiğim zamanlar oldu.

Yahut bana verdikleri randevu saatinde de orada olmayan restoran sahipleri... Aslında tüm bunlar benim kırılğan bir grup olan Suriyeliler ile çalıştığımı farkına varmamı sağladı. Çoğu zaman tedirgindiler ve niyetimi iyice anlamak istiyorlardı. Ancak tüm bunların yanında görüştüğüm restoran sahipleri çoğu zaman bana kendi yemeklerinden ikram ettiler, çaylarından tatlılarından ikram edip görüşmeden sonra hoş sohbetlerine beni de dâhil ettiler. Niyetimin iyi ve onlara zarar verecek bir çalışma olmadığını anladıklarında çok misafirperver bir şekilde benimle iletişim kurup sorularıma yanıt verdiler.

Bir araştırmacı olarak tüm bunlarla beraber sahada olmak, gözlem yapmak ve farklı bir kültürün mutfağını deneyimleyip o insanlarla iletişim halinde olmak eşsiz bir deneyimdi. Sahada yaşadığım olumlu, olumsuz her tecrübe benim yemek ve göç alanında düşünsel ufkumun genişlemesine neden oldu.

2.5.2. Evren ve Örneklem

Tez kapsamında İstanbul'da restoran açmış ve yemek kültürleri sayesinde hem Türklerle hem kendi soydaşlarıyla bir araya gelen Suriyeli restoran sahiplerine sorular yöneltilmiştir. Bu kriterler dâhilinde İstanbul ili içerisindeki Suriye restoranları araştırıldığında konum olarak daha çok Fatih ilçesinde iki bölgede yoğunlaşmış olduğu gözlemlenmiştir. İlk olarak Fatih Camii yakını olan Malta Çarşısı civarında yoğun olarak konumlanmış olan Suriye restoranları, ikinci olarak Fındıkzade tramvay hattı boyunca konumlanmıştır.

Araştırmanın veri toplamındaki görüşmeleri ise yarı yapılandırılmış olarak gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında veri toplama doyumuna sağlanana kadar veri toplamaya devam edilmiştir. Araştırma kapsamında temel araştırma sorusuna verilen cevaplar birbirini tekrar eder nitelikte olmaya başladığında veri doyumuna ulaşıldığına kanaat getirilmiştir. Araştırma boyunca toplamda İstanbul Fatih'te 15 Suriye restoranı sahibi/çalışanları ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilirken sahaya inen araştırmacı olmanın doğal bir sonucu olarak da bu restoranlarda katılımcı gözlemci olarak bulunulmuştur.

2.5.3. Verilerin Analizi

Görüşmeyi kabul eden görüşmeciler bu aşamadan sonra araştırma kapsamında katılımcı olarak adlandırılması uygun görülmüştür. Katılımcılara yöneltilen yarı yapılandırılmış görüşme soruları, görüşme boyunca ses kaydına alınmıştır. Ardından ses kayıtları bilgisayar ortamında yazıya dökülmüş, bu kapsamda elde edilen araştırma bilgileri nitel araştırma verilerini değerlendirme yöntemlerinden betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmiştir. Betimsel analiz tekniği, araştırmacının konusunun yapısının önceden detaylıca belirlenmesiyle kullanılan tekniktir. Betimsel analizde dört aşama bulunmaktadır. Bu aşamalarda araştırmacı ilk olarak bir çerçeve oluşturmalıdır, ardından bu

belirlenen çerçeveye göre veriler işlenir hatta çerçeve dışında kalan verileri araştırmacı kullanmayabilir. Üçüncü aşamada ise bulgular tanımlanır ve son aşamada ise bulgular yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 240).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Suriye’den Türkiye’ye Göç ve Yemek İlişkisi

Araştırma için gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler neticesinde, katılımcıların yaşları, Suriye’de hangi bölgede yaşadıkları ve Türkiye’den önce mesleklerinin yemek/restoran ile ilgili olup olmadığı bilgileri Tablo 3.1’de belirtilmiştir. Demografik bilgiler içerisinde cinsiyet kategorisi bulunmamaktadır. Çünkü Suriyeli kadınların herhangi bir restoran içerisinde çalıştığı gözlemlenmemiştir.

Tablo 1: Görüşme Yapılan Kişilerin Yaş, Şehir ve Mesleklerin Kategorik Dağılımı

Katılımcı	Önceki Meslek	Yaş	Önceden Yaşadığı Şehir
K1	Restoran İşletmecisi	36	Halep
K2	Restoran İşletmecisi	25	Halep
K3	Ticaret	50	Halep
K4	Mimar	34	Halep
K5	Restoran İşletmecisi	34	Halep
K6	Restoran İşletmecisi	35	Şam
K7	Restoran İşletmecisi	33	Şam
K8	Restoran İşletmecisi	32	Şam
K9	Restoran İşletmecisi	30	Humus/Hıms
K10	Mühendis	38	Halep
K11	Restoran İşletmecisi	28	Şam
K12	Restoran İşletmecisi	78	Halep
K13	Restoran İşletmecisi	57	Şam
K14	Restoran İşletmecisi	36	Halep
K15	Restoran İşletmecisi	50	Şam

Toplanan verilerin konum bilgileri ve restoranların isimleri, görüşmecilerin isimleri etik kurallar gereği gizli tutulmuştur. Yapılan görüşmeler 13 restoran, 2 falafel işletmecisi ile gerçekleştirilmiştir. Ancak konu bütünlüğünün bozulmaması adına tezin yazım dilinde bütün veriler restoran kavramıyla kaleme alınmıştır. Restoran sahiplerinin hepsiyle Mayıs ve Haziran 2024 tarihlerinde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş ve hepsine yarı yapılandırılmış görüşme soruları yöneltilmiştir. Görüşmeler ortalama 30 dakika ile 1 saat arasında sürmüştür.

Görüşmeler esnasında bazen dil engeline takılmış olursa da genel olarak Osmanlı misafirperverliğine halen sahip olan Suriyeli restoran işletmecileri oldukça yardımcı olmaya çalışarak araştırmaya katkı sağlamıştır. Bazı katılımcılar kullandıkları kelimeleri değiştirerek bizim görüşme öncesinde onlara ortalama söylediğimiz görüşme süresini de uzatmayı kabul ederek bizlere cevaplar verip yardımcı olurken bazı restoran işletmecileri ise tercümanı ile soruları cevaplandırmaya çalışmıştır. Görüşmelerin yapıldığı yerin bir restoran olduğu da gözetilirse ve müşteri sirkülasyonu devam ederken bizlere söylediklerinin üzerinde vakit ayıran restoran işletmecileri araştırmaya oldukça büyük katkılar sağlamışlardır. Ses kaydına alınan görüşmeler deşifre edilirken tez içerisinde karışıklık olmaması adına katılımcılar için K1, K2 şeklinde kısaltmalardan faydalanılmıştır. Katılımcıların yaş aralıkları 25-78 yaş arasında değişmektedir. Eğitim düzeyleri ise lise ve yüksek lisans arasındadır. Katılımcılardan K4, K7 ve K12 savaştan sonra direkt Türkiye'ye göç etmek yerine katılımcı sırasına göre Mısır, Lübnan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi farklı ülkelere göç etmiştir. Oradaki yeni bir hayat kurmakta zorluk çeken katılımcılar, ardından Türkiye'ye göç edip hayatlarını savaştan sonra burada devam ettirmektedir.

Tablodan da görüleceği üzere K3, K4 ve K10 restoran işletmeciliğine Türkiye'de başlamışlardır. Suriye'deki hayatlarında yemek/restoran işi ile bir bağları bulunmayan katılımcılar ilk defa Türkiye'de bu iş sahasında bulunduklarını dile getirmişlerdir. K2 ve K11 ise henüz oradaki hayatlarında yaşlarının küçük olmasından kaynaklı Suriye'de okuduklarını ancak ailelerinin Suriye'de restoranlarının olduğunu dolayısıyla burada da aynı işi devam ettirdiklerini, Türkiye'de de aile işi olan yemek/restoran işi ile ilgilendiklerini söylemişlerdir.

Yapılan görüşmelere ek olarak saha çalışmasından yaklaşık 3-4 ay öncesinde gerçekleştirmiş olduğum ön saha çalışmasından elde etmiş olduğum pasif gözlemci bilgi notlarım da tez içerisinde yer yer kullanılmıştır.

3.1.1. Ortak Kültürel Benzerlik ve Göç Tercihi

Katılımcılara göç sürecinde neden Türkiye'yi tercih ettikleri sorusu sorulmuş ve cevaplar *din, kültür, arkadaşlık ilişkileri* ve *zorunluluk* başlıkları altında olmak üzere dört farklı kategoride şekillenmiştir.

Göç hareketinde her ne kadar çevresel faktörler etkili olmuş olsa da aynı din ve kültürün göç edilecek yerin seçiminde çok önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu 2011 yılı itibari ile Suriye'den Türkiye'ye doğru yaşanan göç hareketi için de geçerli olan bir durumdur.

Aynı kültürün yaşanıyor olması, Türkiye'nin de müslüman bir ülke konumunda olmasından kaynaklı benzer olanın arayışı göçmenler için önemlidir. Bu soruya katılımcılar tarafından verilen cevaplar şu şekildedir:

Bizim hayatımıza en benzer olan hayat Türkiye'dedir. Burada camiler var, mescitler var, ezan var. Aynı dini yaşıyoruz. Şu anda Avrupa'ya gitme imkanım var ama gitmiyoruz. Çünkü orası bizden, bizim yaşamımızdan çok farklı. Burası bizim yaşamımıza daha uygun. Bir de savaş zamanı sağ olsun sadece Türkiye kapılarını açtı. Biz de bu yüzden geldik. (K15)

Türkiye ile Suriye'nin adabı, kültürü çok benziyor. Biz Müslümanız, siz de Müslümansınız. Yemekler burada da helal. Bu yüzden burayı tercih ettik. Ama Avrupa daha farklı. (K7)

K5 gibi K7'nin görüşlerine bakıldığında kültür benzerliğini vurguladığı görülebilir.

Biz zaten savaştan önce gezmek için de Türkiye'ye çok gelirdik. Çok sevmiştim Türkiye'yi de İstanbul'u da. Diğer ülkeler bizden farklı. Avrupa'da yaşayamayız mesela. Bizim için uygun yerler değil. Her şeyimiz çok farklı. Ama Türkiye öyle değil. Benim küçük bir kız çocuğum var mesela orada nasıl okullara gitmek zorunda kalacak belli değil. Bu açıdan farklı bir yere gitmek çok zor olurdu. Biz de bu yüzden Türkiye'ye gelmek istedik. (K5)

K 5 ise çocuğunun benzer bir kültürde yetişmesini istediği için Türkiye'yi tercih ettiğini belirtmektedir.

Biz savaştan dolayı Türkiye'ye geldik. Suriyeliler arasında bir laf vardır, çünkü burası müslüman ülke diye. Asıl sebebimiz bu. Suriyeliler ile Türkler birbirini anlayabiliyor. Hicap olarak, Kur'an olarak, din olarak. Bu yüzden Türkiye'yi tercih ettik. Suriye'den ayrıldıktan sonra da çalışmamız gerekiyordu. En iyi anladığımız iş yemek işi olduğu için bunu en kolay burada yapabileceğimizi düşündük. Bu da farklı bir sebebimiz. (K14)

K14 ise K7 ve K5 gibi benzerlikleri vurgularken kendi yemek kültürlerini vurgularken hem ekonomik kazanç hem de uyum süreçlerinde araç olarak kullandıklarını vurgulamaktadır.

Türkiye Suriye'ye çok yakın. Ve sonuçta burası da müslüman bir ülke. Bu sebepler bizim için çok önemli. (K11)

Suriye'de yaşanan iç savaş sonucu yaşanan bir göç dalgası yaşanmış olduğundan zorunlu bir göç türü olarak adlandırılan Suriye göçü, aslında bu noktada mevcut otoritenin yasal olarak zorlaması ile gerçekleşen bir göç değildir. Yaşanılan göç hareketini Petersen'in kavramsallaştırmasıyla yönlendirilmiş göç olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü her ne kadar Suriye'deki mevcut otoritenin baskısı olsa da göç etme kararı Suriyelilerin kendisindedir, yasal bir zorlama olmamıştır (Petersen, 1970). Bu göç hareketine katılmayıp Suriye'de bir şekilde hayatta kalmaya çalışan birçok Suriyeli de mevcuttur.

Göç sürecinin öncesinde mevcut koşulların durumu ise Lee'nin itme-çekme teorisi ile değerlendirilebilir (1969). Suriye'de yaşanan bir iç savaş gerçeği, insanların geleceklerinin ve hatta yaşamları konusundaki belirsizlikler Suriye açısından itici faktörler oluştururken; Türkiye'de mevcut şartların daha iyi olması, Müslüman bir ülke olarak görülmesi, benzer kültürlerin varlığı Türkiye açısından çekici faktörleri oluşturmaktadır. Katılımcıların birçoğu için Türkiye'nin müslüman ülke

oluşu, camilerin, mescitlerin ve ezanların varlığı yani kısaca muhafazakâr bir yaşamın olanağının sağlanıyor olması Türkiye'ye gelmeleri noktasında önemli etkenler arasında yer almıştır.

Göç ve kültür kavramları birbirinden bağımsız düşünilemeyen iki farklı kavramdır, göç ile beraber iki kültür hızlı bir şekilde etkileşimde bulunur (Arabacıoğlu, 2018). Bu noktada göç eden milletin kendine benzer olan yere göç etmeyi istemesi pek tabiidir. Çünkü göç ile birlikte insanların hayatında zaten belirli bir muğlaklık söz konusudur. En azından göç edilen yerdeki benzerliğin varlığı göç edenler için rahatlatıcı, olumlu bir faktördür. Osmanlı Devleti zamanında uzunca yıllar aynı otorite tarafından yönetilen iki milletin kültürel olarak benzemesi olağandır. Hem aynı dini hayatın yaşanıyor olması, hem de aynı otorite tarafından bir devlet anlayışının varlığı iki milletin de aynı kültürel değerlere sahip olmasına neden olmuştur. Bu nedendir ki, Suriye'deki iç karışıkların sonucunda göç etmeye karar veren Suriyelilerin Türkiye'yi tercih etmesine aynı dinden, aynı kültürden, aynı ezanı dinliyor olmak gibi nedenler etkili olmuştur. Din ve kültür kavramları birbirinden bağımsız düşünilemeyen, birbirini besleyen kavramlar olduğundan birlikte ele alınmıştır. Soruyu yönlendirdiğim K10 ise durumu net bir şekilde özetleyip şu şekilde cevap vermiştir:

Ben işimden dolayı dünyanın birçok yerinde bulundum. Ama neden Türkiye'ye geldim? Çünkü kültür olarak en yakın Türklere benziyoruz. Zaten 100 yıl önce hepimiz bir ülkeydik. Kültürümüz yakın, dinimiz aynı. Bu yüzden Türkiye'ye geldik.

Dört katılımcı için de aynı dine mensup olma, aynı mescitlere/camilere gitme, benzer kültürlere sahip olma göç sürecinde neden Türkiye'yi tercih ettikleri noktasında belirleyici olmuştur.

Türkiye'yi zorunlu olarak gelinen yer olarak nitelendiren katılımcılar ise soruya şu şekilde yanıt veriyor:

İlk başta bize kapılarını açan sadece Türkiye vardı. Başka nereye gidecektik ki? Buyrun gelin, dediniz. O yüzden Türkiye'ye geldik. Ama neden İstanbul'a geldiniz diye sorarsanız aslında ben ilk başta Hatay'da yaşıyordum. Ama burada daha fazla turist var. Daha kalabalık, iş için daha uygun bir yer. (K7)

"Mecburiyetten geldik aslında. Başka ülkeler bize kapılarını açmadı. Hem yakın olduğu için hem de aynı kültür olduğu için." (K9)

Aslında Türkiye'ye gelmeyi bir zorunluluk olarak adlandıran katılımcıların tek etken olarak *mejburiyetin* olmadığı verilen cevaplar arasındadır. Türkiye bu açıdan Suriyeli restoran sahipleri için bir zorunluluk olarak adlandırılıyor olsa da aslında kültürel benzerlik ve iş olanaklarının çokluğu bu zorunluluğun yanında çekici faktörler arasındadır.

Türkiye'ye gelmeyi arkadaşlık ilişkisi olarak adlandıran K4 yaşadığı göç sürecini şu şekilde aktarıyor:

Ben aslında ilk başta Türkiye'ye gelmedim. Önce Mısır'a gittim. Darbe olunca oradan da çıktım. Zaten Suriye'de kalamazdım. Çünkü ben Özgür Suriye Ordusu ile beraber savaştım, ismim her yerde vardı. Halen Suriye'ye gidemem. Yani zaten bir yere gidecektim illaki... Türkiye'yi tercih etme sebebim ise babamın arkadaşı sayesinde oldu. Beni çağırdı. Beraber iş yapalım, yeni bir başlangıç yapalım dedi. Ben de buraya geldim. (K4)

Her ne kadar Suriyeli restoran sahiplerinin Türkiye'yi tercih etmesindeki faktörleri kategorileştirmiş olsam da aslında her biri birbiriyle bütünleşmiş ve destekler nitelikte. Türkiye'yi benzer kültürel hayatlara sahip olduğu için tercih eden birçok Suriyeli “ama” diyerek ekliyor. Ama burada camiiler de var ama burada iş olanakları da çok fazla; ama burada turistler de çok fazla. Hiçbiri de birbirinden bağımsız düşünülebilecek nedenler değildir.

3.1.2. Göç Etme Eğiliminde Sosyo-Kültürel Ağlar

Göç edilecek yerde kendisinden daha önce tanıdık/akrabaların o yere gitmiş ve yerleşmiş olması hem göçmeni psikolojik olarak nelerle karşılaşacağı noktasında rahatlatır hem de yeni yerdeki hayata nasıl başlayacağı noktasında yardımcı olacakları için dezavantajlı konumdan daha avantajlı konuma geçer. Aslında bu durum göç olmasa dahi yeni bir yere olan bizler için de geçerlidir. Tanıdığımız birisi, bizden önce bir yere gidip deneyimlemişse onun deneyimleri bizler için yol gösterici olur ve bizleri bilinmezlikten uzaklaştırır.

Katılımcılara Türkiye'de yaşayan tanıdık ya da akrabalarının olup olmadığı, Türkiye'ye gelme sürecinde kendilerine yardımcı oldukları noktalar oldu mu, şayet olduysa hangi konularda oldukları ve bu akraba/arkadaşlarıyla ne sıklıkta görüştükleri soruları yöneltildi. Tanıdık ya da akrabaları olan Suriyeli restoran sahiplerinin daha kolay bir şekilde Türkiye'deki yaşamlarına daha kolay adapte oldukları, görüşmelerde elde edilen cevaplardan anlaşılabilmektedir.

Evet, akrabalarım vardı. Yardımcı oldular, çünkü ben 2015 yılında buraya geldim. Öncesinde Lübnan'a gittim. Orada olmayınca Türkiye'ye geldim. Dolayısıyla akrabalarım benden önce buraya gelmişlerdi. Yaşanılacak yer konusunda yardımcı oldular. Zaten çok sık görüşüyoruz. (K14)

Babamın arkadaşı yardımcı oldu iş konusunda. Akrabalarım da var, haftada bir ya da 10 günde bir görüşüyoruz. (K4)

Akrabalarım var ama benim buraya gelmem konusunda yardımcı olan arkadaşım aslında. Suriye'den okul arkadaşımı. Bana burada çalışmanın daha iyi olduğunu söyledi ve bana yardımcı oldu. Çok sık görüşüyoruz. Hem arkadaşım ile hem de akrabalarım ile. (K7)

Evet var. Ben zaten onlardan çok daha sonra geldiğim için yardımcı oldular. Hem bu işi açarken hem de sonrasında da çok yardımcı oldular. Sık sık görüşüyoruz. (K10)

Evet var. Kardeşim ve amcam benden 5-6 ay kadar önce geldi. Ben onlardan sonra geldim. Tabii ki onlar yardımcı oldu. Çünkü nerede yaşanır, nasıl nereden nereye gidilir, ne yapılır? Hepsini öğrenmişlerdi. Çok sık da görüşüyoruz halen. (K11)

Evet, çok akrabam tanıdıklarım var. Çünkü biz zaten onlardan çok sonra buraya geldik. Nerede restoran açabileceğimiz konusunda yardımcı oldular. (K14)

Bizden önce gelen akrabalarımız var. Ellerinden geldiğince her konuda yardımcı oldular. Ev bulma, nerde yaşanır yardımcı oldular. Bir de sonuçta buranın kanunları daha farklı, o konuda da yardımcı oldular. (K2)

Katılımcılardan aldığım cevaplar neticesinde Suriye’de iç karışıklıkların hemen ardından Türkiye’ye gelmeyip farklı bir ülkeye giden sığınmacıların Türkiye’ye geliş süreçlerinin geciktiğini söylemek yanlış olmaz. Katılımcılar kendilerinden önce Türkiye’ye gelen akrabaları/tanıdıklarının Türkiye’deki yeni yaşamlarını inşa etme noktasında kendilerine yardımcı olduklarını ifade etmiştir. Bu noktada sosyal ağlar devreye girmiş ve Suriyelilerin Türkiye’deki hayatları belli noktalarda kolaylaştırılmıştır. İlişkiler ağı teorisine göre bu durumu yorumlamak gerekirse, Türkiye’ye önceden göç etmiş Suriyelilerin oluşturdukları sosyal ağlar ortak kök, soy ve dostluklar sayesinde kurulmuştur (Abadan-Unat, 2002: 18). Bu sosyal ağların oluşturduğu bağlantılar Suriyelilerin göçmenlik deneyimini de etkilemiş olduğunu söylemek yanlış olmaz. Katılımcıların da ifade ettiği üzere ya akrabaları ya da arkadaşlık ve dostluk ağları Türkiye’deki yeni yaşamlarında etkili olmuştur. Bu ağlar sayesinde K7’nin de cevabından anlayacağımız üzere Türkiye’ye yeni göçler desteklenmiş ve yeni gelecek olanlar için hayat daha kolay olacağı için potansiyel geleceklerin de önü bir noktada açılmıştır. Burada asıl zorluğu ilk gelen Suriyelilerin yaşamış olduğu muhtemeldir. Ancak katılımcıların kendilerinden önce gelen akrabaları, arkadaşlıkları sayesinde kendileri için belirsizliği ifade eden Türkiye’deki yeni yaşamlarına uyumlarının kolaylaştığı söylenebilir. Bu ağlar sayesinde Suriye’deki hayatları ile Türkiye’deki yeni hayatlarına yumuşak bir geçiş sağlanmıştır (Çağlayan, 2006).

Katılımcılardan alınmış olan yanıtlar doğrultusunda, cevapları Pierre Bourdieu’nun *habitus* ve *sosyal sermaye* kavramları ile ilişkilendirmek mümkündür. Bourdieu’nun *habitus* kavramı ile ifade etmek istediği şey insanların bir toplum içerisinde kültürden etkilenecek edindiği alışkanlıkların oluşması ve bu alışkanlıkların süreklilik içerisinde olması durumudur (Bourdieu, 1990: 277). *Habitus* her ne kadar kişinin alışkanlıkları olarak açıklanıyor olsa da *habitus* tek başına bireysel bir öge değildir aksine toplumsal faktörlerden etkilenen bir kavramdır. *Habitus*, Bourdieu’ya göre bilinç durumu gerektirmeyen bilme durumunun beraberinde getirdiği pratikleşmiş davranışların bütünüdür ifade eder. Burada önemli olan kişinin toplumsal çevre içindeki zaman içinde oluşturduğu yatınlığıdır. Verilen cevaplar neticesinde de Suriyeli restoran sahiplerinin Türkiye’ye geliş sürecinde akrabalarının ve arkadaşlarının kendilerine yardımcı olması, Türkiye’deki yeni yaşamlarında sık sık akrabalarıyla görüşmesi, onlarla iletişimde olması ve bu iletişim bağının devamlılığının sürdürülmesi yönündeki süreklilik Bourdieu’nun *habitus* kavramıyla ilişkilendirilebilir.

Verilen cevapların sosyal sermaye ile ilişkisine değinmeden önce yine Bourdieu'nun tanımlaması olan sosyal sermaye kavramını açıklamak yerinde olacaktır. Bourdieu'ya göre dört çeşit sermaye çeşidi bulunmaktadır. Bunlar *kültürel sermaye*, *simgesel sermaye*, *ekonomik sermaye* ve *sosyal sermaye*dir. Bourdieu'nun sosyal sermaye ile anlatmak istediği kişilerin hayatları boyunca sahip oldukları ilişki ağları sayesinde sahip oldukları kaynakların toplamıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2003:108). İnsanlar sahip oldukları bu sosyal sermayeler sayesinde hayatları boyunca bir takım avantaj ya da dezavantaja sahip olabilir. Restoran sahiplerinden almış olduğum cevaplar neticesinde ise arkadaşlıkları, akrabaları Suriyelilerin sosyal sermayesi niteliğindedir. Suriyeliler, Bourdieu'nun tabiriyle "sosyal sermaye"leri sayesinde Türkiye'de karşılaşabileceği birçok sorunla daha ilk aşamadan karşılaşmadan avantajlı konuma geçmektedir. Kalacakları yer, çalışacakları iş, yaşayacakları semt gibi birçok alanda kendilerine yardımcı olduklarını dile getirmişleridir. Bununla beraber sosyal ve kamusal alanda karşılaşabilecekleri sorunlar ve kanunsal zorluklardan, sahip oldukları sosyal sermayeler sayesinde daha az etkilendiklerini söylemişlerdir. Bu sosyal sermayeler, Suriyelilerin Türkiye'deki yeni yaşamlarında bilinmezliklerin ve belirsizliklerin azalmasına etki etmiştir. Bu açıdan Bourdieu'nun habitus ve sosyal sermaye ilişkilendirmesi önemlidir.

Katılımcıların vermiş olduğu cevaplara farklı bir perspektiften bakıldığında ise nöbetleşe bir sermaye aktarımından söz etmek yanlış olmaz. Burada aslında Oğuz Işık ve Mehmet Melih Pınarcıoğlu'nun *nöbetleşe yoksulluk* kavramına değinmek yerinde olacaktır. Işık, Nöbetleşe Yoksulluk isimli kitabında bu kavramı oldukça ön plana çıkarmaktadır. Nöbetleşe yoksulluk kavramıyla anlatılmak istenen şey, ilişki ağlarından beslenen bir durumdur. Yoksulluk babadan oğula miras gibi kalan bir olgu olarak ele alınır. Kişi bu yoksulluk nöbetini kendinden sonrakilere devreder (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Burada bu kavramla özdeşleştirilen durum ise göç sürecinde benzer hikâyelerin alınan cevaplar neticesinde devralındığı konusudur. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar neticesinde Türkiye'ye geliş süreçlerinde akrabalarının ve arkadaşlarının olması, onlar sayesinde buradaki hayata uyum sağlamada zorlanmadıklarını dile getirmeleri nöbetleşe bir sosyal sermaye aktarımının var olduğunun yorumunun çıkarımının yapılmasına yardımcı olmuştur.

Katılımcılardan almış olduğum diğer bir cevap kategorisi ise kendilerinden önce Türkiye'ye gelmiş olan kimsenin olmadığı ve yeni yaşamlarına alışmada bu noktada zorluk yaşadıkları oldu.

Evet, var ama hepimiz aynı zamanlarda geldiğimiz için yardımcı olamadılar. Hepimiz aynı zorlukları yaşadık Şimdi de sık sık görüşüyoruz zaten. (K9)

Akrabalarım var ama biz birbirimizi buraya geldikten sonra bulabildik. (K5)

Türkiye'ye farklı bir ülkeye gitmeden direkt gelen K9 ve K5 aynı zorlu süreçlerden geçtiklerini dile getirerek ancak Türkiye'ye geldikten sonra birbirlerinden haberdar olabildiklerini söylemişlerdir.

Bir sürü akrabamız var aslında. Ama biz geldikten sonra birbirimizden haberdar olabildik. Sonuçta savaştan dolayı buraya geldik ve aynı zamanlarda gelmiş olduk. Daha sonraları onların da Türkiye'ye geldiğinden haberdar olduk. (K1)

Çekirdek ailem harici akrabam yok. Zaten ailecek geldik. Öncesinde gelen kimse yoktu. Kızımın damadım var eşim ve diğer kızım haricinde. Sık sık görüşüyoruz. (K13)

Biz birbirimizden haberimiz olmadan buraya geldik. Çok sonraları birbirimizden haberdar olduk. Çünkü savaş zamanı kimin kimden haberi olsun? Dolayısıyla bize yardım edecek kimse de yoktu. İlk başlarda zordu. Ama şimdi sık sık görüşüyoruz. Zaten birbirimizden başka kimsemiz de yok. (K2)

Katılımcılardan almış olduğum cevaplar neticesinde 2011 yılı itibariyle hemen Suriye'den Türkiye'ye göç eden restoran sahiplerinin Türkiye'de herhangi bir akrabalarının olmadığını söylemiş dolayısıyla da kimsenin onlara yardımcı olmadığını dile getirmişlerdir. Burada sosyal ağların aslında yeni bir yere gidildiğinde ne kadar önem arz ettiğini verilen cevaplardan anlamış oluyoruz. Zorluğu, belirsizliği ve korkuyu yaşamış olan zamansal olarak ilk gelmiş olan Suriyeliler grubu olmuştur. Bu belirsizlik hem siyasi bir belirsizlik hem yaşamsal hem de sosyal bir belirsizlik olmuştur.

Verilen cevaplarda dikkat çekici farklı bir nokta ise; katılımcıların her ne kadar birbirlerinden haberdar olmayarak Türkiye'ye gelmiş olsalar da sık sık görüşüp iletişimi sürdürdükleri noktasıdır. Türkiye'de tanıdıkları olarak Türkiye'ye göç etmiş katılımcılar da Türkiye'ye tanıdıkları olmadan gelip daha sonraları akrabaları, arkadaşlarından haberdar olan katılımcılar da sık sık akraba ve arkadaşlarıyla görüşüp iletişimde kalmaktadır. Yeni bir yere giden göç eden gruplarının bu yeni yerde hemşerilik bağlarının kuvvetlenmesi ve arkadaşlık ilişkilerinde daha sık görüşmelerin gerçekleştiği söylenebilir. Bu noktada aslında yalnızlığa ve “*yabancı*”ya karşı oluşturulan direnç mekanizmalarının göç eden Suriyeliler tarafından oluşturulduğu söylenebilir. Bu noktada yaşanan durumun George Simmel'in *yabancı* kavramıyla örtüştüğü söylenebilir. Simmel'e göre yabancı, “mekânda verili noktanın belirli bir uzaklıkta olmasıyla belli bir noktaya bağlayıcılığının olmaması” durumunun bir bileşeni olarak açıklanır (Simmel, 2009: 149). Ona göre yabancı kavramının açıklanmasında mekânın kendisinin ve mekânda kurulan ilişkiler önemli görülmektedir. Bu noktada kendilerini Türkiye'de yabancı olarak gören Suriyeliler için restoran/yemek özelinde bir bağ olduğu söylenebilir. Bu yabancılık duygusunun Suriyelileri bir araya getirdiği ve yemek mekânlarında birbirleriyle kurdukları iletişim bu durumun aşılmasında bir mekanizma olarak gerçekleştiği söylenebilir. Ancak burada önemli olan nokta Suriyelilerin kendilerini öncelikle yabancı olarak görüp kabullenmesi ön bir koşuldur. Bu durumu K2'nin “...Zaten birbirimizden başka kimsemiz yok.” söyleminden gerçekleştiğini anlayabiliyoruz. Yabancılığın bu kabulünden sonra kurulan etkileşim ve iletişim önemli bir hal almaktadır. Bu açıdan büyük oranda benzerlik, Suriyelileri belirli bir kolaylıkta birleştirebilir. Burada benzerlik olan durum yabancı olma durumudur. Kendilerini yabancı olarak görmenin benzerliği, Suriyelilerin hem bir yakınlık kurmasına neden olurken hem de yemek etrafında birleşmelerine olanak tanımaktadır. Bu durum Türkiye'ye gelen ve görüşme sağlanan neredeyse tüm Suriyeli restoran sahipleri için de geçerli olan

bir durumdur. K12'nin ailesinin diğer fertleri dünyanın birçok ülkesinde olmasından kaynaklı yüz yüze görüşemediklerini dile getirmiştir. K15 ise akrabalarının çoğunun Gaziantep'te bulunmasından kaynaklı yalnızca oraya gittikleri vakitlerde yüz yüze görüşebildiklerini söylemiştir. Ancak her iki katılımcı da yine de iletişimsizlik halinin olmadığını, fırsat oldukça görüştüklerini söylemişlerdir.

3.1.3. Savaş ve Göç

Göç insana ve insanlığa dair bir olgudur. İnsanlık tarihi boyunca insanlar doğal afetler, kıtlıklar, istilalar, savaş gibi birçok sebeplerden ötürü göç etmiştir (Eroğlu, 2020).

Tarih boyunca Türkiye'ye yapılan göçler ve nedenleri farklılık göstermiştir. Her göçün arka planında birçok faktörün olabileceğini göz ardı etmemeliyiz. Ancak Türkiye'de yaşanan Suriye göçünü her ne kadar zorunluluk olarak görmesek, literatürde böyle adlandırılmasa da asıl sebebinin bir savaş olduğunu da aklımızın bir köşesine yazmamız gerektiğini bir araştırmacı en önemlisi bir insan olarak unutmamız gerekir.

Katılımcılara göç etmelerine savaş haricinde başka bir sebep olup olmadığı, şayet varsa bu sebebin ne olduğu sorulmuş 15 katılımcının 14'ü direkt olarak savaştan dolayı ister istemez göç etmek mecburiyetinde kaldıklarını dile getirmişlerdir. K2 yaşanan durumu adeta özetler nitelikte bir cevap vermiştir: *“Sadece savaştan dolayı geldik. Yoksa kendi vatanından, doğduğu yerden kim ayrılmak ister ki?”* K13 de farklı cümleler ile aynı düşüncelerini bizimle paylaşmıştır: *“Savaş yüzünden geldik. Yoksa bizim zaten orada kurulu bir düzenimiz, dükkânımız evimiz vardı. Hepimizin düzenli bir hayatı vardı. Neden bırakıp gelelim ki?”*

Almış olduğum cevapların hepsi direkt olarak “Savaş yüzünden geldik” teması çevresinde toplanıyorken yalnızca K4'ün vermiş olduğu cevap hem savaş hem de savaşın getirmiş olduğu eğitim hakkına erişememe yüzünden olduğudur:

Savaştan sonra gelmedim aslında. Direkt savaşla birlikte geldim. Çünkü ben Beşer Esad'a karşı eylemlerde olduğum için Suriye'den çıkmak zorunda kaldım. Okuluma devam etmek için buraya geldim. Hem savaş hem okul diyebilirim bu sorunun cevabına. Sonuçta kim ister ki vatansız kalmayı?

Savaş, beraberinde birçok sorunu getirirken bazı insanlar için ise direkt temel haklarından mahrum kalmayı getirir. Bazı Suriyeliler için ise zorunlu olmayan zorunluluğu...

3.1.4. Göç ve Sosyal Mekan

Bir ülkeye yeni göç etmiş bir insan her ne kadar bu yeni yerdeki insanlarla ortak paydaya sahip olsa da kendini dışlanmış, öteki, marjinal hissedebilir. Bu durumun değişmesi bir süreç alacağı,

birkaç kuşağın geçmesini beklemek ise muhakkaktır. Suriye göçünün beraberinde getirdiği zorlukları ise hem Suriyeliler tarafından yaşanmakta hem de Türkiye’de yaşayan insanlar tarafından deneyimlenmektedir. Buradaki yaşama ayak uydurmaları noktasında süreci kolaylaştıran ve zorlaştıran durumlar katılımcılara sorulduğunda ise katılımcıların cevapları belli başlı ana başlıklar etrafında toplanmıştır. Görüşme sağlanan her Suriyeli restoran sahibi, soru cümlemin başında öncelikle kolaylaştıran faktörler sorulmasına rağmen kendilerini zorlayan sebeplerden cevaplayarak cümlelerine başlamışlardır. Bu cevaplama tarzı bir araştırmacı olarak benim zihnimde yer eden anekdotlardan bir tanesi olmuştur. Muhakkak ki yeni bir ülkede, hayatlarının sıfırlandığını düşündükleri noktada sıfırdan başlamak, hele ki bir yabancı olarak yeni bir yaşama başlamak Suriyeliler açısından travmatik derecede zorlayıcı olmuştur. Türkiye’deki hayata alışma noktasında süreci zorlaştıran faktörler; ırkçılık yani kendilerine sergilenen tavır ve tutumlar/ırkçılık, enflasyon, kanun farklılığı, dil bariyeri olarak kategorize edilebilir.

Burada farklı kanunlar var İlk başta ticaretle ilgilenmeyi istemiştım ama kanunların farklı olması beni zorlamıştı. Bu konuda zorlandım açıkçası. Restoran açmak daha kolaydı. O yüzden burayı açtım. Bundan farklı olarak aslında son zamanlarda siz de biliyorsunuz bizim ne tür zorluklar yaşadığımızı. Araplara karşı olan olumsuz tutumlar. Restoranın önündeki Arapça yazılar bile insanları rahatsız ediyor. Mesela ben bu yüzden o yazıları kaldıracam. Her yerin iyi ve kötü insanı vardır, bu her millette vardır. Ama bizim için hepimize kötüyümüz gibi bakılıyor. Bu yapılan ırkçı tutumlar beni zorluyor. Aynı zamanda ekonomik olarak da zorlanıyorum. Enflasyon zorluyor yani. Türklerin yaşadığı ekonomik zorlanmaları bizler de yaşıyoruz sonuçta. Zam hepimize geliyor. Ama insanların tutumu sanki biz daha rahat yaşadığımız yönünde. Oysa biz de aynı şekilde çalışıp aynı şekilde yaşıyoruz. Farklı olan ne?

Kolaylaştıran şeyler ise ben ilk geldiğimde Türkçeyi bilmiyordum. Bu aslında zorlayıcı bir şey ama buradaki Türk arkadaşlarım bana bu konuda yardımcı oldular. Yardımsever insanlar. (K3)

Türkiye jeopolitik konumu itibarıyla tarih boyunca birçok göçe alan sağlayan, göç edenler kapılarını açan bir ülke konumunda olmuştur. Bu durum Suriye göçü için de geçerlidir. Ancak süreç içerisinde Suriye göçünün etkileri sosyal ve toplumsal alanda etkilerini arttırmaya başlamış, göçün dinamikleri ve bu dinamikliğin neticeleri de farklılaşmaya başlamıştır. Bu hareketlilik hali her iki milletin birbirinden bağımsız yaşadığı bir alanda değil aksine nüfusun yoğun olarak bulunduğu İstanbul gibi bir şehirde gerçekleşmektedir. Sürecin her iki millet için de belirsiz olması Suriyelilere olumsuz davranışların sergilenmesine sebep olmuştur. Birçok Suriyeli insan, ırkçı tavırlarla yaşamlarının her alanında ne yazık ki karşılaşmaya devam etmektedir.

İlk geldiğimde 8 sene babamı hiç görmedim. 4 sene önce evlenirken görebildim. Bu çok zordu. Ailenin ne olduğunu unutmuştım. Yani burada bu mesleğe girdikten sonra tek başıma olmak, tek başıma uğraşmak çok zor. Türkçe öğrenmeye ve konuşmaya bir noktada mecbur kaldım. Ortağım ben buraya geldikten 1 ay sonra Şam’a gitmek zorunda kaldı. Buranın tüm işleyişini öğrenmek zorunda kaldım. 8 ay bu restoranda yattım. Bu restoran bu gördüğümüz şekilde de değildi. Ben mimar olduğum için biraz bu gözle de bakıyorum. Yeniden her şeyi tasarımılamak zorunda kaldım. Bir de o süreçte sürekli burada kaldığım için dışarıdan bir gözle de bakmak gerekiyor ama çok mümkün olmadı. Bunlar zor. Ama öğrendik, her şeyi hallettim. İnsan mecbur kalınca her şeyi hallediyor. Bunlardan başka olarak zorlandığım konu ise son dönemlerde yaşanan olaylar. Ben bu ülkede yaşıyorum ama beni sevmeyen bir ülkede yaşıyorum. Bunu hissediyorum. Hissetmenin yanında yaşıyorum da. Mesela bazen burayı Türk restoranı olarak zannedip girenler oluyor. Arap

olduğumuzu görünce selam bile vermeden geri çıkıyorlar. Irkçılık yapıyorlar. Bu tarz insanların davranışları çok zorlaştırıyor. Ama yine de çok şükür, edindiğimiz Türk arkadaşlıklar da var. Sonra ezan sesini duymamız. Bunlar hep güzel olan, kolaylaştıran şeyler.(K4)

İnsanların Suriyelilere karşı tutumları son zamanlarda çok farklı. Bu çok zor. Yani ben vatandaşlık aldım. Benim için değişen bir durum yok ama yine de zor. Araplar burada ticarete çok iş yapıyor. Ama yine de çoğu insan bizi istemiyor. Hem her şeyin zamlanması bizi çok zorluyor. İnsanların zaten parası yok. Yazık değil mi bu insanlara? Aynı dini paylaşıyor olmamız da alışmamızı sağladı. (K13)

Yeni bir ülkeye göç etmenin beraberinde getirmiş olduğu zorlukların yanı sıra ırkçılık, Suriyelilerin kendilerine Türk vatandaşları tarafından uygulanan ötekileştirme, bu topraklarda Suriyeli insanların kendilerinden daha önemsiz olduğu düşünce algısı hem K3, K4 için hem de K13 için süreci zorlaştıran en önemli faktörlerden olmuştur. Katılımcıların neredeyse hepsinin dile getirmiş olduğu ırkçılık ve kötü tavırların sergilenmesi kendileri için de güvensiz bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Dil bariyeri ise katılımcılar için süreci zorlaştıran faktörler arasında gösterilmiş olsa da bir araştırmacı olarak neredeyse tüm katılımcılarla Türkçe konuşmakta zorlanmadığımı dile getirmem gerekir. Belki bazı noktalarda kelimelerimi değiştirerek kullanmam gerekmiştir ancak birbirimizi anlamış ve soru cevaplarımız karşılıklı bir diyalog halinde sürmüştür. Yalnızca K15 dil öğrenme gereğini tercümanımla birlikte gezdiği için duymamıştır. Kendi cümleleriyle soruya vermiş olduğu cevap ise şu şekildedir:

Şu anda sadece bize karşı biraz sıkıntılar var. Haricen zorlandığım farklı bir şey yok. Zaten burası büyük Suriye gibi. E zaten de biz Osmanlı zamanında hep beraberdik. Dil farkı olabilir ama biz zaten hemen hemen 500 sene beraber yaşamış iki milletiz. Bundan dolayı birçok şeyimiz de aynı. Türkiye Suriye'ye çok benziyor. Hem yapılar olsun binalar olsun. İki millet de zaten Müslüman. Dil konusunda da zorlanmadım çünkü tercümanımınla birlikte geziyorum. (K15)

Dil bariyeri katılımcılar tarafından her ne kadar zorlayıcı bir faktör olarak görülmüş olsa da Türkiye'de yeni bir yaşama başlamak mecburiyetinde oldukları için öğrenmek zorunda kalmışlar ve öğrendiklerini de dile getirmişlerdir.

İlk geldiğimde dilde biraz zorlandım çünkü biraz farklı. Dil öğrenmek kolay değil. Türkçe gramer olarak biraz zor. Türkçede kadın erkek ayrımı şeklinde cümleler yok. Ama bizde var. Bu biraz zorladı. Yine de insan dil öğrenmeyi kafasına takmışsa kolaylaşır. Sonuçta gittiğiniz ülkenin dilini öğrenmek zorundasınız, buna saygı duyuyorum. Bir de ilk başlarda tanıdıklarımızın olmaması ve kanunlar zordu. Ama farklı bir yerden bir yere giden her insan illaki bu zorlukları yaşar. Bir zaman sonra bu zorluklar da biter. Burada bile şehirden şehire giderseniz zorlanırsınız belki. İstanbul ile İzmir bile çok farklı. Buradaki simit orada gevrek mesela. Kolaylaştıran ise aynı kültürden olmak süreci kolaylaştırdı. Zaten bizim restoranımızın ortağı Türk. Artık Türklerle kardeş gibiyiz. Barış ise çok yakın Allah'ın izniyle. Bu sefer de siz bize, misafir olarak Suriye'ye geleceksiniz. (K7)

Dile alışmakta zorlandım. Ama şu anda çok şükür öğrendim. İlk başta iş konusunda biraz zorlandım. Ve şimdi de insanların tavırları biraz zorluyor. Bunun haricinde geri kalan her şey çok iyi. Mesela burada hiç kesilmeden elektrik veriliyor. Bu Suriye'de böyle değildi. Ulaşım

Türkiye’de çok gelişmiş. Teknoloji de burada çok iyi. Devlet burada çalışıyor çok şükür. Bunlar alışmamızı kolaylaştırdı. (K10)

Dikkat çekici farklı bir durum ise katılımcıların neden göç sürecinde Türkiye’yi tercih ettiniz sorusuna verilen cevapların neredeyse tümü, aynı katılımcılar için Türkiye’ye alışmada süreci kolaylaştıran faktörler arasında sayılmıştır. K7 için Türkiye’ye göç etme sebepleri arasında gösterilen faktörler, aynı zamanda Türkiye’deki yaşama ayak uydurma noktasında süreci kolaylaştıran durumlar arasında gösterilmiştir. Katılımcılar için süreci kolaylaştıran faktörler; aynı ortak kültürel geçmişten kaynaklı benzer kültürlerin yaşanması, Türkiye’de Müslüman olarak yaşamanın olanaklı olması, iş olanaklarının Türkiye’de daha fazla olması ve aile hayatları için Türkiye’nin daha elverişli olması şeklinde kategorize edilebilir. Katılımcıların kendi söylemleri ise şu şekildedir:

Burada her şeyin olması çok güzel. Mesela ben Müslümanım, her mahallede camii var. Ezan seslerini duyuyoruz. Aynı dini yaşıyoruz. Benim annem de kız kardeşim de tesettürlü. İstedığımız gibi dinimizi yaşıyoruz. Bunlar benim için süreci kolaylaştıran ve önemli şeyler. Zorlaştıran ise şu anda aldığımız ürünlerin her gün fiyatlarının artması bizi çok zorluyor. Ama sadece bize değil herkese zor bir durum. (K7)

Ben buraya ailemle birlikte geldim. Burada çalışma olanağım daha fazlaydı. O yüzden Türkiye’ye alışmam da daha kolay oldu. Zaten biz aynı kültürdeniz. Neredeyse birçok şeyimiz aynı. Sadece ben Arap’ım siz Türk’sünüz. Tek fark bu benim için. O yüzden ben zorlanmadım dediğim gibi. Hem çocukların geleceği için de buranın daha iyi olacağını düşündük. Yani buradaki şartların Avrupa’dan ya da diğer ülkelerden daha iyi olacağını düşündük. O yüzden buradaki şartların tümü benim hatta ailemin buraya alışmasına olumlu katkılarda bulundu. (K1)

Katılımcıların vermiş olduğu enflasyon ve ekonomik olarak zorlanma cevabı aslında Türkiye’ye Suriyeli olarak göç etmelerinden kaynaklı yaşadıkları bir zorluk değildir. Günümüz şartlarında değişen piyasada herhangi bir esnaf olmanın getirdiği zorlanmalar, katılımcılar tarafından Türkiye’de yaşamanın zorlukları olarak adlandırılmıştır.

3.2. Göç, Farklı Sosyo-Kültürel Yapı ve Yemek Kültürü İlişkisi

2011 yılı itibariyle Suriye’den Türkiye’ye yoğun olarak yaşanan göç dalgası, beraberinde insanların yaşamlarını devam ettirmeleri noktasında belirsiz bir sürece kapıyı aralamıştır. Kimileri Türkiye’yi transit bir ülke olarak kullanma arzusunda iken birçoğu Türkiye’de yeniden bir hayata başlamaları gerektiğini farkındaydı. Sayıları 2 milyonu geçen Suriyeli sığınmacılar ise çeşitli iş kollarında çalışarak para kazanma mecburiyetinde oldukları için, kayıtlı ya da kayıtsız birçok sahada iş gücü piyasasına katılmıştır. İlk süreçte genel olarak Suriyeliler, Türkiye’de kimsenin yapmak istemediği düşük ücretli işlerde çalışmak mecburiyetinde kalmışlardır. Çünkü Suriyelilere çalışma izni 2016 yılı itibari ile verilmiştir. Arada geçen 5 yıllık süre zarfında Suriyeliler çalışmak ve para kazanmak durumundaydılar. Bu süreçte de birçoğu Suriye’deki işleri ile alakası olmayan, sadece para kazanma amaçlı ağır işlerde çalışmışlardır Suriyeliler ağırlıklı yoğun olarak inşaat, ağır sanayi, tekstil gibi sektörlerde çalışmışlardır (Erol vd., 2017: 63).

Suriyelilerin İstanbul'daki çalışma sahalarından bir tanesi de restoran işletmeciliği yani yemek işi ile ilgilenmek olmuştur. Katılımcılara Suriye'de de yemek işi ile ilgilenip ilgilenmediği sorulmuş ve katılımcılardan 13 tanesi Suriye'de de yemek işi ile ilgilendiğini söylemiş; yalnızca 3 tanesi K2, K4 ve K10 olmak üzere önceki işinden farklı olarak Türkiye'de yemek işi ile ilgilenmeye başladığını söylemiştir. İnsanı nerede olursa olsun bildiği işi yapmak güvende ve konfor alanında hissettirir. Çünkü ne tür sonuçlar elde edebileceğini daha önceden deneyimlemiş olduğu için üç aşağı beş yukarı kestirebiliyor konumdadır.

K1 Suriye'de de yemek işini yaptığını, Halep'te 5 farklı restoranının olduğunu dile getirmiştir. K2 ise ailesinin kuşaklar boyunca yemek işini yaptığını, bildikleri tek işin neredeyse bu iş olduğunu ve yeni bir restoran ismiyle burada yeni bir başlangıç yaptığını söylemiştir. K11 ise, Suriye'de önceden bu işi yapmanın yanı sıra şu anda da bir şubelerinin Suriye'de bulunduğunu söylemiştir. Suriye'de yemek işi ile ilgilendiğini söyleyen her katılımcı cevaplarını kısa tutmuş sadece restoranları hakkında genel geçer bilgileri vermekle yetinmişlerdir. Ancak Türkiye'de ilk defa yemek işini yaptığını söyleyen katılımcılar cevaplarını daha uzun tutmuş ve süreci anlatmayı tercih etmişlerdir:

Suriye'de farklı bir işim vardı. Hem iç mimarlık okuyordum hem çalışıyordum. Bu yüzden buradaki dekoru da ben yaptım. Asıl babamdan öğrendiğim meslek ise mobilyacılık, zaten burada bir de mobilya mağazası da açtım. O meslekten de vazgeçmemiş oldum. Burada da restoran işine babam sayesinde girmiş oldum. Babam beni bir gün aradı. Türkiye'ye İstanbul'a git, orada arkadaşımın ortak olacaksın dedi. Bu şekilde buradaki restoran işine girmiş oldum. 2014'ten beri de aynı konumdayım. En başından beri müşterilerle de bizzat ilgilendim. Özellikle Türkler geldiğinde ilgilenmeye onlara ikramlar vermeye gayret ediyorum. Bu ikramlar sayesinde bir sonraki gelişlerinde o ikramlardan istemeye başladılar. Yani ben burada işveren olarak kendi ellerimle çalışıyorum. (K4)

Her ne kadar kendi meslekleri dışında bir iş olarak Türkiye'de yemek işi ile ilgilenmeye başlayan K4, babadan öğrenmiş olduğu mesleği de aynı zamanda icra ettiğini söylüyor. Aslında insanlara bildiği işi yapmak çoğu zaman için güven ve konfor alanı sağlamaktadır.

Normalde ben elektronik mühendisiyim ama hobi olarak aşçılık yapıyordum. Aşçılığın yanında tadımlar da yapıyordum aslında. Danışmanlık yapıyordum farklı yerlere de bu tadımla ilgili. Daha iyi tarifler nasıl olur diye. Ama bunu sadece hobi olarak yapıyordum. Asıl işimi elektronik mühendisliğini yapıyordum para kazanmak için. Orada hobi olarak yaptığımı burada iş olarak yapmaya başladım aslında. (K10)

Görüşme sağlanan restoran sahipleri, çalışanlarının hepsinin ise Fatih bölgesinde bulunması dikkat çekici başka bir durumdur. Fatih bölgesi Suriyeli restoran sahipleri için hem Arap turistlerin yoğun olarak geldiği bir mekân olmanın yanı sıra, yemek odaklı bir tüketim mekanlarının da oluşmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü bu tarz mekanlar sayesinde sadece maddi ve biyolojik ihtiyaçlar karşılanmakla kalmaz aynı zamanda Suriyeli restoran sahipleri için yeni sosyal ağların da oluşmasına olanak sağlar (Vuddamalay, 2018: 100).

3.2.1. Benzer Mutfaklar Farklı Tatlar

Katılımcılara Türk mutfağı ile kendi mutfakları arasında bir benzerlik olup olmadığı sorulduğunda ise hepsinin ortak düşüncesi, kesinlikle çok benzer olduğu yönündeydi. Kimi katılımcılar savaş öncesi kendi deneyimlerinden kimileri ise Türkiye'ye geldikten sonra bu kadar benzer olduğu düşüncesindeydi. Ama ortak nokta, birçok yönüyle benzer olduğuydu. Ancak buradaki benzerlik Tüm Türk yemekleri ile değil, Suriye'ye yakın olan şehirlerin mutfağının benzerliğinin çok daha fazla olduğu şeklindeydi.

Evet, benzerlikler var ama bütün şehirler için değil. Buradaki yemeklerimiz daha çok Mardin, Kilis gibi Suriye'ye yakın bölgelerin mutfaklarına benziyor. Özellikle bizdeki Şam yemekleri benziyor. (K8)

Tabi. Çok fazla benzerlikler var. Biz burada Halep mutfağının yemeklerini yapıyoruz. Gaziantep ve Hatay ile çok benzer bile değil aynı mutfaklar. O kadar benziyorlar. Bizde olan humus, mutebbel Hatay, Antep mutfağında da çok yapılıyor. Mutebbele sadece etsiz alinazik deniliyor. Sizde olan dolma bizde de var. Sadece siz etsiz seviyorsunuz biz etli yapıyoruz. Böyle ufak tefek farklılıklar var ama iki mutfak da birbirine çok benzer. Her iki kültürün de özel olan yemekleri vardır. Bu çok normal ama genel olarak yemeklerimiz birbirine çok benziyor. İçliköfte, çiğ köfte bizim mutfağımızda da olan yemekler. Bizim sizden daha ok baharatlı yemekler yaptığımız biliniyor ama değil aslında. Sadece baharat çeşidimiz çok fazla olabilir. 4-5 baharatın karışımı şeklinde kullandığımız bir baharat var genellikle onu kullanıyoruz yemeklerde, yoksa bilindiği gibi çok baharatlı da değil aslında. Bir de Türkler çok acı seviyor, bizde sevilmez. (K15)

Katılımcılardan almış olduğum cevaplar neticesinde benzerliklerin Şam ve Halep mutfağı şeklinde kategorize edildiği yönündeydi. Halep mutfağı daha yoğun olarak Türk mutfağına benzetilmesi hatta bir Türk şehri olan Gaziantep'in "küçük Halep" benzetmesi ise dikkat çekici farklı bir noktadır. Halep mutfağının daha çok Türk mutfağına benzetilmesinin sebebi ise Halep tarih boyunca daha çok Türkmen kültürüyle birlikte, farklı etnik yapıların (Türk, Kürt, Arap) eklektik kültürel inşası üzerine kuruludur. Oysaki Şam mutfağına bakıldığında ise daha ziyade yönetim ve bürokrasinin etkin olduğu Arap kültürü üzerine inşa edildiği görülür. Şehirlerarasındaki bu farklılaşmanın mutfak kültürlerine de yansması ve cevaplar bu gerçeklik üzerine almış olduğum yorumlar pek tabiidir.

Evet, bence çok fazla benzerlik var. Mesela sizde olan karnıyarık bizde de var. Tavuk döner neredeyse aynı zaten. Bunların haricinde de çok fazla benzerlik var. Sadece biz sizden daha fazla sos ve baharat kullanıyoruz. Halep ile Gaziantep ise neredeyse aynı. Gittiniz mi hiç bilmiyorum ama bizim için Gaziantep küçük bir Halep şehri gibi. Her yönüyle aynı. Sadece yemekler değil, sokakları bile aynı. Zaten 60 kilometreye yakın bir mesafe var aralarında. Benzer olmaları çok normal. Savaştan önce oradan Halep'e gezmeye gelen çok fazla insan oluyordu. (K1)

Suriye ile Türkiye'nin sınırlarının yakın olması, aynı dine mensup olmanın getirdiği haram helal yiyecekler ve Osmanlı Devleti zamanında tek bir devlet tarafından yönetilme gibi nedenler yemek kültürlerinin de benzer olmasında sebep olmuştur. Günümüzde dil farklılığından kaynaklı benzer yemeklerin isimlendirilmeleri farklılaşmıştır.

Yemeklerin çok benzer olduğunu düşünen görüşme yaptığım tüm katılımcılara Türkiye’ye geliş sürecinde ve geldikten Türk mutfak kültüründe yabancılik çekip çekmediği sorusuna ise tüm katılımcılar, yabancılik çekmediğini çünkü zaten çok benzer mutfaklar olduğunu söylemiştir.

Hayır, hiç zorlanmadım. Ben Türk yemeklerini çok seviyorum. İskender kebab, kelle paça gibi yemekleri çok seviyorum. Zaten dediğim gibi çok benzer mutfaklar o yüzden hiç zorluk yaşamadım. (K9)

Edindiği sosyal ağlar sayesinde Türk yemeklerini çok sevdiğini söyleyen K13 ise Türk mutfak kültürüne yabancılik çekip çekmediğine şu şekilde cevap vermiştir:

Hayır, hiç zorluk çekmedim. Ben Türk restoranlarına çok giderim. Türk yemeklerini de çok severim. 6 ay kadar burada bir Türk arkadaşla beraber yaşadım, o süre boyunca hep Türk yemekleri yedim. Çok da sevdim, zaten bizim damak zevkimize uygun ve mutfağımıza benzer yemekler.

Bu noktada Türk yemekleri ile tanışmaları ve sevmelerine edindikleri arkadaşlık ilişkisinin etkisini vurgulayan K13 hem Türkler ile Suriyelilerin iletişimlerinin yemek üzerinden uyum sürecine etkisini vurgulamış hem de benzerliklerin uyum sürecine olan olumlu etkisini dile getirmiştir.

3.2.2. Entegrasyon ve Yemek Kültürü

Göçün toplumsal değişime neden olan dinamik bir süreç iken kolektif bir eylemdir. Göç sonucunda hem göç veren ülke hem de göç alan ülke karşılıklı olarak süreçten etkilenir (Castles ve Miller, 2008: 29). Suriye göçü, sonrasındaki yerleşmeler, hayatları kuşatan sorunlar ve bu sorunların sonraki kuşakları da etkileyebilme ihtimalinin varlığı hem Suriyeliler için hem Türkiye’de yaşayan insanlar için uzun soluklu bir süreçtir.

Entegrasyon, uyum konusu ise başlı başına bir süreci ifade ederken restoran, yemek kültürü açısından bakıldığında ise bu tarz mekânların yani yemek, gıda yerlerinin yalnızca göçmenlere ait ve onlara hizmet veren bir konumda olmadığını bilmemiz gerekir. Suriye mutfağına ait bu restoranlar aynı zamanda kimlik ve statü göstergesinin inşa edildiği mekânlardır (Beşirli, 2021: 209). Restoran sahipleri kendi kültürlerine ait yemek pratiklerini icra ederken aynı zamanda bu ürünleri Suriyelilere satarak kendi “kimliklerini” yeniden inşa eder ve bu mekânlar birlik ve toplum hissiyatının oluşturulduğu mekânlar haline gelir (Bailey, 2017:53). Bu restoranlar sayesinde kendi kültürlerine ait olanı muhafaza etmektedirler. Kendi kimliklerini inşa etmesinde önemli bir rol üstlenen Suriye restoranları, hizmetin değiş tokuş yapıldığı mekân olmanın ötesinde Suriyeliler için aynı zamanda kendi kültürel kimliklerini korumanın ve gündelik hayatla da başa çıkılmasında önemli rol üstlenir. Buradaki gündelik hayatla başa çıkma, uyum ve entegrasyon konusunu işaret etmektedir. Uyum, sadece yeni geldikleri bir ülkede toplumsal hayatta sorun çıkarmadan yaşamak değil aynı zamanda restoran sahipleri için “var olabilmek”, insanlarla iletişim kurabilmek ve yeni ağlar oluşturabilmektir.

Türkiye’deki hayatlarına uyum sağlama noktasında yemeklerin bir etkisi olup olmadığını sorduğum katılımcılardan 14 tanesi etkisi olduğu yönünde cevaplar aldım. Bu cevaplar Türklerle olan iletişim noktasında yemeklerinin önemli işlevi olduğu, yemeklerin bir araya getirici faktöründen kaynaklı Türkçe öğrenmelerini kolaylaştırdığı, yeni arkadaşlıklar edinmelerini sağladığı şeklinde kategorize edilebilir.

Tabii ki buraya alışmamız noktasında buranın, yemeklerin çok etkisi oldu. Ama ilk başlarda Türkler çok fazla gelmiyordu. Son 3-4 yıldır daha fazla geliyorlar. Zaten şu anda en çok Türkler geliyor. O yüzden bir sürü Türk arkadaşımız oldu, bu da anlaşmamızda etkili oldu. (K15)

Yemeğin birleştirici rolünü ifade eden K2’nin dile getirdiği Suriye yemeklerinin tanınırlığının artmasıyla Türk müşteriler kendilerinin yemeklerini daha sık yemeğe gelip bu sayede sağlıklı bir iletişim köprüsü kurduğu yönündedir. Sonuçta “yemek, insanların hem kendileri hem de başkalarının kim ve ne olduğunun” bir belirleyicisidir (Mintz, 1997: 48). Suriye yemek kültürü sayesinde de Suriyeli restoran sahiplerinin, toplumsal hayatta kendilerine bir yer edinmeyi kolaylaştırdığı söylenebilir.

Evet, buraya Türkler de geliyor çünkü. Türkler daha çok ızgara türü yemeklerimizi tercih ediyorlar ve yemeklerimizi de sevdiler. Bu konuda bizim yemeklerimiz iki kültür arasında köprü oldu. Aynı sofraya oturup aynı yemekleri yer olduk. Hem onlar bizi tanıdı hem de biz onları tanıdık. Bizim kültürümüzü, yemeklerimizi bildiler, sevdiler. (K7)

Tabii ki. Yani buraya gelen çok fazla müşteri var. Bizim yemeklerimizi beğendikleri için geliyorlar ama zamanla biz de arkadaş oluyoruz. Bu açıdan yemeklerin bizi kaynaştırdığını düşünüyor. Aynı zamanda bu restoran sayesinde de dilimi geliştirdim. Bu da buradaki hayata daha çabuk adapte olmamı sağladı. (K1)

Üç katılımcının deşifre edilmiş cevaplarından ve diğer on bir katılımcıların da aynı fikri beyan etmesinden kaynaklı Suriye yemeklerinin buradaki hayata etkileri şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Suriye kültürünün tanınması ve bilinirliğinin artması,
- 2) Kültürel etkileşimi olumlu yönde etkileme, iletişimi sağlama,
- 3) Türk arkadaşlıkların edinilmesi sayesinde toplumsal bütünleşmenin, kaynaşmanın kolaylaşması
- 4) 4)Kültürel benliğin muhafazası ve devamlılığı

Restoran sahibi Suriyeliler, yemek kültürleri sayesinde karşılıklı etkileşim fırsatlarının doğduğunu ve bu sayede Türkiye’deki yeni hayatlarına alışma noktasında olumlu etkilendiklerini dile getirmişlerdir. Çoğu restoran sahibi için restoranları sadece yemek yapıp satılan bir yer değil, kendi kültürlerini tanıttıkları mekânsal bir zemin konumundadır. Yemek bu noktada kültürel sembolleri barındırdığı gibi, bir iletişim aracı olmuştur (Karaosmanoğlu, 2017: 179).

Bu noktada yemek ile ilgili kuramsal yaklaşımlardan yapısalcı görüşü savunan Strauss'un akıllara yemeğin gösterge olarak kimlik inşa etme sürecinde çok önemi olduğu görüşü gelmektedir. Bu açıdan aslında yemeğin ifade ettiği değerler kendisinden çok daha önemli bir konumdadır ve bizlere ipuçları verir (Karaosmanoğlu, 2017: 20). Suriye yemek kültürünün Türkiye'de kimlik inşa etme sürecine yapısalcı bir perspektiften yaklaşıldığında pek çok anlam ifade ettiğini söylemek mümkündür. Burada bir millet olarak var olabilmenin iletişimsel önemi yemek açısından kayda değerdir. Çünkü yemek, bizi biz yapan kimliğimize dair öğelerden oluşur (Akarçay, 2016: 121).

Baştaki soruma geri dönünce, buradaki yaşama uyum noktasında yemeklerin etkisi olup olmadığı sorusuna K2 ise diğer katılımcıların aksine bir cevap vermiş ve restoranındaki Suriye yemeklerini Türklerin denemekten çekindiğini, bu noktada Suriye yemeklerinin Türkiye'deki uyum sürecine herhangi bir etkisi olmadığını dile getirmiştir:

Biz Suriye'den buraya gelince bu yeri açtık ama Türk müşteriler pek fazla gelmiyor. Müşterilerimizin çoğunluğu Arap. Genel olarak bence Türkler yeni yemekler denemeyi de sevmiyorlar. Mesela Türklerin %5'i yeni tatlar denemeyi seviyorsa %95'i farklı mutfaklardan tatları denemeyi sevmiyor. Ben mesela önceden Rusya'da da bulunmuştum. Oradaki insanlar bu konuda daha açıklar, yeni yemekleri deniyorlar. O yüzden alışma noktasında da yemeklerin bir etkisi olduğunu söyleyemem. (K2)

K2'nin verdiği cevap neticesinde Türklerin Suriye yemeklerini denemekte çekimser kaldığını ifa etmiştik. Ancak restoran açısından değerlendirildiğinde ise K2 saf Suriye yemeklerini müşterilere sunarak aslında kültürel muhafaza örneğini sergilediğini söylemek mümkündür. Diğer katılımcıların restoranlarında dünya mutfaklarından yahut Türk mutfaklarından esintiler bulunurken K2'nin restoranında Suriye yemekleri haricinde menüye herhangi bir şeyin eklenmediğinin altını çizmekte fayda var.

Sorunun tamamlayıcısı olarak katılımcılara Suriye mutfağı/restoran sayesinde edindikleri Türk arkadaşlıklarının, komşuluklarının olup olmadığı sorusunu yönelttim. Katılımcıların hepsi birçok arkadaşlık edindiğini bunun gerek gelen müşterilerden olduğunu gerekse etraftaki esnaf Türklerden olduğunu dile getirmişlerdir:

Burası sayesinde edindiğim birçok arkadaşlık oldu. Zaten bazı mallarımızı Türklerden alıyoruz. Alışveriş yapa yapa arkadaş oluyoruz zaman içinde. Buraya gelen müşteriler de daha sık geldikçe o iletişim kuruluyor. İkinci üçüncü gelişlerinde bazılarıyla arkadaş da oluyoruz. (K9)

K9'un vermiş olduğu yanıt aslında diğer katılımcıların da verdiği yanıtların bir özeti niteliğini taşımaktadır. K9'un restoranı Fatih'te Malta Çarşısı'nın bir arka sokağında bulunmasına rağmen, yani Malta Çarşısı'nın ana yolundan daha az işlek olmasına rağmen Suriye yemekleri sayesinde edindiği arkadaşları olduğunu dile getirmektedir. Bu noktada Suriye restoranları, Suriyeliler açısından yeni sosyal ağların edinildiği de bir mekân haline gelmektedir.

3.2.3. Değişim ve Dönüşüm Üzerine

Yemek kültürü, toplumsal ve bireysel yönleri olan ve birden fazla etkileyicisinin olduğu bilinen kültürel bir unsurdur. Yemek kültürünü din, yaşanan coğrafya, ticaret gibi faktörler etkilerken göç aslında bunların her birinin etkilendiği bir süreçtir. Göç ile beraber yemek kültüründe değişim ve dönüşüm ise kaçınılmaz bir sonuçtur. Göçmenler hakkında yapılan araştırmaların çoğunluğu, beslenme alışkanlıkları teması çerçevesinde toplanmıştır. Göç eden insanlar genellikle göç ettikleri yere ayak uydurma isteğindedirler. Ancak bunu yaparken hem kendi yemek kültürlerinde vazgeçmeyi istemezler. Bunun sonucunda ise karşımıza iki durum çıkar; kültürel muhafazakarlık olarak adlandırabileceğimiz aynı yemek kültürüne devam etme ilk durum iken, değişim ve dönüşüm ikinci durumdur (Avcı vd.,2010: 163).

Görüşme sağladığım katılımcılara Türkiye'ye geldikten sonra mutfağınızda meydana gelen değişimlerin olup olmadığı ve Türk mutfağının kendi mutfaklarını değiştirip dönüştürdüğünü düşünüp düşünmedikleri sorusunu yönelttim. Bu iki soru birbirinden şu noktada ayrılmaktadır; Türkiye'ye geldikten sonra yemekleri dünya mutfağından başka kültürlerden de etkilenebileceği yönünde bir sorudur. İkinci soru ise spesifik Türk mutfağının Suriye mutfağını etkileyip etkilemediği noktasındadır. Bu iki sorunun ana teması ve cevapları birbirinden ayrılmaktadır.

Şekil 1: Suriye Mutfağında Değişimin Cevap Dağılımı

Katılımcılardan bazıları dünya mutfağından ürünleri menülerine eklerken bazıları Suriye mutfağının dışından ürünleri eklemeyi reddederek saf Suriye kültürüne ait yemekleri yapmaya devam etmektedir. Bazı katılımcılar ise hem Türk mutfağından hem de dünya mutfağından yemekleri menülerine gelen talepler doğrultusunda eklemeyi tercih etmişlerdir.

Türk mutfağı bizi şu noktada etkiledi, bu restoran açıldığında menüye eklediğim şeyler vardı. Sadece Suriye mutfağına ait Suriye'de bizim restoranımıza gittiğinizde bulabileceğiniz ürünler dışında başka bir şey yoktu yani ilk başlarda. Ama buraya Türk müşteriler de çok fazla geliyor ve onlar bize 'Şu da olsa' dedikçe biz de ekledik. Zaten Suriyeli harici en fazla da Türkler geliyor buraya. Mesela Suriye'de restoranlarda çok fazla çorba olmaz. Ama Türkler çorba içmeyi çok

seviyor, özellikle kışları. Talep fazla olunca Türkler istediği için biz de mercimek ve tavuk çorbalarını ekledik. Haricen konseptimizin dışına çıkmadık. Dünya mutfağından bir şey eklemedik. (K8)

Suriyeliler için Türkiye yeni bir ülke ve Türkiye’de her ne kadar Suriye yemek kültürüne yönelik bir restoran açmış olsalar da göçün kendisinin bir değişim yaratması olasıdır (Avcı vd., 2012:174). Kültürün kendisi de bu süreçte durağan değildir. Yemek alışkanlıkları ve kültürü temelde ne kadar istikrarlı gözüktürse gözüksün dinamik bir sürecin parçasıdır (Fieldhouse, 1988: 2).

Bizde restoranlarda ekmek olmaz, Suriye pidesi kullanırız ekmek yerine. Türkler yemekle beraber ekmek yemeyi sevdiği için ekmek ekledik. Bir de bizde dışarda restoranlarda pek fazla çorba kültürü yok. Çorbayı da Türkler için ekledik. Ama Türkiye’ye geldikten sonra buraya eklediğimiz batı tarzı yemekler de oldu. Yani yöresel tariflerin yanında fast food ürünleri satmaya başladık. Yani humus, falafel gibi Suriye yemeklerinin yanında çıtır tavuk gibi Batı’dan yemekler de ekledik. (K10)

Artık hep Türkiye’de yaşadığımız için mutlaka denediğimiz ürünler oluyor. Ama dünya mutfağından eklediğimiz yemekler var. Kızarmış tavuklar olan krispiler mesela. Hem kemikli hem kemiksizini de yapıyoruz. İsimlerini batı tarzı isimlerden kullanıp içeriklerini Şam mutfağına uyarlayarak yapıyoruz. İçine kaşar koyup bazı malzemeleri çıkartıyoruz mesela. Tavuklu kızartmalarda ürünün dışında acı da kullanıyoruz orijinal tariflerden farklı olarak. Türk mutfağından da ürünler eklemeyi düşünüyorum son zamanlarda. (K4)

Türk mutfağında döner çok fazla var. Bizde de var ama sizde daha çok. Normalde Halep’te bizim menümüzde döner yoktu. Ama buradaki Türkler istiyor diye yapmaya başladık. Tabii kendi soslarımızı koyduk içine. Suriye’deyken daha kısıtlı menümüz vardı ama burada Suriye yemeklerinden de eklediğimiz ürünler oldu. Dünya mutfağından da fast food ürünleri ekledik. (K1)

Verilmiş olan cevaplar yemeğe sosyolojik teoriden bakıldığında Jack Goody’nin gelişimsel teorisi çerçevesinde yorumda bulunulabilir. Goody için önemli olan toplumsal değişme kavramının olduğunu hatırlamakta bu noktada fayda var. Goody bu noktada etnik mutfakların birbirinden etkilenip değişebileceği gibi toplumların da birbirinden etkilenebileceğini söyler (Beardsworth ve Keil, 2011: 113). Bu çerçevede Suriye mutfağına ait yemeklerin Türkiye’de yeniden pişirilme pratiklerinde Türk mutfağından ve dünya mutfaklarından etkilendiğini söylemek mümkündür. Burada illa ki Türklere ait olan bir tarifi alınıp kullanılması değil, Türklerin damak zevklerinin kendi mutfaklarını etkilemesi gibi durumlar da bu değişime dahildir.

Burada iki çeşit falafel yapıyoruz. Türkler o kadar fazla baharatlı sevmiyorlar. Yani Suriyeliler için daha yoğun baharatlı Suri falafeli yapıyorum, Türkler için de daha sarımsak ve kişniş ağırlıklı Turki falafeli yapıyorum. (K15)

Yemek, Suriyeli restoran sahipleri için hem bir kimlik göstergesi olduğu gibi ayırt edici bir unsur olarak da kullanılmaya devam etmektedir. Türklerin damak zevkine hitap edecek şekilde orijinal tariflerinde değişiklik yapan K15 hem kültürel muhafazanın hem de kültürel değişimin bir örneğidir. Katılımcılar her ne kadar dünya mutfağından ürünlerin kendi mutfak kültürünü etkilediklerini dile getirmiş olsalar da bunu yaparken Suriye kültürüyle yapma özen gösterdiklerini

K4'ün de cevabından anlamış oluyoruz. Bu süreçte hem eski alışkanlıklarını devam ettirme eğiliminde bulunurlarken hem de uyum sağlamak adına yeni bir şeyler denemek Suriyeli restoran sahipleri için bir alternatif olmaktan ziyade seçenekli bir mecburiyet halini almaktadır.

Başka bir noktadan bakıldığında ise restoran sahiplerinin Türk mutfağı ve dünya mutfağının ve kendi yerel mutfaklarının birleştirilmesi kültür teorilerinden *melezleşmeye* örtüştüğünü söylemek mümkündür. Melezleşme teorisi, küreselleşmenin etkisiyle bizlere farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu teoride küresel olan ile kültürel olanın etkileşiminden kaynaklı bir süreç söz konusudur. Küresel olanın kültürel olana tek başına bir hâkimiyeti söz konusu olmadığından, bu teoriye göre üçüncül bir kültürün oluşması mümkündür (Kan ve Kanmaz, 2022). Bu noktada yapabileceğimiz bir yorum olarak küreselleşmenin etkisi yemeklerde tek yönlü bir yönde değildir, aksine çok yönlü bir etkileşim söz konusudur (Karaosmanoğlu, 2020: 165). Ancak burada Türk mutfağının ve dünya mutfağının Suriye mutfağı ile etkileşime girip bundan kaynaklı üçüncül bir kültürün oluşup oluşmadığı noktasında bir yargıya varmak için henüz süreç çok erkendir. Söz konusu olan kültürel olanla küresel, hatta yaşadıkları yerel olan kültürün de etkileşime girip birleştirme çabası mevcuttur

Katılımcılardan almış olduğum yanıtlar neticesinde George Ritzer'in(1998) "*MyDonalddlaştırma*" tezi ile ilişki kurulabilir. Bu tezde Ritzer, yeme içme alışkanlıklarında *fast food* ürünlerinin yerleşmesi tespitinde bulunmuştur. Endüstrileşmenin bir sonucu olan standartlaşma kendini yemek yeme alışkanlıklarında da gösterir. Endüstrileşen toplumda bu standartlaşma birçok alanda yaşanırken yemek alanında kendini fast food ürünleri ile gösterir (Akarçay, 2016: 81). Burada Suriye restoranlarında bunun örneklerine rastlıyoruz. Temaları ne kadar Suriye yemek kültürü de olsa dünyanın neresine gidersek gidelim aynı ürüne erişebileceğimiz ürünler Suriye restoranlarındaki menülere de eklenmiştir. Bu durum endüstrileşmenin beraberinde getirdiği fordist üretimin yemek kültürüne de yansımaları şeklinde değerlendirilebilir. Bu konuda K3'ün vermiş olduğu cevap ise şu şekildedir:

Batı mutfağından eklediğimiz ürünler oldu buraya geldikten sonra. Suriye yemeklerinin yanında mesela hamburger, pizza gibi batı yemekleri var. Türk mutfağı bizim buradaki mutfağımızı değiştirmese de Batı mutfağının değiştirdiğini söyleyebilirim. (K3)

Yöneltilmiş olduğum soruya "hiçbir tarifi değiştirmedik" yönünde cevap veren restoran sahipleri ise kimlik ve aidiyet konusunda bizlere örnekler sunmaktadır. Çünkü yemek yeni bir yere göç eden göçmenler için bir simge ve sembol haline gelmiştir. Yemeklerin değişimi bu kimlikten ve de simgelerin değişimi manasını taşıdığı için kimi göçmenler bu anlamda daha muhafazakâr tutumlar sergilemektedir (Avcı vd. 2012: 164). Bu durum görüşme yaptığım restoran sahibi Suriyeliler için de geçerli bir tutum örneğidir:

Hiçbir şeyi değıştirmedik. Çünkü biz Halep'te kurulan bir markayız ve içeriğı kurulduğumuz zamandan beri belli. Zaten insanlar da bizim tatlarımızı seviyor. Orijinal tariflerimiz içerikler 50 sene önce nasılsa aynısını burada da yapıyoruz. (K5)

Biz yıllardan beri aynı tarifleri yapıyoruz zaten. Bu yüzden çoğı müşterimiz de Arap. Türkler pek bizim tatlara alışık değiller. Bir de burası çok cadde üzerinde olan bir yer olmadığı için sadece bilen Suriyeliler geliyor. Biz de Türklere yönelik yeni şeyler çıkarmadık. Sadece menüden çıkardığımız ürünlerimiz oldu. Suriye'de yapıyorduk, insanlar seviyordu ama burada satılmayınca menüden çıkardıklarımız oldu. Ama Türk mutfağından eklediğimiz herhangi bir şey olmadı. (K9)

Değişim ve dönüşüm soruyu yöneltmiş olduğum çoğı katılımcı için mevcut iken cevap almış olduğum iki katılımcı için bu durum tamamıyla aynı değildir. "Suriye'deki orijinal tarif"e bağlı kalmak iki katılımcı için de önemlidir. Bu değişime karşı koymak Suriyeli restoran sahipleri için kültürel değerlerin bir taşıyıcısı, temsilcisi ve aktarımcısı konumunda olmayı ifade etmektedir. Yemek konusundaki değişimlere karşı durmak; kültürel aidiyet ve kimlik temsilciliğı açısından önem arz ettiğinin altını çizmek önemlidir. Başka bir açıdan bakıldığında ise Suriye yemek kültürünün restoran sahipleri için *simgesel sermaye* özelliğini taşıdığını söylemek mümkündür. Pierre Bourdieu'ya göre simgesel sermaye ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye ile ilişkilidir. Kişinin edinmiş olduğu maddi ve manevi değerlerin toplamını ifade eder (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 21). Bu perspektiften, restoran sahipleri kendi yemeklerinde değişiklik yapmadıklarını dile getirmeleri ve orijinal tariflerin değıştirilmediğinin üzerinde durmaları Suriye yemeklerinin kendilerini temsil eden simgesel bir sermaye şeklinde olduğunu ve bu simgesel sermayenin kendi kimliklerini temsil ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla kendi sınıf ve kimliklerini temsil eden bu simgesel sermaye haline gelmiş yemeklerin değışim ve dönüşümüne olabildiğince karşı gelmek Suriyeli restoran sahipleri açısından anlaşılabilir bir durum olduğu söylenebilir.

3.2.4. Sosyo-Kültürel Çevre, İletişim ve Etkileşim

Restoranlar sadece ürünlerin satıldığı hizmet veren bir mekân olmanın ötesinde bir işlev görmektedir. Bu restoranlar sayesinde insanlar sosyal bir iletişim kurmanın ötesinde kendi kültüründen olan insanlara da ulaşabilme fırsatı bulur. Yeni arkadaşlıklar edinir ve kendi ülkesinden insanları görmek ve onlarla iletişimde olmak gelen Suriyelilere kendilerini iyi ve güvende hissettirir.

Katılımcılara yöneltmiş burada tanışmış oldukları memleketlerinden olan arkadaşlarının olup olmadığı ve gelen Suriyeli komşuları ile burası harici günlük hayatta da iletişiminin olup olmadığı soruları sorulmuştur. Bu sorular etnik yemeklerin kendi kültüründen olan insanlarla iletişimi sağlama noktasındaki rolünü anlaşılması ve Suriye yemek kültürünün birleştirici rolünü anlamaktır.

Katılımcıların hepsi burada tanıştıkları memleketlerinden olan arkadaşlarının olduğunu dile getirmiştir. Yemek, bu noktada biyolojik ihtiyaçları karşılamının ötesinde Suriyelileri bir araya getiren kültürel bir unsur rolünü görme işlevine geçmiştir. Kimi katılımcılar Suriye'de arkadaşı olan

insanları yemek/restoran sayesinde bulmuş, kimi katılımcılar ise burası sayesinde sıfırdan tanıştığı ve görüştüğü arkadaşlarının olduğunu dile getirmişlerdir.

Burada tanıştığım çok insan oldu. Burası sayesinde tanıştım yani, yemekler sayesinde. Sık sık da görüşüyoruz burası haricinde. Sadece biz de değil aslında, buraya gelen başka Suriyeli arkadaşlarımız da kendi aralarında tanıştı, arkadaş oldular. (K8)

Çok fazla insanla tanıştım burada. Bazıları ile halen görüşüyoruz. Sonuçta birbirimizden başka kimsemiz yok. İnsanın memleketinden birisiyle yabancı bir yerde tanışması daha kıymetli daha önemli. (K5)

Katılımcıların neredeyse hepsi Türkiye'ye geldikten sonra restoran sayesinde tanıştıkları arkadaşlıkları olduğunu dile getirmiştir. Bu arkadaşlıklarını Suriye yemekleri sayesinde edinmiş olan katılımcılar, yemeğin bir araya getirici yönünü göstermiş olur. Yemek, sadece restoran sahibi Suriyeliler için değil aynı zamanda oraya gelen diğer Suriyeliler de birbirini bulup iletişimde kalmasını sağlamıştır. Bu sayede Türkiye'de kendi soydaşlarını bulan Suriyeliler için bu durumun yeni hayatlarına alışma ve uyum sağlama noktasında etkili olduklarını söylemek mümkündür. Çünkü yalnız ve bir başına olmadıklarını yemek sayesinde farkına varmışlardır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yemek biyolojik bir ihtiyacın ötesinde sosyolojik, ekonomik, toplumsal, kültürel boyutları olan bir olgudur. Bu tez çalışması kavramsal açıdan göç ve yemek sosyolojisine ayrı ayrı değindikten sonra Suriyeli restoran sahiplerinin yemek kültürlerinin Türkiye’deki uyum sürecine etkilerine, Suriye yemekleri sayesinde edinmiş oldukları sosyal ağlar ve bu sosyal ağların restoran sahiplerinin toplumsal uyumundaki rolüne, Suriyeli restoran sahiplerinin uyum süreci içerisindeyken yemek kültürlerinde değişim ve dönüşümünün olup olmadığına, bu değişim dönüşümün nelerden etkilenip gerçekleştiğini anlamak üzere inşa edilmiştir. Mintz’in dediği gibi “Yemek, kimliklerimizi oluşturan ve belirleyen güçlü bir araçtır.” Bu açıdan Suriye yemek kültürünün, Suriyelilerin Türkiye’deki kimliklerini inşa etme sürecine ve kültürlerini yaşatma noktasında önemli etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Nitel araştırma olarak kurgulanan çalışma, 2011 yılı itibariyle Türkiye’ye göç etmiş Suriyelilerin yemek kültürleri üzerine şekillenmiştir. Konuya dair ön çalışma yapıldıktan sonra ön saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Ön saha çalışmasının ardından saha çalışması gerçekleştirilmiş olup bu çerçevede İstanbul’da 15 restoran sahibi/çalışanı ile görüşmeler sağlanmış ve katılımcılara açık uçlu sorular sorulmuş ve derinlemesine mülakat tekniğiyle görüşmeler sağlanmıştır. Saha çalışması için zengin veri kaynağı sağlayacağı düşünülen İstanbul ili seçilmiştir. Görüşmeler İstanbul’da Mayıs ve Haziran 2024 tarihlerinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların cinsiyet dağılımında ise 15 katılımcı da erkektir. Suriyeli kadınların restoranların herhangi bir bölümünde çalıştığı gözlemlenmemiştir. Restoranlara gelen müşterilerin çoğunluğu cinsiyet dağılımı olarak erkektir, gelen kadınların tamamı ise eşleriyle ve çocuklarıyla birlikte gelen kadınlardır. Tek başına gelen ya da kendi hemcinsleriyle beraber gelen kadın müşterilere hiçbir restoranda rastlanmamıştır. Suriyeli kadınların iş sahası olarak restoranlarda çalışmaması ya da restoranlara müşteri olarak yalnız başına yahut arkadaşlarıyla gittiğinin gözlenmemesi çalışma konusu olabilecek farklı bir başlıktır. Restoran sahiplerinin neredeyse tümü, gelen müşterilere güler yüzlü davranıp gelen müşterilerin oradan memnun bir şekilde ayrılmasında etkili olmaktadır. Bu açıdan Suriye restoran sahiplerinin oldukça misafirperver olduklarını söylemek mümkündür. Restoran sahiplerinin sergilemiş oldukları bu misafirperver tavır ve güler yüzlülük müşterilerle yakın ilişkiler kurmasına olanak tanımaktadır. Süreç içerisinde bu misafirperver tutum restoran sahiplerinin kendilerine sosyal ağlar edinmesinde etkili olduklarını dile getirmişlerdir. Bu sosyal ağlar hem kendi memleketlerinden olan Suriyeli müşterileri hem de Türk müşterileri kapsamaktadır. Süreç içerisinde edinmiş oldukları bu sosyal ağlar, Suriyelilerin Türkiye’deki yaşamlarına uyum sağlama noktasında olumlu etkilere sebep

olmuştur. Çünkü insan sosyal bir varlıktır ve bu sosyal ağlar sayesinde kurulan iletişim yemek ve göç alanındaki çok katmanlı ilişkiye etki etmektedir.

Görüşme yapılan restoranların çoğunluğu İstanbul'un Fatih ilçesinde konumlanmıştır. Fatih'te Fatih Camii etrafı, Hırka-i Şerif etrafında kalan konum ve Fındıkzade tramvay hattı boyunca konumlanmış Suriye restoranları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu noktada restoranların neden yoğun olarak Fatih ilçesi etrafında toplandığı ise konu açısından başka bir perspektifi oluşturmaktadır. Fatih, restoran sahiplerinin kendi deyimiyle “küçük Suriye” olarak görülmektedir. İstanbul'daki muhafazakâr kesimin yaşamak için tercih ettiği Fatih ilçesi süreç içerisinde de göç eden ve Müslüman olan birçok milletin tercih ettiği bir lokasyona dönüştüğü gözlemlenmiştir. Öyle ki Suriyeliler için kendi kültürlerini rahatça yaşatabildikleri Suriye mahallelerinin varlığından söz etmek mümkün hale gelmiştir. Bu mahallelerde sadece restoranlar değil kuyumcusundan manavına birçok Suriyelilere ait dükkânlar mevcuttur. Mekânın Suriyeliler için Müslümanca yaşamaya kolaylık sağladığı ve bu durumun da uyum noktasında olumlu etkilere sebep olduğu söylenebilir. Farklı bir açıdan bakıldığında ise 2011 yılı itibarıyla açılmış olan Suriyelilere ait birçok mekân kültürel çeşitliliğe katkı sağladığını söylemek mümkündür. Ancak burada aynı etnik kökene sahip kişilerin kendi cemaati içinde çokça vakit geçirmesinden ve tüm ihtiyaçlarını deyimi yerindeyse Suriye mahallelerinde halledebilmesinden kaynaklı farklı bir boyut karşımıza çıkmaktadır. Kendi mahallelerinin dışına çıkma ihtiyacı duymayanlar zaruri ihtiyaçları haricinde tam anlamıyla Türklerle etkileşime girme ihtiyacı duymamakta ve bundan kaynaklı yaşadıkları çevreyle tam anlamıyla bütünleşememe durumu meydana gelmektedir.

Yemek sosyolojisi her ne kadar sosyolojinin bir alt dalı olarak adlandırılrsa da aktif ve güncel olarak çalışılmaya başlanması son yüzyıl içerisinde gerçekleşmiştir. Son yüzyılda aktif olarak çalışılmaya başlanması bu alandaki bilgi birikimi konusunda eksikliklerin temel sebebidir. Bu açıdan yemek ve göç alanında interdisipliner bir çalışma olarak düşünülen bir tez olmanın yanı sıra bu interdisipliner alana katkı sağladığı düşünülmektedir.

Suriyeli restoran sahiplerinin göç sürecinde neden Türkiye'yi tercih ettiği sorusuna vermiş olduğu yanıtlar neticesinde ortak tarihsel ve kültürel geçmişten kaynaklı kültürel benzerlik ve din aynılığı cevapları dikkat çekicidir. Bu iki neden de Türkiye'deki entegrasyon süreçlerine olumlu katkıda bulunduğu söylenebilir. Çünkü nasıl bir ülkeye geleceğini göç öncesi süreçte az çok kestirebiliyor olmak, belirsizliklerin ve tedirginliklerin azalmasında etkili olmuştur. Türkiye'de insanların çoğunun Müslüman olması, camilerin olması ve ezan sesinin duyuluyor olması gelen Suriyelilerin hem kendileri için hem de aileleri için önemli bir noktadadır. Bu yüzden gelenler çoğu yalnızca kendi kuşaklarını değil çocuklarını ve onların geleceklerini de düşünerek Türkiye'yi tercih etmişlerdir. Hatta Avrupa'ya gidebilecek olanakları varken sonraki süreçte de Türkiye'de kalmaya devam etmeleri noktasında önemli bir neden olmuştur. Din aynılığı toplumsal ve özel alanda gelen Suriyelilere geniş bir alan tanıyarak onlara kolaylık tanıdığı gözlemlenmiştir. Türkiye'de her iki

ülkenin de Müslüman olması sığınmacıların daha rahat hareket etmelerine olanak tanımıştır. İki Müslüman ülke olma durumuna başka bir perspektiften bakıldığında ise, restoranlar ve yemeklerde helal gıdaya erişim noktasında da Suriyeliler için önemli bir faktördür. Bu durum sadece restoran sahipleri açısından değil gelen diğer Suriyeliler açısından da sürece olumlu bir özellik kazandıran durumdur. Her ne kadar Suriye’deki savaşın kendisi bir zorunluluk olarak görülse de sürecin yasal bir zorlamaya tabi olmaması ve mevcut otoritenin Suriyelileri yasal bir zorunluluğa itmemesi yaşanan bu göç hareketinin yöneltmiş göç olduğu yorumunun yapılmasına olanak tanımaktadır (Petersen, 1970). Suriye’deki mevcut durumun göç sürecinin başlamasında etkili olması, Türkiye’nin Suriyeliler açısından yaşamlarını sürdürmek için farklı sebepler çerçevesinde uygun bir ülke olarak görülmesi ve tercih edilmesi Lee’nin itme çekme teorisi çerçevesinde değerlendirilebilir (1969). Suriyeliler için çekici olan her bir faktör Türkiye’deki toplumsal hayata uyum sağlama noktasında kendilerine olumlu bir etki sağlamıştır.

Suriyelilerin göç öncesinde ve sonrasında akrabalık, arkadaşlık ilişkileri gibi sosyal ağları Türkiye’deki yeni yaşamlarında birçok açıdan kendilerine olumlu etkiler yarattığı söylenebilir. Arkadaş ve akrabalar şayet kendilerinden önce Türkiye’ye geldiyse yaşanılacak yer, iş ve Türkiye’deki kanunların bilinebilirliği açısından kendilerine yardım ettikleri ve bu açıdan yumuşak bir geçişin sağlanmasında etkili oldukları söylenebilir. Bu durumu ilişkiler ağı teorisine göre yorumlamak mümkünken Suriyeliler açısından sosyal ağların varlığı yeni göçleri destekler konumdadır. Burada Suriyeliler için önemli olan arkadaşlık ve akrabalık ağlarının sosyoloji açısından ise Bauman’ın tabiriyle sosyal sermaye kavramıyla bütünleşen bu ağların uyum sürecindeki etkilerini anlamak açısından önemlidir. Sosyal sermaye Suriyeliler için uyum sağlama noktasında etkili bir faktör olmanın yanı sıra aynı zamanda nöbetleşe bir sermaye aktarımının da mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bu sermaye aktarımı sayesinde Suriyeli restoran sahiplerinin akraba ve arkadaşlık ilişkileri bir sonraki kuşağa aktarımı ve onların uyum sağlama noktasındaki etkileri önemlidir.

Suriyeli restoran sahiplerinin kendi ülkelerinden sosyal ağlarıyla sık sık iletişimde kalması ve sürdürmesi farklı bir açıdan bakıldığında ise yabancıya karşı oluşturdukları savunma mekanizması ile açıklamayı mümkün kılmaktadır. Simmel’in yabancı kavramıyla örtüşen bu durumda, mekânın kendisi ve mekânda kurulan ilişkilere önem atfedilmektedir (2009). Yabancılık duygusunun, Suriyelileri bir araya getirirken bu ilişkilerin yemek/restoran bağlamında kurulması bu durumun aşılmasında bir mekanizma olarak gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Görüşmelerin gerçekleştirildiği çoğu restoran sahibi Suriye’de tecrübesi olduğu restoran işletmeciliğine Türkiye’de de devam etmiştir. Bu açıdan bakıldığında ise mesleğin aynılığının sürdürülmesi uyum sürecini olumlu etkilediği söylemek mümkündür. Çünkü daha önce icra etmiş oldukları bir mesleğin az çok ne tür zahmetlerinin olduğunu ve getirilerinin olduğunu bilmesi,

restoran sahipleri için kendilerini güvenli bir meslek alanında hissetmelerine sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Suriye yemeklerinin Türk yemeklerine benziyor oluşu ise uyum sürecine etki eden başka bir nedendir. Bu benzerliğin nedeni ise aynı coğrafyalarda yaşıyor olmak, Müslüman ülkeler olmak, iki ülkenin sınırının olması ve yine her iki ülkenin Osmanlı Devleti zamanında aslında iki millet tek ülke olarak yaşaması nedenleri gösterilebilir. Bu sebepler iki milletin neredeyse aynı yemek tariflerine sahip olmasına etki etmiştir. Özellikle Hatay, Kilis, Antep mutfakları coğrafi yakınlıktan da kaynaklı neredeyse birebir aynı yemeklere sahip olduğu söylenebilir. Bu benzerlik Suriyeli restoran sahiplerinin Türk yemeklerine alışmada zorluk çekmemelerine sebep olarak gösterilebilirken Türkiye'deki yaşama uyum sağlamada önemli bir nedendir.

Göç sonrasında iki kültür arasındaki etkileşim Suriye mutfağında değişim ve dönüşüme sebep olmuştur. Kimi Suriyeli restoran sahipleri için yemeklerde herhangi bir değişiklik yapılmaması kültürün, Suriyeli olmanın simgesel bir göstergesi haline gelmiştir. Bu gösterge yine Bauman'ın simgesel sermaye kavramıyla örtüşmektedir. Suriye yemekleri restoran sahipleri için Türkiye'deki yeni yaşamlarında simgesel bir sermaye haline gelmiştir. Bu simgesel sermaye kendi kültürlerini yaşatma ve kimliklerini inşa etme sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu yüzden değişime ve dönüşüme karşı koymak Suriyeliler için bir motivasyon kaynağı oluşturmaktadır. Bu katılımcılar kendi restoranlarında her ne kadar yemeklerinde değişiklik yapmadıklarını dile getirseler de laf aralarında “ama evde Türk yemeklerini deniyoruz” cümleleri etkileşim açısından önemli bir noktadır. Yemeklerinde ve menülerinde değişiklik yapmayı uygun gören restoran işletmecileri ise gelen Türk müşterilerin istek ve arzuları doğrultusunda, Türklerin damak tatlarına göre değişiklik yaptıklarını dile getirmişlerdir. Hatta bazı içeriklerinde Türkler için ayrı Suriye yemekleri, Suriyeliler için ayrı içerikler çıkarttıklarını dile getirmişlerdir. Bu noktada kültürel olanla bulundukları ülkenin yerel tatlarını birleştirdiklerini söylemek yanlış olmaz. Değişime hem kendi yemeklerinin içeriklerinde hem de menülerine Türk yemekleri ekleme noktasında açık oldukları gözlemlenmiştir. Bu değişiklik iki kültür arasında bir köprü görevi görürken zaman içerisinde gelen Türklerin de sayısının artışına sebep olmuştur. Gelen Türk müşteriler sayesinde ise dil pratikliği kazanma fırsatı yakalayan restoran sahibi Suriyelilerin uyum sürecindeki bir engel, aslında olumlu bir duruma evrilme özelliği kazanmaya başlamıştır. Menülerinde değişim ve dönüşüme açık olan diğer bir durum ise dünya mutfağından tatların kültürel mutfaklarının içine girmesi durumudur. Türkiye'deki restorancılık sürecinde menülerine dünya mutfağından ürünleri ve fast food ürünlerini ekleyen restoran sahipleri bu sayede daha çok insana hitap eden bir yer haline geldiklerini dile getirmişlerdir.

Suriye yemekleri restoran sahipleri için aynı zamanda yeni arkadaşlıkların kurulmasına ve yeni ağların oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Suriye restoranlarına gelen kendi memleketlerinden olan insanlara ulaşma fırsatı tanırken Türkiye'deki yaşamlarında arkadaşlık ağlarının oluşması olumlu etkiler yaratmıştır.

Türkiye’deki yaşama uyumlarını zorlaştıran temel neden ise neredeyse tüm restoran sahiplerinin ortak düşüncesi ırkçı tavır ve tutumlar olmuştur. Bu tavır ve tutumlar ne yazık ki günümüzde de Suriyelilere karşı devam etmektedir. Buna Türkiye’deki siyasi zeminin kayganlaşması, ekonomik zorlanmalar ve Suriyelilerin geri dönüşündeki belirsizlikler Suriyelilere karşı ırkçı tavırların sergilenmesine sebep olmaktadır. Bu tavır ve tutumlarla gerek sosyal hayat içinde karşılaşılan restoran sahipleri bazı durumlarda ise restoranlarında karşılaşmaktadır. Bu gibi tavırlardan kaynaklı restoranlarındaki Arapça tabelaları kaldırmayı düşünen restoran sahiplerinin sayısı hiç de az değildir. Göç sürecinde ve sonrasındaki süreçte göçmenlere ırkçı tavır ve tutumlar sosyolojik açıdan daha detaylı bir şekilde çalışılabilir bir alandır.

Literatürdeki ismi ister uyum ister entegrasyon olsun, tez kapsamında elde edilen verilen doğrultusunda; yemek, hangi ırktan olursa olsun insanları bir masa etrafına toplayan kültürel bir öğedir. Aile içerisinde tüm sorunların konuşulduğu yer olan yemek masalarından sorunlar halledilerek kalkılır. Bu süreçte ise Suriye yemekleri, Suriyeliler açısından sorunların konuşulduğu bir masa işlevi görmektedir. Belki sorunların konuşulması ve halledilmesi birkaç kuşak sürecektir, masadaki yemekler ve lezzetleri oturanların isteklerine göre değişecektir ama bütünleştirici işlevi değişmeyecektir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin (2002), **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Adıgüzel, Yusuf (2016). **Göç Sosyolojisi**, Nobel, Ankara.
- Akarçay, Erhan (2016), **Beslencenin Sosyolojisi**, Phonix Yayınevi, Ankara.
- _____ (2020). “Yemeğin Sosyolojisi, Beslenme ve Dahası”, **Betonart Dergisi**(64), 10-13.
- Akarçay, Erhan ve Suğur, Nadir (2015), “Dışarıda Yemek: Eskişehirde Yeni Orta Sınıfın Fast-Food Yeme-İçme Örüntüleri”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, 18(1), 1-29.
- Akarçay, Erhan (Ed.) (2020), **Yemek Sosyolojisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Akgür, Zeynep Gökçe (1997), **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik 1970-1993**, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Akgül, Arif vd. (2015), “Göç ve Kamu Politikaları: Suriye Krizi Üzerine Bir Analiz”, **The GLOBAL A Journal of Policy and Strategy**, 2(1), 1-22.
- Arabacıoğlu, Behiye (2018), “Göç Eden Kültür”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2(2), 83-91.
- Aral Uluk, Hande (2023), “Göç Bağlamında Yemeğin Rolü Nasıl Değerlendirilir?”, **Moment Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, 134-154.
- Avcı, Ayşegül (2010), **Yemekte Tarih Var Yemek Kültürü ve Tarihçiliği**, İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları.
- Avşar, Ö. Yücel ve Seçim, Yılmaz (2020), Suriye Göçmenlerinin Mutfak Kültürü Uyum Süreci; Konya Örneği, **Journal of Recreation and Tourism Research**, 7(2), 209-221.
- Beardsworth, Alan ve Keil, Teresa (2011), **Yemek Sosyolojisi: Yemek ve Toplum Çalışmasına Bir Davet**, (Çev. Abdülbaki Dede), Phonix Yayınevi, Ankara.
- Belge, Murat (2001), **Tarih Boyunca Yemek Kültürü**, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Beşirli, Hayati (2010), “Yemek, Kültür ve Kimlik”, **Milli Folklor**(87), 159-169.
- _____ (2021), **Yemek Sosyoloji: Yiyeceklere ve Mutfığa Sosyolojik Bakış**, Phoenix, Ankara.
- Bottomore, Tom ve Nisbet, Robert. (1997), **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Ayraç Yayınları, Ankara.

- Bourdieu, Pierre (1990), *Photography: A Middle-Brow Art*, Stanford Ünivesrty Press Bourdieu, Stanford.
- Bourdieu, Pierre Wacquant, Loic J.D (2003), **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, (Çev. Nazlı Ökten), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çağlayan, Savaş (2006), “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (17), 67-91.
- Doğan, İsmail (2018), **Göç ve Kültür**, Bilge Kültür Sanat İstanbul.
- Doğanay, Ahmet vd. (2018). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Erdoğan, M. Murat (2018). **Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul Ve Uyum**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Eroğlu, Musa (2020), “Etnik Kimlik, Savaş ve Göç Olgularının Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Etkileri”, **Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi**, 4(1), 94-105.
- Erol, Ertan vd. (2017), **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’de Emek Piyasasına Dâhil Olma Süreçleri ve Etkileri: İstanbul Tekstil Sektörü Örneği**, Birleşik Metal- İş Yayınları, İstanbul.
- Eser, Büşra (2018). “Mülteci Resoramları Gastronomik Sahanın Neresinde? Göçmen Mahalleleri, Mülteci Yemekler ve Mekansal Ayrışmaya Dair Kuramsal Bir Giriş”, **Disiplinlerarası Karşılaşmalar** (8), 172-195
- Göç İdaresi Başkanlığı, “Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler” <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> (13.02.2024).
- Goode, Judith (2005), “Yemek”, **Milli Folklor**(67), 172-176.
- Gurak, Douglas T. Ve Cases Fe (1992), “Migration Networks and Shaping of Migration Sytstems”, **International Migration Systems: A Global Approach**, içinde (151-172), Clarendon Press, Oxford.
- Gürhan, Nazife (2017), “Yemek ve Din: Yemeğin Dini Simgesel Anlamları Üzerine Bir İnceleme”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 6(2), 1204-1223.
- Gürsoy, Deniz (2013), **Yiyelim İçelim, Tarihini Bilelim- Düünden Bugüne Gastronomi**, Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Hass, Hein vd. (2022), **Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri**, (Çev. Birsan Aybike Evranos), Gav Perspektif Yayınları, Ankara.
- Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, M. Melih (2001), **Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği**, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Işın, P. Mary (2022), **Avcılıktan Gurmeliğe Yemeğin Kültürel Tarihi**, Yapıkredi Yayınları, İstanbul.
- Kayha Nizam, Özlem ve Sallan Gül, Songül (2019), “Türkiye'deki Suriyelilerin Sosyolojik "Yabancı" Olarak Ele Alınması Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**(47/2), 97-115.
- Kan, Kürşat ve Kanmaz, Merve (2022), “Küreselleşmenin Kültürel Boyutu ve Göçün Etkileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 59-73.
- Kaplan, Merve Yardımcıoğlu Mahmut (2020), “Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu”, **Habitus Toplumbilim Dergisi**, 23-37.
- Kara, Yusuf ve Akdağ, Gürkan (2022), “Suriyeli Sığınmacıların Değişen Mutfak Kültürü: Mersin, Gaziantep ve Kilis Örneği”, **Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel**, 5(3), 971-986.
- Karaosmanoğlu, N. Defne (2017), **Yemekle Devriale**, Kitap Yayınevi İstanbul.
- Karyelioğlu, Selim (2021), “Yemek ve Göç: Türkiye'ye Göç Etmiş Suriyelilerin Yemek İle İlgili Kültürel ve İktisadi Deneyimleri”, **Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, 1-22.
- Kızılçelik, S. (1994), **Sosyoloji Teorileri 2**, Emre Yayınları, Konya.
- Korkmaz, Metin (2018), “Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İş Gücü Piyasasına Etkileri ve Değerlendirmeler”, **Sosyal Güven Dergisi**(13), 57-83.
- Közleme, Olgun (2012), **Türk Mutfak Kültürü ve Din**, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Lee, Everett S. (1966), “A Theory of Migration”, **Demography**, 3(1), 47-57.
- Mintz, Sidney W (1997), **Şeker ve Güç: Şekerin Modern Tarihteki Yeri**, (Çev. Şükrü Alpagut), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Mülteciler Dernegi (multeciler.org), “Türkiye’ki Suriyeli Sayısı Aralık 2023”, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi-aralik-2023/> (10.12.2023).
- Neuman, W. Lawrence (2014), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar** (Cilt 1), (Çev. Sedef Özge), Yayın Odası Yayınları, Ankara.
- Özcan, Deniz Ela (2016), "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", **İş ve Hayat**, 2(4), 183-215.
- Özer, İnan (2004), **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişim**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Özpolat, Vahap (Ed.) (2018), **Zorunlu Göçler ve Doğurduğu Sosyal Travmalar**, Hegem Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Yaşar (2021), “Yemeğe Sosyolojik Bir Bakış”, **Premium E-Journal Of Social Sciences**, 5(12), 145-153.

- Petersen, William (1970), "A General Typology of Migration", **American Sociological Review** (23), 256–266.
- Ravenstein, Ernest George (1885), "The Laws of Migration", **Journal of the Statiscal Society of London**, 4(2), 167-235.
- Ritzer, George (2011), **Toplumun McDonaldlaştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişim Karakterleri Üzerine Bir İnceleme**, (Çev. Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sağır, Adem (2012), "Bir Yemek Sosyolojisi Denemesi Örneği Olarak Tokat Mutfağı", **Turkish Studies**, 2675-2695.
- Sönmez, Bilgen ve Daşlı, Yılmaz (2023), "Göç ve Kültür İlişkisi: Kuramsal Bir Çalışma", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 154-166.
- Stouffer, Samuel A. (1940), "Interviewing Opportunies: A theory Relating Mobility and Distance", **American Sociological Review**, 5(6), 845-867).
- Uluslararası Mülteci Hakları Derneği (umhd.org), <https://umhd.org.tr/page/turkiye-de-bulunan-suriyeli-sayisi-aciklandi/291> (13.02.2024).
- Utandır Karaduman, Ayşe (2023), "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yemek: Yemek ve Toplumsal Anlamı", **Asia Minor Studies**, 11(1), 107-115.
- Vuddamalay, Vasoodeven (2018), "Yeni Mülteci Dalgalarının Entegrasyonunda Kilit Mekanlar Olarak Kent İçi Etnik Yerleşim Bölgeleri: Paris'in Kuzrydoğusundaki Etnik Göçmen Mahalleleri Üzerine Bir Çalışma" **Teorik Bakış**, 97-109.
- Wallerstein, Immanuel (2006), **World Systems Analysis**, 4th Ed., Duke Universty Press, Durham.
- Yalçın, Cemal (2004), **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayınları, Ankara.
- Yıldırım alp, Sinem vd. (2017), "Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma", **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, 107-126.
- Yılmaz Hava, Zeynep, (2023), **Akışkan Mutfaklar: İstanbul Fatih'teki Suriye Mutfağında Göç, Yemek ve Kültür İlişkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek 1: Görüşme Soruları

Mülakat Soruları

1. Kendinizi tanıtır mısınız? Yaşınız?
2. Göç sürecinde neden Türkiye'yi seçtiniz?
3. Burada yaşayan tanıdık/akrabalarınız var mı? Buraya gelme sürecinizde sizlere yardımcı oldular mı? Eğer yardımcı oldularsa hangi konuda?
4. Tanıdık ya da akrabalarınız var ise onlarla ne sıklıkla görüşüyorsunuz?
5. Sizi göç etmeye savaş haricinde iten farklı sebepler var mı? Varsa neler?
6. Sizce buradaki yaşama ayak uydurmanız konusunda süreci kolaylaştıran ve zorlaştıran durumlar nelerdir?
7. Suriye'de de yemek işi ile mi ilgileniyordunuz?
8. Türk mutfağı ile kendi mutfağınız arasında benzerlikler var mı?
9. Buradaki yaşama uyum sürecinizde sizce yemeklerinizin bir etkisi oldu mu?
10. Türkiye'ye geliş sürecinde ve geldikten sonra mutfak kültüründe yabancılik çektiniz mi?
11. Suriye mutfağı sayesinde(restoran) edindiğiniz Türk arkadaşlıkları, komşulukları var mı?
12. Türkiye'ye geldikten sonra mutfağınızda meydana gelen değişimler var mı?
13. Türk mutfağının sizin mutfağınızı değiştirip dönüştürdüğünü düşünüyor musunuz?
14. Gelen Suriyeli komşularınız ile burası harici, günlük hayatta da iletişiminiz var mı?
15. Burada tanıştığınız memleketinizden olan arkadaşlarınız var mı?

Ek 2: Restoranlara Ait Görseller

Resim 1: Suriye Mutfağına ait Humus Mezesi

Resim 2: Şam Evi Restoran, Fatih

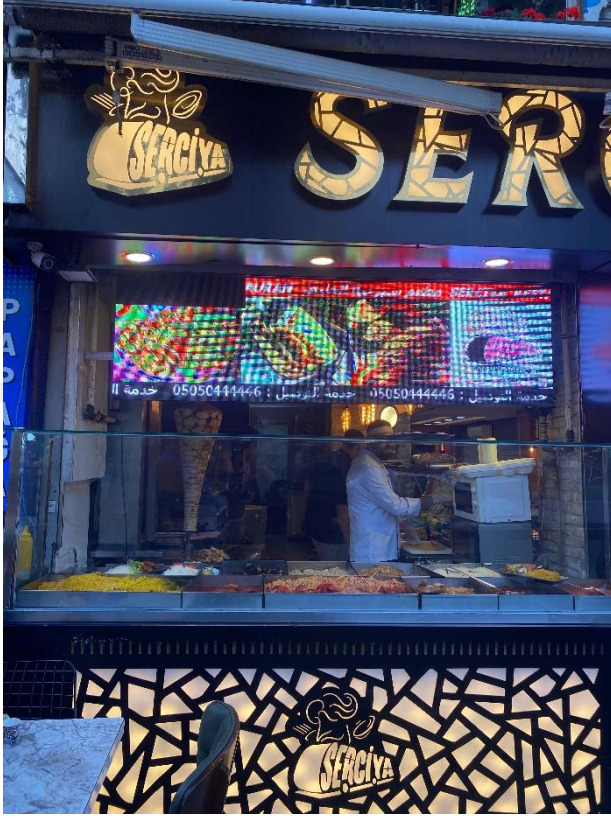
Ek 2: (Devamı)

Resim 3: Suriye Mutfağında Kullanılan Malzemeler

Ek 2: (Devamı)

Resim 4: Serciya Restoran, Yusufpaşa

Ek 2: (Devamı)

Resim 5 ve 6 : Suriye Mutfağına Ai Fette ve Suriye Yemekleri

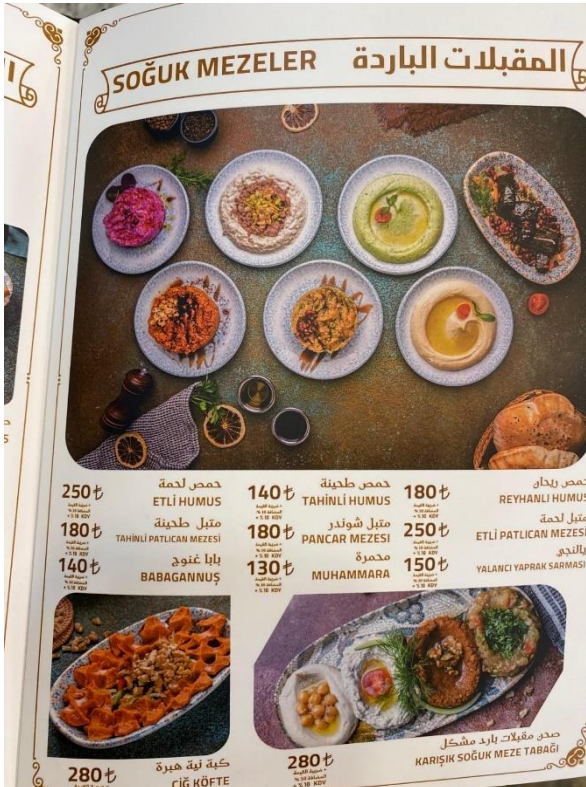

Resim 7: Suriye Mutfağına Ait Mezeler

Ek 2: (Devamı)

Resim 8 ve 9: Suriye Restoranlarına Ait Menüler

Ek 2: (Devamı)

Resim 10 ve 11: Şavurma (Suriye usulü döner) ve Suriye İçliköftesi

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Özge Turan, 2009 yılında Reşadiye Zihni Derin İlköğretim Okulu'nu, 2015 yılında Rize Sosyal Bilimler Lisesi'ni, 2019 yılında Gazi Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümünü bitirdi. 2020 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı. 2021 yılında özel bir eğitim kurumunda çalışma tecrübesi edinmiş, şu an bir vakıfta gönüllü sosyolog olarak görev almaktadır.

